

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE DALAMAN (1923-2003)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İmdat ÇATAK

DANIŞMAN
Prof. Dr. Bayram AKÇA

2024 – Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE DALAMAN (1923-2003)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İmdat ÇATAK

DANIŞMAN
Prof. Dr. Bayram AKÇA

2024 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE DALAMAN (1923-2003)

Hazırlayan
İmdat ÇATAK
2241060525

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :27.12.2024
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:21.01.2025

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bayram AKÇA
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa GÖKÇE
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2024 - Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsünün 04/12/2024 tarih ve 1177/3 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Tarih Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi İmdat ÇATAK' ın “**Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Dalaman (1923-2003)**” adlı tezi incelemiş ve aday 27/12/2024 tarihinde saat 10.30'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bayram AKÇA

Üye

Prof. Dr. Mustafa GÖKÇE

Üye

Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Dalaman (1923-2003)**” adlı çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımda yazıldığını, yararlandığım eserlerin “Kaynakça” da gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir; bunu onurumla doğrularım.

21/ 01 / 2025
İmdat ÇATAK

Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Dalaman (1923-2003)

ÖZET

Bu çalışmamda Dalaman ilçesinin 1923 yılından 2003 yılına kadar tarihi araştırılmıştır. Dalaman ilçesinin, Cumhuriyet öncesi ve sonrası tarihi ele alınmış; bölgenin coğrafyası ve sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Dalaman ilçesinin idari ve nüfus yapısı incelenerek yıllar içinde yaşanan değişiklikler ve ekonomik, siyasal, sosyal, eğitim kültür alanındaki gelişmeler anlatılmıştır.

Araştıma esnasında 1923-2003 yılları arası yerel basını başta olmak üzere Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Milli Kütüphane, Dalaman'daki bazı kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma giriş bölümü ile başlamakta ve daha sonra dört bölüm halinde çalışma tamamlanmaktadır. Bunlardan Giriş Bölümünde Dalaman ilçesinin adının nereden geldiği, coğrafi yapısı ve iklimi anlatılarak ilçede tarih öncesi dönemlerde yaşayan kavimler, bu kavimlerin bıraktığı kültürel miraslar, bölgenin Türk hâkimiyetine girişleri, bölgeye yapılan Türk göçleri ile Menteşe Beyliği, Osmanlı Devleti Dönemi ve Milli Mücadele Dönemi Dalaman hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci Bölüm' de: Osmanlı Devleti'nde 19 ve 20. yüzyıllarda yaşanan olayların Dalaman ve çevresine etkisi ele alınmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde Dalaman yöresinin idari yapısı ile nüfus özellikleri araştırılmıştır. İkinci Bölüm' de: Dalaman halkının sosyal hayatı ile siyasal hayatı işlenmiştir. Üçüncü Bölüm' de: Türkiye Cumhuriyeti Devleti öncesi döneminde ve 1923-2003 yılları arasında Dalaman da eğitim, kültür hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise: Dalaman' ın ekonomik yapısı ve bölgenin gelişmesine etki eden gelişmeler ve kuruluşlar anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dalaman, Menteşe Beyliği, Türk Hâkimiyeti

Dalaman in Social, Political and Economic Aspects (1923-2003)

ABSTRACT

In this study, the history of Dalaman district from 1923 to 2003 was researched. The history of Dalaman district before and after the Republic was discussed, and information was given about the geography and socio-economic situation of the region. In addition, the administrative and population structure of Dalaman district was examined and the changes experienced over the years and developments in the economic, political, social, educational and cultural fields were explained.

During the research, an attempt was made to benefit from the archives of the Prime Ministry Republic Archive, the General Staff Military History and Strategic Studies Directorate (ATASE) Archive, the National Library, and some public institutions and organizations in Dalaman, especially the local press, between 1923 and 2003.

This research begins with the introduction and then the study is completed in four chapters. In the introduction section of these; The origin of the name of Dalaman district, its geographical structure and climate are explained, and general information is given about the tribes that lived in the prehistoric periods of the district, the cultural heritage they left behind, their entry into Turkish domination, Turkish migrations to the region, and Dalaman during the Menteşe Principality, the Ottoman Empire Period and the War of Independence Period. In the First Chapter: The events of the Ottoman Empire in the 19th and 20th centuries and their impact on Dalaman and its surroundings were discussed, and the administrative structure and population characteristics of the Dalaman region during the period of the Republic of Turkey were investigated. In the Second Part: The social life and political life of the people of Dalaman are discussed. In the Third Chapter, information is given about the education and cultural life in Dalaman during the pre-Republic of Turkey period and between 1923-2003. In the fourth and last chapter, the economic structure of Dalaman and the developments and organizations affecting the development of the region are discussed.

Keywords: Dalaman, Menteşe Principality, Turkish Domination

ÖN SÖZ

Muğla ilinin Dalaman ilçesi ile ilgili genel bir araştırma yaparak şehrin sosyal, siyasal ve ekonomik yönüyle 1923-2003 yılları arasındaki tarihi gelişimini ortaya çıkaran bir çalışmadır.

“Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Dalaman (1923-2003)” konulu araştırmamızda yerel basın, yerelde Dalaman ilçesini tanıtmak için hazırlanmış kitaplar, Dalaman'ın bağlı olduğu Muğla ilini ve çevresinde bulunan ilçeleri anlatan kitaplar, tezler ve makaleler ile Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Genel Kurmay ATSE Arşivi, Devlet İstatistik Enstitüsü, Dalaman Kaymakamlığı Arşivi ve Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi'nden faydalandık. Fakat yeterli kaynak bulamadığımız alanlarda Dalaman Kaymakamlığına bağlı kuruluşlar olan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından kaynak eksikimizi kapatmaya çalıştık.

Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Dalaman (1923-2003) konulu araştırmamızda ilk olarak Giriş Bölümünde Dalaman ilçesinin yerleşim alanlarının sosyal ve ekonomik yapısını etkileyen ve gelişmesine yön veren coğrafi konumu, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü, şehrin isminin nereden geldiği, 1923 yılı öncesi dönemde bu topraklarda yaşam süren kavimler ile bıraktıkları miraslar, Dalaman topraklarına Türklerin akınları ve buraya hâkim olarak yerleşmesi ile Menteşe Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu zamanında yaşanan siyasal sosyal ve ekonomik faaliyetler, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasında yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetler ele alınmıştır. Birinci Bölümde: Dalaman ilçesinin yönetim yapısı ve nüfus durumu incelenmiştir. İkinci Bölümde; Dalaman'da sosyal ve siyasal yaşam ele alınmıştır. Üçüncü Bölümde: Dalaman'ın eğitim ve kültür hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü Bölümde: Dalamanda yaşanan ekonomik gelişme ve faaliyetler anlatılmıştır.

Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Dalaman (1923-2003) isimli tez konumu belirlememe yardımcı olan, araştırma yaparken desteğini eksik etmeyen, bilgilerini her zaman bizimle paylaşan Tez Danışmanım Prof. Dr. Bayram AKÇA'ya teşekkür ederim.

Araştırmamı yaparken bilgiye ve belgeye ulaşmamda yardımcı olan Tarih Bölümü Öğretim Üyelerine, Muğla Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında desteğini her zaman yanımda hissettiğim aileme, bana her konuda yardımcı olan ve beni sabırla destekleyip anlayış gösteren sevgili eşim Arife ÇATAK' a sonsuz teşekkürler.

İmdat ÇATAK

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DALAMAN'IN İDARİ YAPISI VE NÜFUS

1.1.İDARİ YAPI.....	24
1.1.1.Osmanlı Dönemi.....	24
1.1.2.Cumhuriyet Dönemi	29
1.1.2.1.Köyden İlçeliğe Dalaman'ın Tarihi	34
1.1.2.2. Dalaman Ovasında İlk Köylerin Kurulması	34
1.1.2.3. Dalaman'ın Nahiye Olması	34
1.1.2.4. Dalaman' nın ve Ortaca' nın Durmunu Değiştiren Gelişme	35
1.1.2.5. Ortaca'da Yeni Köylerin Kurulması	36
1.1.2.6. Dalaman Belediyesinin Kuruluşu.....	36
1.1.2.7.Dalaman'ın İlçe Olması	38
1.2.NÜFUS	40
1.2.1.Osmanlı Dönemi.....	40
1.2.2.Cumhuriyet Dönemi	40
1.2.3.Dalaman'da Nüfus Artışı	42
1.2.4.Göçlerin En Yoğun Olduğu Yıllar ve Nedenleri	42
1.2.4.1.Muhacir-Mübadele-İskân	45
1.2.4.1.1.Rumlar	45
1.2.4.1.2.Türkler	46
1.2.4.1.3. Afrikalılar	47

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HAYAT VE SİYASAL GELİŞMELER

2.1.ULAŞIM VE ULAŞIM ARAÇLARI.....	48
2.1.1.Kervanyolları.....	50
2.1.2.Deniz Yolları	51

2.1.3.Karayolları	53
2.1.4.Havayolları-Dalaman Havalimanı'nın Yapılması	56
2.1.4.1.Kıbrıs Barış Harekâtının Dalaman'a Etkisi	56
2.1.4.2.Dalaman Havalimanı	58
2.2.TABİİ AFETLER	60
2.2.1.Depremler	60
2.2.2.Sel Baskınları.....	61
2.2.3.Orman Yangınları	62
2.2.4.Toprak Kayması (Heyelan)	62
2.3.SAĞLIK	63
2.3.1.Sağlık Kuruluşları.....	63
2.3.2.Eczaneler	64
2.3.3.Salgın Hastalıklar	64
2.3.3.1.Sıtma.....	64
2.3.3.2. Dalaman'da Görülen Çeşitli Hastalıklar	66
2.4.HABERLEŞME VE HABERLEŞME ARAÇLARI	68
2.4.1.Posta ve Telgraf.....	68
2.4.2.Dalaman'da İletişim (Haberleşme).....	68
2.5. SOSYAL KURULUŞLAR DERNEKLER VE CEMİYETLER	70
2.5.1. Köyceğiz Kasabası ve Köyleri kalkınma Güzelleştirme ve Tanıtım Cemiyeti	70
2.5.2.Askerlik Şubesi.....	72
2.5.3.Türk Hava Kurumu.....	72
2.5.4.Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	72
2.5.5.Dalaman Yardım Seven Kadınlar Derneği.....	72
2.5.6.Tarım-İş Sendikası.....	73
2.5.7.Selüloz-İş Sendikası	73
2.5.8.Hava-İş Sendikası	73
2.5.9.Orman-İş Sendikası	73
2.5.10.Eğitim-Öğretim Sendikaları	73
2.5.11.Dalaman İnsan Hakları Kurulu.....	73
2.6.DALAMAN BELEDİYESİ VE HİZMETLERİ	74
2.6.1.Dalaman Beldiyesi'nin Tarihi Gelişimi.....	74

2.6.1.1.Karaçalı'nın Belediyelik Oluşu.....	74
2.6.1.2.Bezkese'nin Belediye Oluşu	75
2.6.1.3.Dalaman'ın İlçe Oluşu ve Atakent Belediyesinin Dalaman Belediyesi İle Birleştirilmesi	76
2.6.1.4.Dalaman Belediye Başkanları ve Meclis Üyeleri.....	77
2.6.2.Bayındırlık Hizmetleri.....	79
2.6.2.1.Dalaman İmar Durumu- Mesken Tipleri	79
2.6.2.2.Mezarlıklar	81
2.6.2.3.İçme Suyu	83
2.6.2.4.Kaplıcalar	83
2.6.2.5.Elektrik	84
2.6.2.6.Pazar Yeri	85
2.6.2.7.Camiler	86
2.6.3.Sosyal ve İktisadi Tesisler	86
2.6.3.1.Dabel Turizm İnşaat ve Ticaret Anonim Şirketi	86
2.6.3.2. Köyceğiz Dalaman Numune kalkınma Projesi.....	87
2.6.3.3.Ortadoğu Teknik Üniversitesi Köyceğiz-Dalaman İskân Ve Planlama Projesi (13 Ocak 1960).....	88
2.7. SPOR	91
2.7.1.Ata Sporları	93
2.7.1.1.Yağlı Pehlivan Güreşleri	93
2.7.1.2.At Yarışları	93
2.7.2.Futbol.....	93
2.7.3.Dalaman'da Su Sportu (Rafting).....	94
2.8.DALAMAN'DA SİYASAL YAŞAM VE SEÇİMLER	95
2.8.1.Dalaman'da 12 Eylül öncesi Türkiye Genelinde Faaliyetlerini Sürdüren Siyasi Partiler.....	95
2.8.2.1983 Yılında "Yeniden Partileşme" Döneminde Siyasi Partiler	95
2.8.3.Dalaman İlçesi İl Genel Meclisi Üyeleri	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

3.1. EĞİTİM HAYATI.....	96
3.1.1. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Dalaman'da Eğitim.....	96

3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Dalaman’da Eğitim	96
3.1.3. Dalaman İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	97
3.1.4. Yaygın Eğitim-Halk Eğitimi	97
3.1.5. Mesleki Eğitim Merkezi	98
3.1.6. Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Orta Dereceli Okullar.....	98
3.1.6.1. Dalaman Ortaokulu ve Dalaman Lisesi.....	98
3.1.6.2. Dalaman Anadolu Lisesi	99
3.1.6.3. Dalaman Tarım Meslek Lisesi Tarihçesi.....	101
3.1.7. İlköğretim Okulları.....	102
3.1.7.1. Çiftlik İlköğretim Okulu.....	102
3.1.7.2. Cumhuriyet İlköğretim Okulu	103
3.1.7.3. Atakent İlköğretim Okulu.....	104
3.1.7.4. Atatürk İlköğretim Okulu	105
3.1.7.5. Hürriyet İlköğretim Okulu.....	106
3.1.7.6. Adile İhsan Mermerci İlköğretim Okulu	107
3.1.7.7. Karaçalı İlköğretim Okulu.....	108
3.1.7.8. Şerefler İlköğretim Okulu.....	108
3.1.7.9. Kapukargın İlköğretim Okulu	109
3.1.7.10. Çöğmen İlköğretim Okulu.....	109
3.1.7.11. Elcik İlköğretim Okulu.....	110
3.1.7.12. Gürleyik İlköğretim Okulu	110
3.1.8. Kütüphaneler	112
3.2. KÜLTÜR HAYATI.....	112
3.2.1. Basın Yayın	112
3.2.2. Sinema	113
3.2.3. Tarihi Yerler	113
3.2.4. Türbeler	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

4.1 TARIM VE HAYVANCILIK	120
4.1.1. Dalaman’da Tarımın Tarihsel Gelişimi.....	120
4.1.2. Tarım Aletleri	123

4.1.3. Tarım Alanlar ve Tarım Ürünleri	124
4.1.3.1.Pamukçuluk	126
4.1.3.2.Çeltikçilik	128
4.1.4. Meyve -Sebze Üretim Alanları ve Ürünleri.....	128
4.1.4.1. Zeytincilik.....	130
4.1.4.2. Anbari Sail Ağaçları	130
4.1.5.Koruma ve Kontrol Hizmetleri.....	132
4.1.6. Hayvancılık.....	133
4.1.6.1.Kümes Hayvancılığı	133
4.1.6.2.Arıcılık.....	134
4.1.6.3.Hayvansal Ürünler.....	135
4.1.7. Tarım Açık Cezaevi.....	136
4.1.8.Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü	137
4.1.8.1.Tarihçesi	137
4.1.8.2.Üretim Alanları.....	138
4.1.8.3.Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü İdari Binası.....	138
4.2.SANAYİ.....	139
4.2.1.Tamirhaneler ve Atölyeler.....	139
4.2.2.Dokumacılık	139
4.2.3.Demircilik Faaliyeti.....	140
4.2.4.Ormancılık.....	140
4.2.5. SEKA Dalaman Müessesesi -MOPAK Kâğıt-Karton Sanayii A.Ş. ...	142
4.2.6.Dalaman'da Diğer Fabrikalar.....	145
4.3.MADENCİLİK.....	146
4.3.1.Dalaman'da Madencilik ve Çıkarılan Yerler	146
4.3.2.Krom.....	147
4.3.3.Manganez	149
4.4.TİCARET	149
4.4.1.Ticaretin Gelişimi.....	149
4.4.2.Pazarlar	150
4.4.3.Bankalar.....	150
4.4.4. Alışveriş Yerleri	151
4.5.EKONOMİ İLE İLGİLİ KURULUŞLAR VE KOOPERATİFLER.....	151

4.5.1.Esnaf ve Sanatkârlar Odası.....	151
4.5.2.Dalaman Ziraat Odası.....	152
4.5.3. S.S. Dalaman Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi	152
4.5.4.Tarım Kredi Kooperatifi.....	153
4.5.5.Tariş.....	153
4.5.6. Çiftçi Mallarını Koruma Başkanlığı	153
4.5.7. Şoförler ve Otomobilciler Odası	154
4.5.8. S.S. 31 No'lu Dalaman Taksi Kooperatifi	154
4.5.9. 32 Nolu Minibüsçüler ve Otobüsçüler Kooperatifi	155
4.5.10. Kamyonetçiler Birliği	155
4.5.11. S.S. Dalaman Taşıyıcılar Kooperatifi.....	155
4.6.YÜRÜTÜLMEKTE OLAN ÇALIŞMALAR VE PROJELER	155
4.6.1. Muğla-Dalaman Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi Projesi	155
4.6.2. Dalaman Akköprü Barajı ve HES İnşaatı.....	156
4.6.3. Aşağı Dalaman Baraj Çalışmaları	157
4.6.4. Göcek Tüneli Çalışmaları.....	157
4.7. TURİZM.....	158
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA	162
EKLER	165

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
DÜÇ	:Devlet Üretmen Çiftliği
H	: Hicri
kg	: Kilogram
km	: Kilometre
km ²	: Kilometrekare
m	: Metre
m ²	: Metrekare
m ³	: Metreküp
M	: Miladi
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
R	: Rumi
s	: Sayfa
SEKA	:Selüloz Kâğıt Fabrikası
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİM	:Tarım İşletme Müdürlüğü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty	: Tarih Yok.

GİRİŞ

1.DALAMAN'IN COĞRAFİ YAPISI

Günümüzde Dalaman, resmi olarak Dalaman çayının doğu tarafındaki bölge olarak bilinir. Dalaman Çayı'nın ovaya açıldığı Bülüşlü mevkiinden itibaren başlayan bölgenin tamamının adı Dalaman Ovası'dır. Dalaman Çayı bu ovayı ikiye bölmüştür. Dalaman Çayı, Gölhisar ilçesinin güneyindeki Yeşilgöl Dağları'ndan doğar, Ortaca ve Dalaman ilçe sınırlarını çizerek Akdeniz'e dökülür. Dalaman Çayı Akdeniz ve Ege bölgelerinin sınırını da oluşturur. Toplam uzunluğu 229 km, havza alanı 3.500 km²'dir. Dalaman Ovası içinde batı tarafda Dalyan, Tepearası, Eskiköy, Ortaca ve Ortaca'nın tüm köyleri, doğu tarafta ise bugünkü Dalaman ilçe merkezi ve köyleri bulunmaktadır.¹

Dalaman ilçesi, Muğla ili Köyceğiz, Ortaca ve Fethiye ilçeleri ile Denizli ili Çameli ilçesi arasında yer alır.²

İlçenin yüzölçümü 752.780 km²'dir. Bunun 435.285 km² si ormanlık, 104.500 km²si kültür arazisi ve 212.995 km² ise Devletin hüküm ve tasarrufu altında kalan göl, ırmak ve tarıma elverişli olmayan yerlerdir. Mevcut ormanların 290.635 km²si verimli, 144.650 km²si verimsiz koru halindedir. Dalaman merkez rakım 13,90 metredir. Dalaman kuş yönünden zengin bir deltadır. Kuşları Yat Turizmine son derece elverişlidir. Yıllık ortalama sıcaklık 20 derecedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 1.006 mm'dir. Yıllık ortalama nispi nem miktarı 60 derecedir.³

Dalaman ilçesinin %65'i dağlıktır. Güneybatı Toroslar' ın uzantısı olan, Dalaman-Denizli sınırını oluşturan sırasıyla: Çal, Şimşir, Dumlu ve Aygır Dağları'dır. Fethiye'nin kuzeyinde Arpacık ve Çenger köylerinden uzanıp Darıyeri, Çöğmen, Elcik ve Bozbel köylerimizin içinden geçen Dalorman, Sülüklü, Kızılcabel, Boztepe ve Aladağ dağları, ayrıca güneyde Koz ve Kapıdağı, Asar, Sandıralı, Karadünek, Akkaya, Kır ve Bayram Dağları Dalaman Ovası'nı çevreler.⁴

¹ İbrahim Aydın, *Devran-ı Dalaman Dalaman'ın 150 yıllık Tarihi*, Muğla 2021,s.9.

² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

³ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

⁴ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

Dalaman ilçesinin iklimi tipik Akdeniz iklimi hâkimdir. Bu iklim karakteristiğine uygun olarak yörede kışları ılık ve yağışlı, yazları ise kurak ve sıcaktır. Yörede, iklimin tabii bir sonucu olarak orman ürünleri arasında kızılçam, meşe, çınar, okaliptüs, pınar, karaağaç, şimşir, günlük (sığla) ve sandal ağacına bolca rastlanır. Yörede yetişen önemli bir orman ürünü de Sığla ağacıdır. Gerek ekonomik ve gerekse tabii değeri çok yüksek olan bu ağaç dünyadaki yetişme alanı sınırlı olmakla birlikte yöremizde yetişen endemik bir türdür. Hâkim bitki örtüsü çam ve Akdeniz Makisi'dir.⁵

İlçemiz sınırlarına Narlı köyünden giren Dalaman Çayı ilçenin Ortaca-Dalaman sınırını oluşturur. Suçatı-Arpacık bölümünde 1990 yılından itibaren rafting yapılmaktadır. Ayrıca ilçemizde Tersakan Çayı, Çal Deresi, Aygır Çayı, Elcik Çayı ve Akçay bulunmaktadır.⁶

Dalaman Ovası'nda Kocagöl (Kargın Gölü), Alagöl, Bölük, Dalyan (Kaleiçi) ve Badırnaz Gölleri bulunmaktadır.⁷

2.XX. YÜZYILA KADAR DALAMAN'IN TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. Şehrin Adı

Dalaman Çayı'nın adı değişik dönemlerde değişik şekilde kullanılmıştır. (Pirnaz, Dalamane, Dalamani gibi) Dalaman adının nereden geldiğinde çok kesin olmamakla birlikte Likya Dönemi'nden kalmıştır. Binlerce yıl önce Şerefler köyünde ve Dalyan Kaunos'da Likya Medeniyetleri vardı. Günümüzde kullanılan Yunanca, eski yunan kökenli bir dildir. Eski Yunanca da Likya kökenlidir. Eski Yunanca da "Dhliaman" ova anlamındadır. Likyalılar bu bölgede yaşadığına göre buraya bir isim koyacaklardır. Bu isim de ova anlamına gelen ve günümüzde telâffuz olarak en yakın isim olan Dalaman adına "Dhliaman" olması muhtemeldir.⁸

⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

⁶ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

⁷ Baram Avcı- Günür Karaağaç, *Çal Dağından Akadenize Dalaman*, Muğla 2005, s.96-97.

⁸ Aydın, *a.g.e.*, s.9.

Bilge UMAR'ın "Türkiye'de Tarihsel Adlar" isimli eserinde "Dalaman, Muğla iline bağlı ilçe merkezi bir kasabamızın adı; ayrıca oradan geçen çayın adı (çayın ilkçağdaki adı, Hellen ağzında Indos idi). Dalaman adı, görünüşe bakılırsa, Dala-(u)ma-(wa)na ögelerinden türetilmiş Dalamana'dan gelir ve Artaka'nın son a'sının başına gelenler bu örnekte de aynen gerçekleşmiştir, yani Dalamana adı Hellenleşme Dönemi'nde Dalamane, Rumlaşma döneminde Dalamani, Türkleşme döneminde Dalaman olmuştur. Dala-uma-wana, "Dala (Attala; Atta'nın Yavrusu)-halkının ülkesi" demektir, ilçenin ismi zikredilmektedir.⁹

2.2. Türk Hâkimiyetinden Önce Dalaman

Anadolu'nun güneybatısında bulunan, doğusunda Antalya Körfezi (Mare Pamphylum), batısında yer alan İndos Irmağı (Sinus Glaukos), günümüzde Dalaman Çayı olarak bilinen alan arasında kalan, kuzeyinde batı toroslara kadar uzanan Lykia bölgesi, modern çağda Teke Yarımadası olarak bilinir. Fakat tam olarak sınırları belirlenememiştir. Doğusunda yer alan Pamphylia, batısında buluna Karia, kuzeyinde Phrygia ile farklı nedenlerden dolayı sınır problemleri yaşanmıştır. Burası İlkçağ'da Lykia olarak adlandırılrsa da bölgenin adı ilk kez MÖ 1400'lü tarihlerde Lukka, Lukku, Lwka şeklinde teleffuz edilmektedir. Antik kaynaklarda Lykia'nın adı, Homeros'la birlikte muhtemelen MÖ 8. yüzyılda geçmeye başlamıştır.¹⁰

Aynı dönemde yaşayan Karyahılar ile Likyalılar bu bölgede uzun süre iç içe yaşamışlardır.¹¹

Perslerin hâkimiyeti İskender'in yöreyi istilâsına kadar devam etmiştir. İskender in ölümünden sonra uzun yıllar Romalıların idaresinde kalan ve Kapıdağ'da yaşayan Likyalılar, daha sonra Bizanslıların himayesine girmiş ve Menteşe Beyliği'nin Dalaman ve yöresini zaptına kadar Bizanslıların hâkimiyetinde kalmıştır. Kapıdağ'da günümüze kadar varlığını koruyup Çin Seddine benzeyen 800 metrelik duvar da Bizans Dönemi'nde yapılmıştır.¹²

⁹ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s.198.

¹⁰ Eda Yılmaz, *Lykia-Karia Sınırında Bir Yerleşim: Hippokome (Dalaman/Çöğmen)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2021,s.1.

¹¹ Aydın, a.g.e., s.9.

¹² Aydın, a.g.e., s.9.

2.3. Türk Hâkimiyetinde Dalaman

2.3.1. Menteşe Beyliği Dönemi

Bu beyliği kuranlar Antalya tarafından denizden gelerek Muğla ve civarını fetheden Türkmenlerdir. Bunların başında Selçukluların sahil beyi olan Menteşe Bey bulunuyordu. Bu fetihler 1260 târihlerinden itibaren başlamıştı. Menteşe Bey yirmi yıl kadar bu bölgeye hâkim olduktan sonra öldüğü zaman yerine oğlu Mesud Bey geçti, diğer oğlu Kirman Bey ise Finike Beyi oldu. Beyliğin en parlak devri Mesud Bey'in zamanıdır. Mesud Bey kuvvetli bir donanma kurmuş ve Rodos adasını şövalyelerden almak üzere sefere çıkmıştır. O tarihte Rodos, Hıristiyan Dünyâsı' nın bir üssü ve karakolu durumundaydı. Mesud Bey Rodos Adasına sefer düzenledi ve adayı adım adım egemenlik altına almaya başladı. Ceneviz ticâret gemilerine Rodos Şövalyeleri saldırdıkları için, Mesud Bey Cenevizliler ile iş birliği yapmıştır. Fakat Papa'nın araya girerek Cenevizlileri ayırması üzerine Rodos'un bir kısmı yine Şövalyeler'de kalmış, büyük kısmı Menteşelilerin eline geçmiştir. Bu târihlerde Menteşe Beyliği' nin kara sınırları da en geniş şekline varmış bulunuyordu.¹³

Menteşeoğulları Milas, Beçin, Bozüyük, Marin, Çine, Tavas, Burner, Muğla, Balat, Köyceğiz ve Finike'yi içine alacak şekilde yörede bir güç kurmuşlardı.¹⁴

Mesud Bey'den sonra yerine oğlu Orhan Bey geçti. Onun zamanında Menteşe Beyliği kuvvetli ve mâmûr bir ülke idi; Batı Anadolu'da Germiyanlılardan sonra ikinci kuvvet onlardı. Orhan Bey'den sonra yerine geçen oğlu İbrâhîm Bey zamanında Aydınoğlu Umur Bey'in şehit düşmesi ve Aydınoğulları'nın zayıflaması Menteşe Beyliği'ni de güç durumlara düşürdü. İbrâhîm Bey'in yerine oğulları Mehmed, Mûsâ ve Ahmed Beyler hak iddia ettiler. Aralarındaki mücadeleyi Ahmed Gâzî Bey kazandı. Sonra Mehmed Bey'in oğulları Mahmud ve İlyas Beyler birbirlerine rakib olarak hüküm sürerken Yıldırım Bayezid bu beyliği Osmanlı ülkesine kattı. Timur Hükümdarı Anadolu Beylerine kendi yerlerini geri vermiş,

¹³ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, İstanbul 1996, s.134.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1988, s.71.

Menteşe Beyliği'ni de Mehmed Bey'e geri vermiştir. Mehmed Bey'in oğlu İlyas Bey zamanında Mentese Beyliği Osmanlı devletine katıldı.¹⁵

İlyas Bey'in ölümü üzerine Osmanlı sarayında tutulan Leys ve Ahmet adlarındaki iki oğlu saraydan kaçarak bölgeye gelip tekrar hükümdarlıklarını ilan ettiler. Bunun üzerine II. Mehmet (Fatih) Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'yı Mentese'ye göndererek bu bölgeyi kesin olarak Osmanlı topraklarına kattı.¹⁶

Türklerin Köyceğiz ve Dalaman'da gelmesi ile sosyal ve ekonomik faaliyetler canlanmıştır. Köyceğiz ve Dalaman çevresinde kurulan çiftlikler sebebiyle burası Mentese ilinin önemli tarım merkezleri haline gelmiştir. Tarım alanlarının verimli olması ve geniş bir ovaya sahip olması nedeniyle çiftlikler geniş alanlara hâkim olmuşlardır. Mentese Beyliği Köyceğiz ve Dalaman'da ziraat faaliyetlerine önem vermiştir.¹⁷

2.3.2. Osmanlı Devleti Dönemi

Fatih Sultan Mehmet zamanında Menteseoğulları Beyliği Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına kesin olarak dâhil oldu.¹⁸

Uzun yıllar Osmanlı'dan kaçanların sığındığı Menteseoğullarının bu toprakları Yavuz Sultan Selim'in takip ettiği Şehzade Korkut'un da sığınma yeri olmuş. Bugün Korkuteli ilçesi, adıyla bu anıyı tüm çizgileriyle yaşatmaktadır.¹⁹

Kanuni Sultan Süleyman 1522'de, Rodos Seferi düzenledi. Kara yolu ile çıktığı Rodos seferi sürecinde Mentese yöresinde geçerek, Marmaris üzerinden Rodos seferini gerçekleştirdi.²⁰

Menteşe Bölgesi 17.yüzyılda, dağlık ve fazla yerleşim olmaması nedeniyle eşkiyalar sığınak yeri olarak kullanmışlardır. Bu eşkiyalardan birisi de 1608'de Mentese bölgede ayaklanan Yusuf Paşa idi.²¹

¹⁵ Güngör, a.g.e., s.135.

¹⁶ Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara 2002, s.8.

¹⁷ Ekrem Uykucu, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi*, İstanbul 1983, s.205-206.

¹⁸ Akça,a.g.e.,s.8.

¹⁹ Günür Karaağaç, *Kaunos'dan Köyceğiz'e*, Ankara 2006. s.37.

²⁰ Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fethinden Kanuninin Ölümüne Kadar*, C.2. Ankara, 1988 s.314.

Menteşe Sancağına bağlı Köyceğiz-Dalaman Kazası çevresinde bulunan çiftlikler Osmanlı Devletinin başka bölgelerinde olduğu gibi 17. yüzyılda mutasarrıflar tarafından işletilmeye başlamıştı. Bu bölgedeki çiftliklerin gelirlerini has olarak padişah kızları, kadınları veya kendileri almışlardır.²²

1751 de Muğla Sancağı Arpalıktı. (Eskiden müftü ve kazasker gibi din görevlilerine aylık yerine verilen mal ya da para) Bu tarihten sonra Sancak Beyi adına Mütesellim (Teslim edilen şeyin vergilerinin alınmasına memur edilmiş kişi, muhassıl) tayin edildi. Sancak Beyi sefere giderken sancağı Mütesellimlere bırakırlardı. Muğla'da Mütesellimlikleri Muğla'nın yerlileri yapmışlardır Bu görev bir yıl süreliydi. Halk Mütesellimlerden memnun olursa görev süreleri aynı yerde uzatılırdı. Bir tür kamu görevi yapan Mütesellimler Tanzimat'ın ilanına kadar bu görevlerini sürdürdüler. Osmanlının miri toprakları arasındaki Mentese Sancağı, ileri gelen ailelere kiraya verilmeye başlandı. Mütesellim denilen bu aileler Mentese Sancağının yönetmişlerdir, 1864 teki idari islahata olan bu sürede yönetim "Köyceğizli Hasan Çavuşoğulları, Milaslı Abdülaziz Ağaoğulları, Kaleli Tavasogulları Mentese Sancağının hükümrani olmuşlardır. Kapıcıbaşıliğa getirilen Hasan Çavuş'a sadakat ve hizmetlerinden dolayı, Menderes'ten Fethiye sınırına kadar Dalaman dahil toprak verildi. Bu topraklar yüzünden Hasan Çavuş taraftarları ile Tavaslı Osman Ağa taraftarları arasında kavgalar çıktı ve araziler üzerinde çiftlikler kuruldu. Ali Paşa Çiftliği (Köyceğiz köyü ve çevresi) ulaşımını gölden sağladığından diğer çiftliklerden her bakımdan öne geçti.²³

Osmanlı Devleti'nde 1867 tarihinde Mentese Sancağı, Aydın Vilayetine bağlı idari bir birim olarak yönetilmekteydi. Köyceğiz ve çevresi de kaza durumunu devam ettirmiştir. İlçenin iki merkezi vardır. Birincisi Köyceğiz gölüne yakın olması sebebi ile Ali Paşa Çiftliği, (Bugünkü Köyceğiz köyünde) Köyceğiz kazasının merkezi olarak belirlenmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti kaza merkezini Dalyan köyü merkez olarak belirlemiştir. Dalyan köyünün fazla gelişmemiş olması, kış aylarında gidiş gelişlerin zahmetli olması üzerine halk Osmanlı Devletine başvuru

²¹ Mürsel Özata, *Köyceğiz'in Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2004,s.6.

²² Özata, a.g.t., s.6.

²³ Günür Karaağaç, *Kaunos'dan Köyceğiz'e*, Ankara 2006. s.37.

yapmıştır. Devlet 1879 yılında Tahir Ağa Çiftliği içinde Yüksekum denilen yere ilçe merkezini taşımıştır. 19.yüzyılın sonlarında Mısır Hidiv Abbas Hilmi Paşa, Köyceğiz'e geldi ve 300.000 dönümlük ünlü Dalaman Çiftliğini kurdu.²⁴

2.3.2.1. Hidiv Abbas Hilmi Paşa Öncesi Dalaman

Dalaman Ovası Menteşe beyliğince ele geçirilmesinden sonra Dalaman ve yöresine hızlı bir Türk göçü başlamıştır.²⁵

Göçer olarak yaşayan Türkler özellikle ovanın kenar kesimlerinde ve dağlık alanlarda kışlaklar kurarak yaşar, yaz mevsiminde tekrar iç kesimlerde bulunan yaylalara çıkarlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1522-1526 yılları arasında Rodos, Kıbrıs ve Kuzey Afrika ülkelerini fethetmesiyle bir "Türk Gölü" haline gelen Akdeniz'de deniz ticareti oldukça gelişmiştir. Bu nedenle Dalaman'a deniz yolu ile 1526-1530 yılları arasında yukarıda sözü edilen ülkelerden toplu halde insanlar gelmişlerdir. Bu insanların bir kısmı iş bulmak ve yerleşmek için gelmiş bir kısmı da deniz ticareti köle olarak çalıştırıp satmak için getirilmiştir. Rodos ve Girit'ten Rumlar, Kuzey Afrika ülkesinden Araplar ile daha önceden yörede "göçer" olarak yaşayan Türkler Dalaman'a ilk yerleşen toplumlardır. Rumlar Gürköy, Değirmenyakası'na, Araplar da bugünkü havaalanının batısındaki "Paslı" yöresine yerleşmişlerdir. Halk arasında "paslı arap" adı verilen bu insanlar Sudan kökenlidir. Rumlar ve Araplar yörede ilk kez "yerleşik düzeni" oluşturan toplumlardır. Göçer halindeki Türkler de uzun zaman yaşadıkları çadır hayatından yavaş yavaş sıyrılarak özellikle ovanın kıyı köyleri olan Kapukargın, Şerefli, Gürköy, Bezkes, Dereköy, Akçataş ve Karacağağ'a yerleşmişlerdir.²⁶

18.Yüzyılın sonunda Osmanlı Padişah'ı III. Selim zamanında validesi Mihrişah Sultan'a Dalaman'da çok büyük bir çiftlik hediye etmişti. Çiftlik bugünkü Tepearası, Eskiköy, Dalyan, Ortaca, Akıncı, Güzelyurt ve Dalaman'ın tamamını kapsayan uçsuz bucaksız bir arazi verilmiştir.²⁷ 1820 yılında Vakıflar İdaresi'ne devredilmiş, 1836'da Muğla derebeyi Hacı Ali vereseleri tarafından alınmış olan bugünkü TİM arazilerini gerek kaçak olarak, gerekse gözdağı vererek ekip biçen kişiler ortaya çıkmıştır. Bunlar yörede kendilerini "Ağa" olarak tanıtmıştır ve sözleri

²⁴ Özata,a.g.t.,s.6-7.

²⁵ Aydın, a.g.e., s.14.

²⁶ Avcı- Karağağ, a.g.e., s.31.

²⁷ Dalaman Beldiye Başkanlığı Arşivi.

"kanun", davranışları uyulması zorunlu "kural" olarak benimsetilmiştir. Yeri yurdu olmayan ve yöreye yeni göç eden insanlar da bu ağaların hizmetinde çalışmışlardır. Ova köylerinde döneme damgasını vuran önemli ağalardan bazıları Hasan, Yusuf, Murat, Halil, Cafer, Abbas ve Kara Süleyman ağalardır.²⁸

32.Osmanlı Padişahı Abdülaziz döneminde 8 Kasım 1864 tarihinde Tuna Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı Eyalet ve Teşkilatı'nda yapılan değişikliklerle, yerleşik düzeni oluşturmak amacı ile ilk kez uygulanan Köy Teşkilatları doğrultusunda Köyceğiz İlçesine bağlı olarak Dalaman ovasında 8, ve dağ kıyısında 5 köy oluşmuştur. Bunlardan Kapukargın, Şerefler, Gürköy, Dereköy ve Karacaagaç Dağ kıyısı köyü, Söğüt, Çakallık, Kıptiköy, Akçataş, Bezkese, Cami Kırığı, Adaköy ve Eskiköy ise Ova köyü olarak tespit edilmiştir. Günümüzde olmayan bu köyler Söğüt, Çakallık, Kıptiköy, Cami Kırığı, Adaköy ve Eskiköy TİGEM Çiftliği arazisi içinde bulunuyordu. Bezkese deki arazilerin çoğu dönemin feodal ağası Hasan Ağa'nın, Dalaman Merkezdeki araziler ise Murat Ağa'nın elinde bulunuyordu. Kapukargın ve Karginkürü'ndeki araziler Cafer Ağa'nın elinde bulunuyordu. Sülale olarak da Mıstıllılar (Yaş Aliler), Hafizoğulları ve Kara Ahmetler vardı. Bunların araziler 1847 yılında başlanan sistemle tapuluydu.²⁹

19.yüzyılın başlarında Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır'ı ele geçirir ve Mısır Valisi olur. İleriki yıllarda da Osmanlı ordularını yenerek Kütahya'ya kadar ilerleyen Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın işgal ettiği yerlerin içinde, zamanın Osmanlı İmparatoru III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan'a hediye ettiği Tepearası, Eskiköy, Dalyan, Ortaca, Akıncı, Güzelyurt ve Dalaman'ın tamamını kapsayan 360 bin dekarlık çiftlik alanı da bulunuyordu. Kavalalı'nın Osmanlı ile yaptığı anlaşma gereği Mısır'ın idaresi babadan oğula geçecektir. Bu anlaşma sayesinde Mehmet Ali Paşa'nın ölümü ile arazilerin idaresi aileye kalır ve II. Abbas Hilmi Paşa ileriki yıllarda Mısır'a Hidiv olunca Mısır ve Dalaman'daki toprakların da mülkiyetini ele geçirir.³⁰

Mısır Hidiv Abbas Hilmi Paşa 19. yüzyılın sonlarına doğru, Köyceğiz kazasına gelerek, Dalaman Ovası'na 300.000 dönümlük Dalaman Çiftliğini kurdu³¹

²⁸ Avcı- Karaagaç, *a.g.e.*, s.31.

²⁹ Aydınli, *a.g.e.*, s.13.

³⁰ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

³¹ *Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8*, İstanbul 1983, s.5868.

Hidiv: Osmanlılar döneminde Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonra Mısır Valiliğine verilen ünvandır. Vali soyundan olanlara da "Hidiv" adı verilirdi.³²

Hidiv Abbas Hilmi Paşa, 14 Temmuz 1874'te İskenderiye'de doğdu. Osmanlı Devleti'nin Mısır hidivlerinden olan Tevfik Paşa'nın oğludur. Kardeşi Mehmet Ali ile Viyana'da ki Thresianum Okuluna gitti. Viyana da iken babası Tevfik Paşa'nın 7 Ocak 1892 yılında vefatının ardından, dönemin padişahı II. Abdülhamit'in fermanı ile kendisine paşa ünvanı verildi. 1893'de verilen bu ünvanla Mısır'a Hidiv olarak atandı.

Abbas Hilmi Paşa'nın genç olmasından dolayı idari işlerde tecrübesinin olmaması sebebi ile Osmanlı Devleti uzun süre Mısır fevkalâde komiserliği görevinde bulunmuş ve Mısır'ın idari işlerinde tecrübeli olan Ahmet Muhtar Paşa'yı hidive müsteşar-ı has olarak atadı. Atamayı yaparak İngiltere'nin hidive yapacağı etki ve telkinleri önlemeyi amaçladı.³³

Abbas Hilmi'nin, Osmanlı Devleti'ne karşı tutarlı bir siyaset izlememiştir. Fakat Ahmet Muhtar Paşa (Mısır daimi komiseri), Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki haklarının korunması için çok emek harcadı.

Abbas Hilmi'nin tutarlı bir siyaset izlememesi Mısır içindeki ve Mısır dışındaki ülkelerde muhaliflerin artmasına neden oldu. Bunun sonucunda da kendisine ara ara suikastlar düzenlendi. 1914 yılında İstanbul'a geldi. Burada da başka bir suikastta uğradı ve yaralandı. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bir daha Mısır'a gidemedi. 9 Aralık 1914 yılında Mısır İngilizlerin himayesine geçti. Bunun üzerine Abbas Hilmi hidivlikten alınarak yerine ailenin en büyüğü olan Hüseyin Kamil geçirildi. Bu olaydan sonra İstanbul ve Viyana'da yaşamına devam etti. Mısır'ın bağımsızlığına kavuşması, "kral" ünvanı ile Hüseyin Kamil'in yerine Fuad'ın getirilmesi üzerine hidivlik haklarından mahrum edilerek malları da müsadere edildi (15 Mart 1922'de). Abbas Hilmi'nin Mehmed Abdülmün'im, Mehmed Abdulkadir adında iki tane çocuğu vardır. Abbas Hilmi, 20 Aralık 1944 tarihinde Cenevre'de vefat etmiştir.³⁴

2.3.2.2. Hidiv Abbas Hilmi Paşa Zamanı Dalaman

³² Avcı- Karaağaç, a.g.e., s.33.

³³ *İslam Ansiklopedisi, Cilt:1*, Türkiye Diyanet Vakfı, s.25-26.

³⁴ *İslam Ansiklopedisi, Cilt:1*, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 26.

1905-1928 yılları arasındaki döneme "Hidiv Zamanı" denir. Çünkü Hidiv Abbas Hilmi Paşa 23 yıllık sürecin her birine kişiliği, zekâsı, başarısı ve yöreye kazandırdıkları ile damgasını vurmuştur.³⁵

Abbas Hilmi Paşa, 1905'te 'Nimetullah' isimli yatıyla Dalaman'a 12 kilometre mesafedeki Sarsala Koyu'na gitti. Bugün Muğla'nın ilçesi olan Dalaman, o günlerde henüz yoktu, sadece deniz kenarında sazlardan yapılmış 30 evlik Söğüt isimli bir köy vardı ve Dalaman verimli bir ovoidan ibaretti. Av hayvanlarının bol olduğu uçsuz bucaksız ovayı gören av meraklısı Hidiv, bölgeyi çok beğendi. Hidiv, Sarsala Koyu'na iskele ile depo inşa ettirdi ve koydan çiftliğe uzanan bir de yol yaptırttı. Yolun her iki tarafına Mısır'dan getirttiği okaliptüs ağaçlarını diktilirken çevredeki bataklıkları da kurutturdu.³⁶

Sarsala koydan başlayan, bugünkü Cafer Yöresi (Kapukargın Girişi) ne kadar uzanan oradan çiftlik merkezine bağlanan bu yol, az bir onarım yapılarak hala hizmet vermektedir. Cafer Yöresinde TİM idare binası arasının bataklık olmasından dolayı ray döşeten Hidiv, ray üzerinde 1, 2, 3 ve 4 kapı diye adlandırılan yeri yaptırmıştır.³⁷

Hidiv Abbas Hilmi Paşa, ikinci aşama olarak çiftliğinin bulunduğu Dalaman'a bir av köşkü ve aynı anda İskenderiye'ye de bir tren istasyonu inşa ettirmeyi planladı. Binaların yapımını Fransız mimarlara havale etmişti. Fransa'dan yola çıkan ve av köşkünün malzemeleri ile binanın projesini taşıyan gemi Dalaman'a, tren istasyonunun malzemeleri ile projesini taşıyan diğer gemi ise Mısır'a gidecekti. Ancak, yolda bir karışıklık oldu ve Mısır'a gitmesi gereken gemi, yükünü Sarsala Koyu'ndaki iskeleye boşalttı. Hidiv'in Dalaman'daki işçileri, karışıklığın farkında olmadan malzemeleri develere ve katırlara yükleyerek, bu günkü çiftlik binasının bulunduğu yere getirdiler. Gemiyle gelen ustalar ve Hidiv'in adamları da, efendilerine sürpriz yapmak için hemen binanın yapımına giriştiler. Fakat son derece garip bir karışıklık yaşanmış, Dalaman'da planlanan av köşkü değil, istasyon binası inşa edilmiş, Mısır'a giden diğer gemideki malzeme ile İskenderiye'ye bir av köşkü yapılmıştır.³⁸

³⁵ Aydın, a.g.e., s.14.

³⁶ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

³⁷ Aydın, a.g.e., s.15.

³⁸ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

Eksikler de kısa sürede tamamlandı ve Dalaman'daki binanın etrafına Mısır'dan getirilen palmyelerle hurma ağaçları dikildi. Tren yolunun bulunmadığı Dalaman'a istasyon binası yapılması Hıdiv'i hayli şaşırttı ama binayı yıktırmadı ve istasyonun yanına bir de cami inşa ettirdi.³⁹

Hıdiv, kendine hediye edilen bu uçsuz bucaksız ovayı içinden geçen bol sulu çayı ile her yöresinde zengin ve bereketli toprağını görünce kendisine bir anda "Nil Nehri" kenarında kabul eder. Ovanın değişik yerlerinden numune alarak Mısır'da inceletir ve olumlu sonuç alır. Ovanın ıslahı ve ziraata açılması için işe koyulur. Bataklıkların ıslahı amacıyla malzeme dökülerek, çiftliğin değişik yerlerine giden yollar oluşturulmuştur. Ancak, ovadaki devlet arazilerinin yerli ağalar tarafından işlenmesi ve bu ağaların emrinde pek çok insanın bulunması Hıdiv tedirgin etmiştir. Ağaları akılcı bir yöntemle ikna etmeyi başarmıştır. Cafer, Abbas ve Kara Süleyman Ağalara ait tüm toprakları anlaşma gereği almış emrinde çalışan insanları da çiftlik dışına çıkarmıştır. Böylece çayın doğu yakasına Bezkese (bugünkü Hürriyet Mahallesi bitimi) dışında bütün ovanın %80'i Hıdiv'nin emrine geçmiştir. Fakat Bezkese Ağası ve halkı birlikte haratket ettiğinden Hıdiv'nin buralara girmesi hayli zor olmuştur.⁴⁰

Hıdiv yöre ağalarından Halil Ağa'yı kaçırmış, Murat Ağa'yı da anlaşmaya zorlamıştır. Bu acıya dayanamayan Yusuf Ağa ise kalp krizinden ölmüştür. Böylece Murat Ağa'ya ait araziler de Hıdiv'in çiftliğine dâhil edilmiştir. Hıdiv çiftliğin sınırlarını yeniden belirlemiştir. Buna göre, batıda Dalaman Çayı, doğuda Şerefler ve Kapukargın köyleri, kuzeyde Bezkese ve güneyde Akdeniz olarak çizilen sınır içine hâkim olmuştur.⁴¹

Hıdiv Mısır'dan ziraatçılık dalında uzman bir kadro ile yeteri miktarda köle alarak Dalaman'a çiftliğin sınırlarını belirlemiştir. Buna göre; doğuda Kızılbel (Göçekbeli), batıda Aşıkoyu, kuzeyde Ortaca Çiftliği ve güneyde de derya (Akdeniz) olarak sınırları belirlenmiş olan geniş ovaya (Hıdiv Çiftliği) adı verilmiştir. Hıdiv Çiftliği'nin işletilmesi için gerekli olan eleman, araç-gereç, alet ve makinaları Mısır

³⁹ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

⁴⁰ Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.33.

⁴¹ Aydın, *a.g.e.*, s.15.

(İskenderiye) da Nimetullah adlı gemisine yüklenerek Sarsala Koyu üzerinden getirtmiştir.⁴²

1912 yılında başlayan Balkan Savaşı'na çevre köylerden insanların çağrılmasını fırsat bilen Hidiv bu kişilere ait toprakları sahiplenmiştir. Akçataş, Bezkese, Kapukargın ve Şerefler Köylerinde görülen bu sahiplenme olayının yanı sıra çiftlik içinde yerleri olan Yaşaliler, Hafizoğulları ve Karaahmetler sülalelerine ait arazileri de almak istemiştir. Ancak bu yerlerin 1847 yılından Osmanlı tapusu olmasından dolayı alamamıştır.⁴³

Çiftlik içindeki düzen kendisine bağlı askerle ve korucular tarafından sağlanmıştır. Düzeni sağlamasıyla birlikte toprağın işlenmesi ve ürün elde edilmesi amacıyla Dalaman Çayı'nın suyunu ağaçtan oyma kovanlarla Topçu Tepesi'nin başına çıkarmış ve burada ovanın her yerine düzenli şekilde yine ağaçtan oyma kovanlar ile ulaşmıştır. Bu başarısını kutlamak amacıyla adı geçen dağın başında dokuz pare top attırmış ve böylece tepenin adı "Topçu Tepesi" olarak kalmıştır. Ovanın bütün kesimlerinin sulanması bataklıkların kurutulması modern alet ve makinalarla ziraatın yapılması ile en kaliteli ürünün elde edilmesi gibi olumlu ve planlı çalışmaları ile yöreye örnek olan Hidiv böylece varlığını tamamen kanıtlamıştır.⁴⁴

Zevkine düşkünlüğü nedeniyle Gökdağ ve Murat Ağa Tepesi'ne birer dinlenme yeri yaptırmış ve yörede geçen zamanın çoğunu buralarda geçirmiştir. Yaşayanların anlattıklarına göre; Hidiv Göcek'teki gemisinde yaz mevsimi boyunca dinlenir. Ancak işleri olduğu zaman Dalaman'a gelirmiş. Çiftlik içinde iyi eğitilmiş beyaz eşiği ile dolaşırdı. Gökdağ ve Murat Ağa Tepesi'ndeki konaklarında kısa süreli kalmış, sürekli olarak çiftlik içinde kalmayarak görevlendirdiği kişilere gerekli emirleri verip Göcek'te yaşamıştır. Hidiv'nin çiftlik içinde uzun süre kalmayışının en önemli nedeni gelişinden beri ova ve çevre köylerden hiç dost edinmemesidir. 1913 yılına kadar en verimli ve rahat yıllarını yaşamasına rağmen öteden beri beraberinde getirdiği bir takım olumsuzluklar içini kemirmiştir. 1913 yılından sonra aşağıdaki

⁴² Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.34.

⁴³ Aydın, *a.g.e.*, s.15.

⁴⁴ Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.34-35.

olayların peş peşe gelmesiyle çiftlikten tamamıyla elini ayağını çekmek zorunda kalmıştır.⁴⁵

2.3.2.3. Hidiv Abbas Hilmi Paşa'yı Çiftlikten Uzaklaştıran Olaylar

Hidiv Abbas Hilmi paşa 1912 yılından itibaren çıkan savaşlardan dolayı bir dizi sıkıntılar çekmeye başlamıştır. Aynı zamanda Mısır'ın Valisi olduğu için Mısır'a gitmeyi tereddüt ediyordu. İngilizler Mısır'ı tamamen işgal etmişlerdi. Kendisine suikastlar yapılmaktaydı. Vakıf arazilerini geri almak çabasıyla ova ve çevre köy halkıyla ve ağalarla yaşadığı sıkıntılardan isyan çıkma ihtimali başlamıştı. Savaş nedeniyle emrinde çalışanların birçoğunun askere alınması sıkıntılarını artırmıştı. Mısır'dan beraberinde getirdiği işçilerinde yerli halk ile iyi ilişkiler kurmaları ve yer yurt edinip evlenmeleri çalışan işçi sayısından dolayı zora sokmuştu. 1909 yılında kendisini çok destekleyen Padişah 2.Abdulhamit tahttan indirilince yerine 5.Mehmet Reşat padişah olduğunda Mısır'daki İngilizlerin hareketlenmesi sebebiyle görevinin başına dönmesini emreder. Bu sebeple 1913 den sonra Hidiv, çiftliğin işletilmesini Karabekir adında birisine vererek Mısıra döner.⁴⁶

Abbas Hilmi Paşa Valilikten indirilmesi, Mısır'a döndükten sonra 1. Dünya savaşının çıkmasıyla Hidiv Abbas Paşayı yeni sorunlar bekliyordu. Sultan Abdülhamid devrinden itibaren Osmanlı'ya sadece kâğıt üzerinde bağılı görünen ama fiilen İngiliz işgali altında bulunan Mısır'ın, Valisi olan Hidiv Abbas Hilmi Paşa, savaşın başlamasıyla İngiltere'ye değıl Osmanlı'ya bağılılığını açıklayınca Aralık 1914 tarihinde İngilizler tarafından tahtından indirildi. İstanbul'a gelen Abbas Hilmi Paşa bir daha Mısır'a dönmedi. İstanbul'daki Hidiv Kasrı'nda kalarak sık sık Dalaman Çiftliğine gelerek çalışmaları denetledi.⁴⁷

Karabekir zamanında hayli zarar gören çiftliğin yeniden canlandırılması için Türk Sanayi ve Ticaret Bankası'ndan çiftlik teminat gösterilerek yüklü bir kredi alınmış, fakat geri ödenememiştir. Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından 1928 yılında çiftlik Hidiv'den alınarak Gros adında Fransız şirketine kiralık verilmiştir.⁴⁸

⁴⁵ Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.35.

⁴⁶ Aydınlı,*a.g.e.*, s.17.

⁴⁷ Aydınlı,*a.g.e.*, s.17.

⁴⁸ Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.36.

431 sayılı kanuna göre sürgüne gidecek Osmanlı hanedanları içinde Abbas Hilmi Paşa'da bulunuyordu. Bu duruma göre Abbas Hilmi Paşa'nın da ülkeyi terk etmesi gerekiyordu. Abbas Hilmi Paşa, 1914 yılında Mısır Hidivliği'nden indirilince Dalaman Çiftliğine gelerek bir daha Mısır'a dönmemiş ve hiçbir zaman Türk vatandaşı da olmamıştır. Vatansız kalmıştır. Fransa'nın devrik hanedan mensuplarına verdiği diplomatik pasaportu aldı. Bu sebeple 1928 yılına kadar Türkiye de kalabildi.⁴⁹

2.3.2.4. Hidiv Abbas Hilmi Paşa Sonrası Dalaman

Yöre halkı Hidiv'nin 23 yıllık Dalaman yaşantısı boyunca pek çok değişimler göstermiştir. Bunlar; modern tarım alet ve makineleriyle tanışma, düzenli ve kalıcı mesken yapma, birlik ve beraberlik içinde yaşama, eşit yaşama bilincine ulaşma, göçebe hayatını bırakma, ziraat ve hayvancılığı kar amacıyla yapma, ulaşım, ticaret ve toprak işleme gibi değişimlerdir.⁵⁰

1928 yılında Çiftliğin GROSS şirketine kiralanmasıyla birlikte Karaçalı köyü kurulmuş, Çiftlik içindeki Çakallık köyü de nahiye olmuştur. Çakallık nahiyesinin de idare binası çiftlik binasının üst katı Nahiye Müdürlüğü olmuştur. Daha sonra Çakallık nahiyesi Dalaman nahiyesi olarak adı değiştirilmiştir. Çakallık yerleşim yeri ise günümüzdeki Çiftlik İlkokulunun bulunduğu alandaydı. GROS Şirketi çiftlik kira süresini beklemeden 1934 yılı sonunda çiftliği terk eder.⁵¹

Çevre pazarı da burada yapılmaktaydı. Çiftlik merkezi hem çiftlik ve hemde köy merkezi olarak kullanılmaktaydı. Bu sebepten köy merkezinin çiftlik merkezi dışına çıkarılması gerekiyordu. 1928 yılında yeni kurulacak köy merkezi bugünkü eski pazaryeri olacaktır. Buraya bağdadi bir cami ve kahvehane yapılır. Bağdadi cami daha sonra şimdiki merkez camisinin yerine taşınarak yeni taş duvarlı cami yapılır. Karaçalı köyünün ilk muhtarı Yaş Aliler sülalesinden Bekir Yılmaz (Akbekir) dır. Aynı yıl kurulan Bezkese köyünün ilk muhtarı ise Mehmet Topcuoğlu (Çolak Topcu) dur. Çiftlik o yıllarda Dalaman ile özdeşleşmiş, yörenin ekonomisi tamamen çiftliğe bağlanmıştır. GROSS şirketi çiftlikte çeltik yetiştirmekteydi. O yılların teknolojisini çiftliğe getirmişler, halatlı pulluklarla arazi işlenmekteydi.

⁴⁹ Aydın, *a.g.e.*, s.19.

⁵⁰ Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.36.

⁵¹ Aydın, *a.g.e.*, s.20.

Dalaman Ovası çok sulak bir yapıya sahip, günümüzde olduğu gibi drenaj kanalları yoktu. Her yer bataklık ve karaağaçla kaplıydı. Ekilebilen arazi azdı. O yılların arazi durumuna bağlı olarak da sosyal ve ekonomik durum da günümüzdeki durumdan farklıydı.⁵²

Hidiv sonrası, Çiftlik sınırları yeniden çizilip çevrilmesi, koruma görevlilerinin arttırılması ve devlet otoritesinin sağlanması gibi bir dizi önlemler alınmıştır. Eskiden Hidiv şimdi de devlet ile karşı karşıya gelen yöre halkı hayli yaşam mücadelesi vermiştir. Özellikle çiftlik içinde yer alan Çakallık, Söğüt, Kapukargın gibi köyler çiftlik sınırları içine alınmasına karşı toplu halde mücadele etmişler ve hükümet kuvvetlerini zor durumda bırakmışlardır. Sorunu çözmeyi planlayan hükümet, adı geçen köylerin muhtarları ile anlaşmıştır.⁵³

Anlaşma gereği yersiz yurtsuz kalan köylülere Ortaca-Kızılyurt köyünden belli miktarda arazi tahsis edilmiştir. Halkın yerinden çıkarılması zoraki olduğundan yer yer hükümet kuvvetleri ile çatışma çıkmıştır. Askerlerin üstünlüğü karşısında çaresiz kalan halk ayrılmak zorunda kalmışlardır. Böylece DÜÇ içinde hiçbir yerleşim yeri kalmamıştır. Kızılyurt köyünde halka tahsis edilen yerlerin tamamının bataklık olması yüzünden yerleşme hayli güç olmuştur. Bu yüzden Ortaca, Dalyan ve diğer kenar köylere dağılan halk çok zor durumda bırakılmıştır. Geçimlerini sağlayabilmek için düşük bir ücretle DÜÇ'te çalışmaya başlamışlardır. Zamanın DÜÇ Müdürü halkın bu perişanlığı karşısında bir dizi önlem almıştır. Hükümetten gerekli izni alarak Yanıkıyurt (bugünkü eski adliye binası ve pazar yeri civarı) yöresinden gerek maliyeye gerekse DÜÇ'e ait yerleri, halka belli bir ücretle satmıştır. Yerler kıymet ve konuma göre dönümü 30,20 ve 10 liradan satılmış ve ödemede büyük kolaylık sağlanmıştır. Böylece yerinden yurdundan olan ve yöreye dağılan halk tekrar tapulu arazilere sahip olma olanağına kavuşmuşlardır. İlk etapta 35-40 hanenin yerleşmesiyle adını, yörede çok bulunan siyah renkte çalılardan alan Karaçalı köyü kurulmuştur. Karaçalı köyü aynı zamanda Hidiv zamanından beri ovada kurulan ilk köy ünvanına sahiptir. Köyün kurulmasından sonra 1943 yılında DÜÇ içindeki Çakallık nahiye teşkilatı Ortaca'ya taşınmış, PTT, jandarma, karakol ve bazı hizmetler Karaçalı köyüne nakledilmiştir. Böylece hızlı bir nüfus akınına

⁵² Aydın, *a.g.e.*, s.19.

⁵³ Avcı- Karaağaç, *a.g.e.*, s.37.

uğrayan Karaçalı köyünde yer sıkıntısı baş göstermiştir. Zamanın köy muhtarı girişimi ile köye Toprak Tevzi Komisyonu getirmiş ve bugünkü TİM giriş kapısına kadar uzanan Atatürk Caddesi civarı ile Aşağı Karaçalı yöresinin tamamını istimlak ettirerek halka dağıtmıştır. Hidiv'nin gelmesinden sonra tamamen dağılan Dalaman halkı yaklaşık 40-45 yıl sonra yine eski yurtlarına dönmüşlerdir. 1951 yılında Bulgaristan'dan gelen soydaşların yerleşmeleriyle kuzeyde Bezkeş, güneyde Kapukargın Köyü'ne kadar uzanan Karaçalı Köyü kısa sürede yörenin en kalabalık yeri olmuştur. Kapukargın Köyü'nde önceden Hidiv zamanında alınan yerler geri verilmiş ve böylece bugünkü TİM doğal sınırı tam olarak ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin müttefiki olan İngiltere'ye DÜÇ' ün güneyinde (bugünkü havaalanının yerinde) askeri havaalanı için yer verilmiş ancak bilinmeyen bir nedenden (Türkiye'nin savaşa katılmaması tahmin edilir.) dolayı inşaat yarıda kalmış ve alan terk edilmiştir. Adı geçen yüzlerce dönüm arazi uzun süre yerli halk tarafından kullanılmış daha sonra 1980 yılında yapımına başlanan Dalaman Havaalanına tahsis edilmiştir.⁵⁴

Dalaman, Köyceğiz kazasına bağlı nahiye idi. Dalaman Çiftliği, 1942 yılına kadar nahiye merkezi olarak kullanıldı. Dalaman Çiftliğinin yapısı değiştirilmiş, Devlet Üretim Çiftliği haline getirilmiştir. Çiftlik içinde bulunan 9 köy kaldırılmıştır.⁵⁵

2.3.3. Milli Mücadele Dönemi

I.Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri savaş dönemi içinde yaptıkları gizli antlaşmalarla, Batı Anadolu'nun tümü İtalya'ya vaat etmişlerdi. Fakat savaşın son zamanlarında gizli anlaşmalar ile yapılan Osmanlı Devletini-Anadolu topraklarını paylaşım durumunda değişiklik oldu. İngiltere, Akdeniz'de güçlü bir İtalya yerine kendisine bağlı Yunanistan'a savaşa girmesi karşılığında İzmir ve çevresinin kendilerine bırakılacakları sözünü verdi. Yunanistan Devlet Başkanı Venizelos, I. Dünya Savaşı sonuçlanınca kendilerine vaat edilen yerlerin verilmesini, verilen sözlerin yanında toprak alanının büyütülmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. İtalya

⁵⁴ Avcı- Karaağaç., *a.g.e.*, s.37-38.

⁵⁵ Uykucu, *a.g.e.*, s.206.

Paris Barış Konferansı'nda birçok girişimlerde bulunmuş ve gelişmelere karşı tepki göstermiş fakat istenilen sonuç alınamamıştır.⁵⁶

Girişimlerinden sonuç alamayan İtalya verilen toprakları elinden kaçırmamak ve Yunanistan'a kaptırmamak için hızlı hareket ederek Ege Bölgesi'nde ilk işgal eden İtilaf Devleti olmuştur. İlk olarak 28 Mart 1919'da Antalya'ya asker çıkartan ve işgale başlayan İtalya, birliklerinin bir bölümünü nisan ayı içinde birkaç kez Fethiye'de görüldüler. Mondoros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Güneybatı Anadolu Bölgesi'ni, işgal eden İtalya, halkın gönlünü kazanarak bölgeye hâkim olmaya yönelik bir politika izledi. Bu politikada temel amaç; halkla kurulan iyi ilişkiler sayesinde İtalyan endüstrisi için büyük avantajlar sağlayabilecek zenginliğe sahip işgal bölgesini, en azından yarı sömürge haline getirmektir. Böylece, bölgenin ekonomik zenginliklerini İtalya'ya aktarılacaktı. Dışişleri Bakanı Vittorio Scialoja'nın da belirttiği gibi, İtalya'nın Anadolu'daki işgal bölgelerinden beklentisi iktisadî menfaat temin etmektir. İtalya'nın işgal politikası esas olarak işgal bölgesinde yaşayan insanların dostluğunu kazanmak ve bölgenin zenginliklerinden yararlanmak amacına yönelik olmuştur.⁵⁷

İtalya, Dalaman ve çevresindeki zengin krom yatakları nedeniyle 11 Nisan 1919'da ilçeye gelerek işgal etti.⁵⁸ İşgal politikası gereği halka kötü davranmadılar.⁵⁹ Muğla-Milas'ın Küllük İskelesi, Muğla-Marmaris ve Muğla-Ula yollarını tamir ettirdi. Bu yolları tamir ettirirken Türk işçi ve ustaları kullanarak bölge halkına istihdam alanları oluşturdu. Banca Di Roma vasıtasıyla bölge çiftçilerinin tohum ve ziraat makineleri ihtiyaçlarını karşıladı. Esnafa da kredi temin etti. Sâlib-i Ahmer Heyeti'nin bir şubesini Muğla'da Kırathane Hanı'nda açarak burada Dr.Nakarato vasıtasıyla halkı ücretsiz tedavi ettirdi. İhtiyacı olan ancak parası olmayan hastalara da ücretsiz ilaç dağıttırdı.⁶⁰ Zaten Dışişleri Bakanı Tiltoni, Paris'ten 6 Temmuz 1919'da Başkomutanlığa gönderdiği yazıda bu anlatılanları destekler niteliktedir. Bu yazıda Tiltoni, Anadolu'daki işgallerinin amacını kamu düzenini sağlamak ve bölgeye ekonomik bakımdan nüfuz etmek olduğunu belirterek, Türk yetkililerle

⁵⁶ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir 2000, s.122-123.

⁵⁷ Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara 2002, s.130.

⁵⁸ *ATASE Arşivi*, Klasör: 400/8,Dosya No:1/34.

⁵⁹ Özata, a.g.t.,s.18.

⁶⁰ Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara 2002, s.18.

kurulan iyi ilişkilerin devam ettirilmesini istemiştir. "Halkın, Mütareke' den beri kendilerine sempati beslediğine inanan İtalyanlar, bu sempatinin bölgenin İtalya'nın ekonomik faaliyetlerine açılmasına yardımcı olacağını düşünmüşlerdir.⁶¹

Dalaman'ın işgalinden sonra Marmaris, Bodrum ve Fethiye'nin 11 Mayıs 1919 tarihinde İtalyanlar tarafından işgali haklı olarak Muğla ileri gelenleri üzerinde olumsuz bir etki yapmış ve bu tepkiler Muğla'da bir milli direniş örgütünün kurulmasını gündeme getirmişti.⁶² Öte yandan 18 Ocak 1918'de toplanan Paris Barış Konferansı'nda istekleri dikkate alınmayan İtalya'nın 24 Nisan'da Konferansı terk etmesinden yararlanan İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, İzmir'e Yunanistan'ın asker çıkarmasını uygun buldular. Dönemin İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın İzmir'in işgal edildiği gün; Mutasarrıf Hilmi Bey başkanlığında Belediye binasında yapılan tartışmalar birçok Ege şehrinde olduğu gibi Muğla'da da 16 Mayıs 1919 günü "Menteşeliler Müdafı- yı Vatan Cemiyeti" nin kurulması ile neticelendi.⁶³ Merkez örgütlenmesini izleyen günlerde Köyceğiz-Dalaman ve yöresindeki İtalyan Kuvvetleri halka herhangi bir askeri harekâta bulunmadığı, zor kullanmadığı halde, Köyceğiz-Dalaman de Muğla'da kurulan Kuva- i Millîye hareketine katılmıştır. Köyceğiz'de Kuva-i Millîye'yi meydana getirenlerin başında Tahir Ağazade, Osman Ağa, Hacı Osman Efendi, Mehmet Zeki Efendi (Müftü), Tevfik Bey ve Tevfik Baykent Bey bulunmaktaydı. Bunların çalışmaları sonucunda Köyceğiz bütün olarak ve harfiyen yöneticilerin verdikleri emirleri yerine getirmiştir.⁶⁴ Köyceğiz Kuvay-ı Milliyesi kuruluşundan hemen sonra Muğla'da ki Kuva-yı Milliye Komitesi ve Çine'deki 57. Tümen ile yakın ilişkiler içine girmişti. 27 Mayıs 1919 günü Aydın'ın, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olması bölgede uzun süreden beri devam eden İtalyan-Yunan nüfuz çekişmesini daha da güçlendirmiştir.⁶⁵

Aydın Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılaması için Nazilli Heyet-i Milliyesi tarafından düzenlenen I. Nazilli Kongresi 8 Ağustos 1919 tarihinde

⁶¹ Çelebi, a.g.e., s.131.

⁶² Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri 17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920*, Ankara 1998, s. 55-56.

⁶³ Bayram Akça, "Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri" *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2*, Muğla 2000, s. 26-27.

⁶⁴ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s.276.

⁶⁵ Türkeş, a.g.e., s.189.

toplandı. Kongrenin oy birliği ile almış olduğu 18 maddelik kararlardan özellikle 3. maddesi (Muğla şubesinde; maliye, irşad, istihbârat, gönüllü silah ve asker toplama, fedakârane ve muhacirine yardım, nakliyat, sıhhiye şubeleri teşkil ve bu şubelerin müdürleri, heyet-i milliye aza-yı tabiyelerinden olacaktır.⁶⁶ Milli Mücadele’de Muğla’yı cephane deposu haline getirmiştir.⁶⁷ Köyceğiz özellikle Fethiye gibi yakın ilçelerdeki Kuvayı Milliye Komiteleriyle yapılan sıkı işbirliği sonunda mücadele için gerekli silahları sağlayarak gerekli olan cephelere ve düşmanla mücadele edilen yerlere bu silahların ulaşmasında önemli rol oynamıştır.⁶⁸

23 Eylül 1919 tarihinde yapılan İkinci Nazilli Kongresi’ne katılan Muğla delegeleri arasında Köyceğizli Necmeddin (Aydınlay) Beyi de görmekteyiz. Köyceğiz, Necmeddin Aydınlay’ın kişiliğinde de Millî Aydın Alay’ında ve Nazilli Heyeti Merkezi’nde temsil edilir. Bu şahıs Aydın Cephesi’nde Köyceğiz’in gururu olarak çok önemli başarılarla imza atmıştır.⁶⁹

Mili Mücadele yıllarında Aydın cephesine silah, cephane ve asker göndererek canla başla çalışan Köyceğiz halkı bir de Dalaman sahillerini silahla korumak zorunda kalır. Kıyıların savunmasız olduğu düşüncesiyle harekete geçen Etniki Eteryacı Rum korsanlar Dalaman Ovası’nı talan ve yağma için Kapukargın sahillerinden Çakallık’a sızmak isterler. Fakat Bezkese’nin ve Ortaca’nın yardımlarıyla bu hainler de öldürülerek bu tehlike bertaraf edilmiştir.

Bütün bu faaliyetler esnasında Muğla’daki İtalyan İşgal Komutanlığı, Yunan işgallerine karşı Aydın’daki Kuvâ-yı Milliye hareketine destek veren Muğla ve çevre ilçelerdeki Kuvâ-yı Milliye’nin faaliyetlerine hiç karışmıyorlardı.⁷⁰

2.3.3.1. Dalaman’ın İtalyan İşgalinden Kurtuluşu

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da TBMM’nin açılacağı haberi ilan edildi. O gün Muğla’da Şeyh Camii’nde kurulan cuma namazından sonra bütün Muğlalı Hükümet Konağı önünde toplandı. Daha sonra Ankara’dan Mustafa Kemal Paşa’nın

⁶⁶ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s.20.

⁶⁷ Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın 1964, s.372-373.

⁶⁸ Türkeş, *a.g.e.*, s.196-199,203.

⁶⁹ Türkeş, *a.g.e.*, s.422-424.

⁷⁰ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s.19.

23 Nisan'da Meclisin açılacağına dair gönderdiği telgraf okundu ve halk sevinç gösterisi yaptı.⁷¹

Ankara'da TBMM'nin açılışından bir gün sonra yani 24 Nisan 1920 tarihinde İtalyanlar Muğla'yı⁷², 26 Nisan 1920'de de Köyceğiz'i boşalttı.⁷³ Böylece her ne kadar Yunanlıların Batı Anadolu'da yaptıkları kanlı işgallere benzemese de sonuçta milli egemenliğimizi ve bağımsızlığımızı tehdit eden İtalyan işgalinden Dalaman 26 Nisan 1920 tarihinde kurtulmuş oldu.

Köyceğiz kazası İtalyan işgalinden kurtulmasından sonra da zaman zaman İtalyan veya Yunan işgali tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Bu nedenle Muğla Mıntıka Komutanlığı Köyceğiz kazası sahillerini işgallere karşı korumak için tedbir aldı. Bununla ilgi olarak 5 Temmuz 1922'de Muğla Mıntıka Komutanlığından Muğla Mutasarrıflığı'na Köyceğiz kazası Dalaman (Çakallık)'ı işgallere karşı korumak için bir askeri bölüğün konuşlandırılmasına karar verildiği konusunda bir şifre çekilmiştir.⁷⁴

2.4. Birinci Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda Dalaman'dan Gaziler

Birinci Dünya savaşı 1918 yılında bitmesinin ardından Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Yöremizden yine eli silah tutan gençler cepheden cepheye koşmuş, 11 yıl evine dönmeyenler olmuştur. Çöğmen köyünden Mehmet Halil oğlu Ali, Kızılkaya köyünden Süleyman oğlu Halil ve Halil oğlu İbrahim Çanakkale'de şehit olurken, Bezkeş köyünden İsmail Korkut, Durali İlhan, Mehmet Topçuoğlu (Çolak Topçu) Ahmet Dağdelen, Süleyman Dağdelen, Kamil Dağdelen, Eyüp Dağdelen gazi oldu.⁷⁵

⁷¹ Türkeş, *a.g.e.*, s.375.

⁷² Akça, *Siyasal Sosyal...*, s.24.

⁷³ ATASE, KL.917, D.N 11-1.

⁷⁴ ATESE, D.108 F.16/ 8.

⁷⁵ Aydın, *a.g.e.*, s.18.

Birinci Dünya Savaşında ve Kurtuluş Savaşında Dalaman'dan Gaziler.⁷⁶

Adı Soyadı	Köyü	Cephesi	Doğum-Ölüm Tarihi
Abdullah Tosun	Gürleyik	Kafkas	1889-1984
Kamil Uysal	Kızılkaya	14.Aay	1889-1976
İsmail Güngör	Kızılkaya	56.Alay	1891-1984
Halil Ürek	Kargınkürü	İstiklal savaşı	1898-1984
Akif Aydın	Kızılkaya	İstiklal savaşı	1898-1984
Âlim Çelik	Bezkese	51.Alay	1900-1986
Ali Türkmen	Çöğmen	51.Alay	1897-1986
Süleyman Taşgın	Kayadibi	51.Alay	1900-1987
Hüseyin Karaduman	Gürleyik	3.Alay	1900-1976
Ramazan Yorulmaz	Kızılkaya	64.Alay	1900-1994
M.Şükrü Şimşek	Karaçalı	64.Alay	1897-1976
Ali Türkmen	Gürleyik	143.Alay	1897-1976
Ahmet Dağdelen	Elcik	143.Alay	1893-1973
İbrahim Çakır	Çöğmen	143.Alay	1893-1984
Halil İnce	Çöğmen	41.Alay	1893-1984
Mehmet Çalış	Karaçalı	189.Alay	1887-1984
Ömer Can	Şerefiler	189.Alay	1900-2001
İsmail Bulut	Kızılkaya	189.Alay	1887-1976
Veli Sunar	Kapukargın	189 alay	
Mehmet Orhan	Bezkese	189 alay	1880-1976

⁷⁶ Aydın,a.g.e., s.18.

2.5. Kore Savaşı'nda Dalaman

1950-1953 yılları arasında yaşanan Kore Savaşı'na Türkiye'de katıldı⁷⁷

Köyceğiz-Dalaman ilçesinden Kore Savaşı'na giden gazi listesi aşağıya çıkarılmıştır.⁷⁸

Gazi Statüsü	Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Nüfusa Kayıtlı Olduğu İlçe	Köyü Veya Mahallesi
Kore	Ali Kaba	Mehmet	Karginkürü	01/01/1929	Dalaman	Kapukargın
Kore	Ramazan Koyun	Ö.Süleyman	Karaçalı	01/04/1932	Ortaca	Merkez
Kore	Arif Kargılı	Osman	Elcik	17/04/1929	Dalaman	Elcik
Kore	Hamdi Yılmaz	Ali	Elcik	1932	Dalaman	Elcik
Kore	Ali Yaşar	Fazlı	Gürleyk	02/09/1932	Dalaman	Gürleyk
Kore	Ramazan Kaplan	Yakup	Gürleyk	07/02/1931	Dalaman	Bozbel
Kore	Ahmat Akkuş	Mustafa	Bekçiler	01/02/1931	Dalaman	Merkez Mh
Kore	Durmuş Köklü	Abdullah	Dalyan	1928	Ortaca	Dalyan
Kore	Hüseyin Kardeş	Ömer	Bezkes	01/04/1932	Ortaca	Merkez
Kore	Hasan Doğu	Hüseyin	Aydın	1930	Ortaca	Gölbaşı
Kore	Hasan Atakan	Osman	Tepearası	1929	Ortaca	Eskiköy
Kore	Süreyya Çakıroğlu	Sami	Beyobası	25/05/1932	Ortaca	Merkez
Kore	İbrahim Tozlu	Ali	Açık	01/01/1932	Ortaca	Sarıgerme
Kore	İbrahim Yavaş	Ali	Soğukdere	01/06/1929	Ortaca	Kemaliye
Kore	Hasan Çakır	Süleyman	Akçataş	01/01/1930	Ortaca	Merkez
Kore	İsmail Yıldırım	Veli	Ekşiliyurt	08/03/1932	Ortaca	Merkez
Kore	İbrahimGüncül	Abdullah	Karaman	13/04/1930	Ortaca	Eskiköy
Kore	Ali Topçu	Mehmet	Köyceğiz	28/02/1931	Ortaca	Kemaliye
Kore	Mehmet Kocaöz	Durmuş	Dalyan	10/03/1931	Ortaca	Dalyan

⁷⁷ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt: 1-2, (1914-1995), İstanbul, (t.y.), 454-456.

⁷⁸ Köyceğiz Askerlik Şubesi Arşivi.

2.6. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Dalaman

1974 yılında Kıbrıs sorunu çözmek için, Bülent Ecevit Başkanlığındaki Hükümet tarafından 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a Barış Harekâtı düzenlenmiştir. Harekâttan dolayı ülkenin stratejik yerlerinde askeri tedbirler alınmıştır. Dalaman'a da Ankara Ahlatlıbel Hava Askeri Üs Komutanlığınca Radar mevziisi kurulmuştur. Çiftlik Müdürü Enver Özdemir, şimdi Anadolu Lisesi olan tarihteki Ziraat Okulunu, Hava Kuvvetlerine tahsis etmiştir.⁷⁹

Dalaman ilçesinden Kıbrıs Savaşı'na giden gazi listesi aşağıya çıkarılmıştır.⁸⁰

Gazi Statüsü	Adı-Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Nüfusa Kayıtlı Olduğu İlçe	Kayıtlı Olduğu Mahalle
Kıbrıs	Hüseyin Ünlü	Hasan Sabunlu	Sabunlu	10/02/1954	Dalaman	Sabunlu
Kıbrıs	Mahmut Orhan	M. Kaya	Dalaman	01/01/1953	Dalaman	Şerefler
Kıbrıs	Mustafa Teke	Mehmet	Dalaman	20/03/1953	Dalaman	Atakent
Kıbrıs	Kadir Kaya	Hüseyin	Kerte	10/10/1953	Dalaman	Narlı
Kıbrıs	Turgut Ayhan	Mehmet	Şerefler	28/02/1954	Dalaman	Şerefler
Kıbrıs	Salih Özcan	İbrahim	Elcik	20/02/1953	Dalaman	Elcik
Kıbrıs	Hilmi Kocapınar	Osman	Kapukargın	01/03/1953	Dalaman	Kapukargın
Kıbrıs	Hüseyin Kara	Mustafa	Dalaman	15/12/1953	Dalaman	Hürriyet
Kıbrıs	Süleyman Akboyun	Mehmet	Dalaman	20/04/1953	Dalaman	Atakent
Kıbrıs	Salih Sevinç	Mehmet	Dalaman	31/03/1953	Dalaman	Atakent

⁷⁹ Aydın, *a.g.e.*, s.61.

⁸⁰ Avcı-Karaağaç, *a.g.e.*, s.54-55.

BİRİNCİ BÖLÜM

DALAMAN'IN İDARİ YAPISI

VE NÜFUS

1.1. İDARİ YAPI

1.1.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti, 13. yüzyıl Anadolu'nun siyasal ve sosyal şartları sonucu kuruldu. Batı Anadolu beyliklerini, 14. ve 15. yüzyıllarda uyguladığı akılcı siyasetler sonucunda idaresi altına almayı başarmıştır.⁸¹

Menteşeoğulları Beyliği Yıldırım Bâyezid döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fakat Yıldırım Bâyezid'in 1402 yılındaki Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesi neticesinde diğer Batı Anadolu beyliklerine yaptığı gibi Timur, Menteshoğulları'na da, beyliklerini tekrar kurma iznini vermiştir. I. Mehmed devrinde, beyliklerle mücadele edilmesine rağmen, Menteshoğulları ve diğer beyliklerin Osmanlı Devleti tarafından tam olarak otorite altına alınması ancak II. Mehmet zamanında olmuştur. Bu tarihten sonra kesin olarak Osmanlı topraklarına katılan Menteşe Bölgesi bu tarihten sonra merkezi Ankara'dan Kütahya'ya getirilen Anadolu Beylerbeyi'ne bağlı bir sancak olarak yönetilmeye başlandı. II. Mehmet döneminde, daha önce Gelibolu Sancak Bey'i ve amiral iken daha sonra gözden düşen Yunus Bey'i burada vali olarak görüyoruz.⁸²

1478-1479'da Menteşe Sancağı Şehzâde Cem Sultan'a verildi. II. Bâyezid devrinde Menteşe Sancağı; Pürnaz, Çine, Milas, Peçin, Bozüyük, Muğla, Tavas ve Köyceğiz olmak üzere 8 büyük kazaya ayrıldı ve sancak beyi olarak da II. Bâyezid'in oğlu Alemşah atandı. Yavuz Sultan Selim döneminde Sinan Bey Menteşe Sancak Beyi oldu. Sinan Bey burada sancak beyi iken vefat etti ve Ula'da adına yaptırılan türbeye gömüldü.⁸³

Köyceğiz XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti idari yapısı içinde Menteşe Sancağı'nın kazası durumundaydı. II. Bayezid döneminde kaza dahilinde 15 köy, 18

⁸¹ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s.32.

⁸² Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 26.

⁸³ Uykucu, *a.g.e.*, s. 71-72.

tabiî olarak 17 köy, 1 Kasaba, 2 mezra, 43 cemaat kaydedilmiştir.⁸⁴ 1532-1533 yıllarında Köyceğiz Kazasına tabii olarak kaydedilen cemaat bulunmamaktadır. 1583 yılında Köyceğiz Kazasına tabiî olarak 18 köy, 1 kasaba, 2 mezra, 19 cemaat ve 14 tir kaydedilmiştir.⁸⁵

18.yüzyılın ilk yarısında (1700-1740) Menteşe Sancağı, Paşa Sancağı'nın Kütahya olduğu Anadolu Eyaletine bağlı idi. 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Menteşe Sancağı Arpalık olarak verilmeye başlandı. Bunun üzerine Menteşe Sancağı Sancak Beyi adına adamı olan mütesellimler tarafından yönetilmeye başlandı.⁸⁶

1777-1787 yılları arasında Menteşe Sancağı'nın kazaları şunlardı: Madun, Subice, Mandaca, Yalı, Saruluz, Berbaz, Peçin(Milas), Kerem, Felekan, Muğla, Üzümlü, Uğraş, Kerayış, Çine, Şahin, Mesuli, Kupuzlu, Tamla, Mandalyan, Bakılı, Yerkeseği, Eskihisar, On, Datya, Eşme, Döğer, Tavas, Bakı, Ula, Bozüyük, Gökabad, Balat, Karaova Maa Bodrum, Perakende-i Aydın, Menteşe, Meğri ve Köyceğiz'dir.⁸⁷

XIX. yüzyıl Yüksekum (Köyceğiz) kazasının Dalaman, Karaman adlarıyla iki nahiyesi ve bunlara bağlı 58 karye vardır. XIX. yüzyılın ilk yarısında buraya gelen Fellows, Köyceğiz'in ormanlarla kaplı dağlık olduğunu ve şehrin yerel idarecilerce yönetildiğini yazar. Menteşe Sancağı'nın 26 kazası içinde nefis/nefis adıyla kayıtlı şehir ve kasabaların sayısı 12'dir. Bunlar Muğla, Yarangüme, Dadya, Ula, Köyceğiz, Gökabad, Bodrum, Eskihisar, Mesevli, Bozüyük, Yerkeseği ve Milas'tır. Bu sayılanlar içinde mahalle ayrımının yapılmadığı kazâ'lerden biri de Köyceğiz'dir.⁸⁸

⁸⁴ Özata,a.g.t., s.18.

⁸⁵ Muhammed Yazıcı, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli), Türkmen Yerleşimi Ve Demografik Dağılımı*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002, s.43-44.

⁸⁶ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s.26.

⁸⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5867.

⁸⁸ Arzu Baykara Taşkaya, *Köyceğiz Kazası Menteşe Sancağı'na Bağlı Köyceğiz Kazası 1836 ve 1844 (Nüfus ve Ekonomi Yapısı)*, Bursa 2015, s.17.

1831 yılında II. Mahmut(1808-1839) Döneminde yazılan bu defterlerde Nefsi Köyceğiz dışında yani merkez dışında 28 tane karyenin adının geçtiğini görüyoruz. Daha bu tarihte Dalaman veya Karaman adıyla herhangi bir nahiye teşkilatlanmasına da gidilmemiştir. Bunun yanında 8 Eylül 1848 (H.1264) tarihli diğer bir nüfus defterinde ticaretle uğraşan nüfus adı altında yer belirtilmeden toplamda 31 kişinin kaydı verilmiştir.⁹⁰

1844/45 Köyceğiz’de Temettu’ Defteri’nde Karyeler;⁹¹

Köyceğiz Merkez	Dalaman(Pırnaz) Nahiyesi
Nefsi Köyceğiz	Etlüce Karyesi
Dalyan Karyesi	Şerlüler Karyesi
Tahtacı Karyesi	Sofular Karyesi
Belevi (Beloy) Karyesi	Karaçalı Karyesi
Toparlar Karyesi	Kapuharkın Karyesi
Karaçam Karyesi	Bir Köy Karyesi
Okçular Karyesi	Gür Karyesi
Karadonlar Karyesi	Kızlık Karyesi
Tepelerarası Karyesi	Küre Karyesi
Hamid Karyesi	Söğüt ve Kertab Karyesi
Karamanca ve Çiftlik Karyeleri	Küçüklu Cemââti
	Gürme Karyesi
	Yezkise Karyesi
	Kargı Karyesi (Yanık Cemââti)
	Göcek Karyesi
	Çokmale Karyesi
	İbecik Karyesi
	Çörlek Karyesi
	Elcik Karyesi
	Karaca Karyesi
	Dere Karyesi
	Çenger Karyesi

Burada toplamda Köyceğiz merkezde Nefsi Köyceğiz dışında 11 karye adı verilmiştir. Dalaman kazasına bağlı 22 karyenin adı verilmiştir. Dalaman kazası ise Pırnaz adıyla verilmiştir.⁹²

⁹⁰ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.18.

⁹¹ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.18.

1892/1893 (Hicri 1307) Köyceğiz'in Karyeleri.⁹⁴

Köyceğiz (Merkez)	Dalaman (Pırnaz)Nahiyesi
Belağı	Gökçeovacık
Toparlar	Yanıkyanlar
Gündeşli	Kargı
Köyceğiz	Çenger
Okçular	Gürme
Özbaşı	Gürme Deresi
Parekende	Karaca
Tepearası	Çökme
Ekşiliyurt	Akçataş
Sultaniye	Cazgır
Osmaniye	Kör
Gökbil	Göcek
Çayan	İnlice
Ekrekli	Elcik
Gürlek	Ebecik Deresi
Karaçam	Çörnek
Kerte	Muhacirin
Tahtacı	M. Eskisaray
Kabaklar	M. Çiftlik
Karaman	M Kızılyurt
Belevi	M.Ali Bey
Kulah	Kızılkaya
Otmanlar	Kürkçüler
Esgere	Sofular Deresi
Uzunoluk	Söğüt
Hristiyan	Kapukargın
Kalınkoz	Şerler
Dekne	Karaçalı
Demirli	
Çayhisar	
Hamit	
Dalyan	
Döğüşbelen	
Sofular	
Karadonlar	
Mergenli	

⁹⁴ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.19.

1892 yılındaki yukarıdaki tabloda Köyceğiz kazası merkezde 36 adet karyenin varlığı görülürken; Dalaman nahiyesinde 29 adet karyenin varlığını görüyoruz. Anlaşılan şu ki Temettu Defterleri'nin verildiği tarih olan 1844 e göre salnamenin verildiği tarih olan 1892 'de Köyceğiz'de karye sayısında bir genişleme yaşanmıştır.⁹⁵

Öte yandan Köyceğiz kazasının bazı karyelerinin 1882/83 yıllarında Meğri kazasına bağlanması ile ilgili merkezden yazı gelmiştir. Kırk ile Koca Çenger, Ilıca, Küçük, Gürme, Nife ve Karaca, Pınaz, Çörtlek bu bağlanan karyelerdir. Özellikle bağlanma bu yerlerin mesâfesinin Fethiye'ye olan uzaklıkları nedeniyle yapılmıştır. Bu karyelerde sadece Ilıca ve Nife olarak verilen karyelerin adları bize tanındık gelmemektedir. Köyceğiz'de Ilıca adıyla bugün sadece Sultaniye İlçası bize tanındık gelmektedir. 1910'da Meğri kazası, merkez nahiyesi ile Eşen, Seki ve Köyceğiz'den alınan bazı karyelerden ibaret olan Pınaz nahiyesinden meydana gelmektedir ki Eşen, Üzümlü, Ağirdos ve Döğeri kazaları da buraya bağlanmıştır.⁹⁶

1314 (M.1898-1899) ⁹⁷ tarihli Aydın Vilayet Salnamesine göre Köyceğiz'e bağlı olarak aşağıdaki köyler zikredilmektedir.

Elmacık, Otmanlar, Akçataş, Okçular, Ortaca, Eskere, İslam Kerim ma'a Ali Beğ, Uzbaşı, Uzunoluk, Eğrekli, Belevi, Bezkite, Yankı, Birunca, Perakende, Tepearası, Timurlu, Tahtacı, Cumalı, Çökmüş Hacı hızar, Çörekardı, Çakallık, Çapan, Çaylı, Hamit, Dalyan, Değne, Döğüşbelen, Sarayyıkığı, Sultaniye, Şerler, Sofular, Sofular Dalaman, Dalaman Gündeşli, Osmaniye, Aziziye, Kızılkaya, Karaçam, Karaçalı, Karaman, Kalmınkos, Kulak, Kabaklar, Kızılyurt, Kargın, Kuru, Kapukargın, Karatonlar, Kor, Köyceğiz Gündeşli, Kerte, Köyceğiz Gürlek, Kürekçiler Köyceğiz, Sofular, Mergenli, Çaylı nam-ı değer Ekşiliyurt.⁹⁸

⁹⁵ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.19.

⁹⁶ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.20.

⁹⁷ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H.1314, Vilayet Matbaası.

⁹⁸ Özata, *a.g.t.*, s.21.

1315 (M.1899-1900)⁹⁹ tarihli Aydın Vilayet Salnamesine göre Köyceğiz'e bağlı olarak aşağıdaki köyler zikredilmektedir.

Elcik, Otmanlar, Akçataş, Okçular, Ortaca, Eskere, Belevi, Bezkeş, Mergenli, Perakende-i osmani, Tepederesi, Timurlu, Tahtacı, Cökmen, Çayhisar, Cumaalanı, Dalyan, Deyne, Söğüt, Sarayyanı, Aziziye, Karaçam, Karaçalı, Karaman, Kalınkoz, Tulak, Kabaklar, Kızılyurt, Karginkürü, Kırkargış kürü, Güneşli, Köyceğiz, Kerte, Gürleğik, Dikenli, Sultaniyehamit, Döğüşbelen, Üzbaşı, Sofular, Köyceğiz Çömen, Dalaman, Dalaman Güzenli, Karadonlar, İslam Gereme ma'a Ali Bey, Çörükardı, Çakallık, Körkeçiler, Çıyan, Uzun ulak, Çaplı, Yürünce'dir.¹⁰⁰

Osmanlı Devleti zamanında çıkarılmış olan 1326 (M.1910-1911) ¹⁰¹tarihli son Aydın Vilayet Salnamesine göre ise Köyceğiz'e bağlı olarak aşağıdaki köyler zikredilmektedir.

Elcik, Otmanlar, İnce Taş, Okçular, Ortaca, Eskere, Bedavi, Bezkiş, Yakan, Osman, Tepe Deresi, Temurlu, Tahtacı, Cökmen, Çayhisar, Cumalı, Dalyan, Değne, Söğüt, Saray, Şerler, Aziziye, Kızılyaka, Karaçam, Karaçalı, Karaman, Kalınkoz, Kulak, Kabaklar, Kızılyurt, Kargın, Kuru, Gündaşlı, Köyceğiz, Kerne, Güllük, Merkenli, Yakı'dır.¹⁰²

1.1.2. Cumhuriyet Dönemi

20 Nisan 1921 tarihinde Sancaklar kaldırılarak yerine vilayet teşkilatının kurulması üzerine Menteşe (Muğla) Sancağı Aydın vilayetinden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu.¹⁰³ Bunun üzerine Köyceğiz, Muğla vilayetine bağlı bir kaza (ilçe) haline geldi.¹⁰⁴

⁹⁹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H.1315, Vilayet Matbaası

¹⁰⁰ Özata,a.g.t.,s.21.

¹⁰¹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H.1326, Vilayet Matbaası.

¹⁰² Özata,a.g.t.,s.21.

¹⁰³ Sadık Artukmaç, "Bizde Vilayet İdaresinin Tarihçesi", İller ve Belediyeler Dergisi, Yıl:16, Sayı: 142, Ankara, Haziran 1960, s.24.

¹⁰⁴ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H.1326, Vilayet Matbaası.

1925-1926 tarihlerinde Köyceğiz kazasının idari yapılanması, sözü geçen yıllara ait Devlet Salnâmesi'ne göre aşağıdaki gibidir: ¹⁰⁵

Kaymakam: Vasıf Bey

Mahkeme-i Mutandık: Bekir Sıtkı Bey

Mal Müdür: Fehmi Bey

Sulh Hâkimi: -

Müftü: Mehmet Hilmi Bey

Mahkeme-i Asliye Reisi: Ali Rıza Bey

Mahkeme-i Cinayet Müdde-i Umumisi: Suphi Bey

Mahkeme-i Müdde-i Umumisi: Ferid Bey

Mahkeme 'azası: Yusuf Ziya Bey

Mahkeme Mülazımı: Receb Sıdkı Bey

Mahkeme-i 'aza Mülazımı: Süleyman Bey

1926-1927 tarihlerinde Köyceğiz Kazası'nın idari yapılanması aşağıdaki gibidir: ¹⁰⁶

Kaymakam: Vasıf Bey,

Mal Müdür: Fehmi Bey,

Mahkeme-i Asliye Reisi: Mehmed Asaf Bey,

Mahkeme-i Müdde-i Umum: İsmail Suphi Bey,

Mahkeme-i Müdde-i Umumi Mu'avini: -

Mahkeme 'azası: Hamid Haydar Bey

Mahkeme 'azası: Yusuf Ziya Bey

Mahkeme 'azası Mülazımı: Ziyaeddin Bey

Mahkeme 'azası: Şevki Bey

Mustandık: Bekir Sıtkı Bey

¹⁰⁵ 1925-1926 Devlet Salnâmesi.

¹⁰⁶ 1926-1927 Devlet Salnâmesi. s.1136.

1928’de Köyceğiz’de Bulunan Karye Adları.¹⁰⁷

Eski Adı	Yeni Adı	Vilâyet	Eski Kazâ’sı	Kazâ’sı	Nahiyesi
Akçetaş	Akçetaş	Muğla	Dalaman	Köyceğiz	Dalaman
Belevi	Belevi	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Karaman
Çayhisar	Çayhisar	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Merkez
Çöymen	Çöymen	Muğla	Dalaman	Köyceğiz	Karaman
Deyne	Deyne	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Karaman
Eskere	Eskere	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Merkez
Gür	Gür	Muğla	Dalaman	Köyceğiz	Karaman
Kabaklı	Kabaklar	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Karaman
Kalinkoz	Kalinkoz	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Karaman
Karaçalı	Karaçalı	Muğla	Dalaman	Köyceğiz	Karaman
Kulak	Kulak	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Karaman
Sofular	Sofular	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Karaman
Söğüt	Söğüt	Muğla	Dalaman	Köyceğiz	Karaman
Şerler	Şerler	Muğla	Dalaman	Köyceğiz	Karaman

1928 yılında daha önce adına rastlamadığımız bir nahiyein varlığını görüyoruz. Bu nahiyein adı Karaman’dır. Karaman 1836 Nüfus Defteri’nde karye olarak kayıtlıdır. 1928’den günümüze adı tamamen yok alan köylerden sadece Kerte’nin adı Narlı olarak değiştirilmiştir. Yukarıda 14 adet Köyceğiz köyünün adını görüyoruz. Tahtacı ve Yan(k)cı bu iki köy adıdır. 1933 yılıdaki istatistikte 27 adet köyün adı geçer. Bu sayının giderek azaldığını da görüyoruz.

22.12.1931 tarihli Başbakanlık Kararnamesi ile Köyceğiz kazasına bağlı Karaman nahiyesinin 16 köyü ile birlikte Köyceğiz kazasından ayrılarak Denizli vilayeti Acıpayam kazasına ilhakı kararı alındı. Karaman nahiyesine bağlı köylerin isim listesi şöyledir: Cumayarı(Nahiye Merkezi), Belevi, İmamlar, Cumaalanı, Kızılyaka, Yakubiye, Arı Mezrası, Masıt, Kalinkoz, Kulak, Değne, Yusufiye, Hüsnüye, Kabaklar, Emecik, Sofular.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.20-21.

¹⁰⁸ BCA, 030 11 1 67 35 11.

1933 ‘de Bulunan Köyceğiz Karye Adları.¹⁰⁹

Karyenin Adı	Vilâyeti	Kazâ’sı	Karyenin Adı	Vilâyeti	Kazâ’sı
Akçataş	Muğla	Köyceğiz	Köyceğiz	Muğla	Köyceğiz
Beyobası	Muğla	Köyceğiz	Mergenli	Muğla	Köyceğiz
Bezkiye	Muğla	Köyceğiz	Merkenli	Muğla	Köyceğiz
Çayhisar	Muğla	Köyceğiz	Okçular	Muğla	Köyceğiz
Çürük ardı	Muğla	Köyceğiz	Perekende Mengeli	Muğla	Köyceğiz
Kıpdı	Muğla	Köyceğiz	Sultaniye	Muğla	Köyceğiz
Dalyan	Muğla	Köyceğiz	Şerler	Muğla	Köyceğiz
Demirli	Muğla	Köyceğiz	Tepelerarası	Muğla	Köyceğiz
Deyne	Muğla	Köyceğiz	Tufarlar	Muğla	Köyceğiz
Karadonlar	Muğla	Köyceğiz	Uzunoluk	Muğla	Köyceğiz
Kemaliye	Muğla	Köyceğiz	Yabancı	Muğla	Köyceğiz
Kızılkaya	Muğla	Köyceğiz	Yabancı	Muğla	Köyceğiz
Kıptı	Muğla	Köyceğiz	Yanık Saray	Muğla	Köyceğiz
			Yangı	Muğla	Köyceğiz

17 Nisan 1934 tarihli Başbakanlık Kararnamesi ile Köyceğiz kazasına bağlı Eskire, Uzunoluk, Geriçam köyleri gerek halkın dileği ve gerek iktisadî bağların mevcudiyetinden dolayı bu kazadan ayrılarak vilayet merkez kazasına bağlanmalarının daha iyi ve faydalı olacağı düşünülerek Muğla merkez kazaya bağlanmışlardır.¹¹⁰

8 Ekim 1942 tarihli Başbakanlık kararnamesi ile Dalaman nahiyesine bağlı Çakallık, Eskiköy, İslamkerim, Akçataş, Kapukargın, Çürükardı, Fevziye, Söğüt, Kızılyurt, Karadonlar köyleri muhtarlıklarının lağvedilerek Dalaman nahiyesinin halen merkezi olan Çakallık köyünden kaldırılarak Muğla-Fethiye şosesi üzerinde, nakil vasıtalarının durak mahalli olan ve kısa bir köy şosesi ile de Köyceğiz’in vapur uğrağı Dalyan iskelesi ile irtibat peyda eden ve Dalaman Çayı ile Oluklu Dereden alacağı su ile arazileri sulanabilen, içilecek memba suları da bulunan ve kışın gidiş geliş hiç bir engel olmayan Ortaca(Terzialiler) köyüne naklolanması ve nahiye

¹⁰⁹ Baykar Taşkaya, *a.g.e.*, s.21.

¹¹⁰ BCA, 030 11 1 85 9 13.

adının Ortaca¹¹¹ nahiyesine çevrilmesi kararı verildi.¹¹²

1960'lı yılların başından itibaren toplum kalkınması yönünden pilot bölge olarak seçilen Köyceğiz ilçesinin, 1965'deki idari dağılımı şöyleydi. Kaza merkezinde iki mahallesi ve merkeze bağlı 26 köy, bir bucak (Ortaca) ve Ortaca bucağına bağlı 18 köy olmak üzere toplam 44 köy, iki mahalleden oluşmaktadır.¹¹³

Köyceğiz-Ortaca Bucağı' na Bağlı Köyler Ve Hane Sayıları¹¹⁴

Sıra No	Köyün Adı	Hane Sayısı	Sıra No	Köyün Adı	Hane Sayısı
1	Ortaca	790	10	Karginkürü	84
2	Akıncı	198	11	Kapukargın	243
3	Bezkeşe	201	12	Kızılkaya	160
4	Ekşiliyurt	71	13	Kızılyurt	154
5	Fevziye	132	14	Mergenli	145
6	Gür	101	15	Osmabiye	58
7	Gölbaşı	65	16	Sabunlu	60
8	Karaçalı	436	17	Şerefiler	108
9	Karadonlar	54	18	Yeşilyurt	143
	Toplam	3203			

Köyceğiz'e Bağlı Köyler ve Hane Sayıları¹¹⁵

Sıra No	Köyün Adı	Hane Sayısı	Sıra No	Köyün Adı	Hane Sayısı
1	Beyobası	263	14	Kavacık	72
2	Çandır	66	15	Kemaliye	75
3	Çayhisar	471	16	Köyceğiz Köy	235
4	Çöğmen	137	17	Kürkçüler	56
5	Dalyan	393	18	Narlı	125
6	Demirli	119	19	Okçular	133
7	Döğüşbelen	210	20	Otmanlar	151
8	Elcik	203	21	Sultaniye	38
9	Eskiköy	124	22	Tepearası	116
10	Gökbil	69	23	Toparlar	253
11	Gürlek	223	24	Yangı	236
12	Hamit	144	25	Zaferler	65
13	Karaçam	86	26	Zeytinalanı	181
	Toplam	4274			

¹¹¹ Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla, Muğla Valiliği, s.57.Fethiye-Muğla karayolunun ortasında bulunmasından dolayı bu ad verilmiştir.

¹¹² BCA, 030 11 1 157 32 10.

¹¹³ Muğla İl Yıllığı 1967, Ankara 1968, s.92.

¹¹⁴ Özata,a.g.t.,s.25.

¹¹⁵ Özata,a.g.t.,s.26.

Köyceğiz Merkez kazada 1882’de, ilçeye bağlı Ortaca nahiyesinde 1960’da,¹¹⁶ Dalaman Beldesinde 1967’de,¹¹⁷ Dalyan’da ise 1969’da, belediye örgütü kurulmuştur.¹¹⁸

1.1.2.1. Köyden İlçeliğe Dalaman'ın Tarihi

29 Kasım 1983 tarihinde ilçe olma hakkı kazanan Dalaman 150 yıllık tarihinde köyden ilçe olmasına kadar geçen sürede değişiklikler geçirmiştir. Osmanlı arşivlerine göre Mihrişah Valide Sultan Vakfı, 28. Osmanlı Padişahı olan 3. Selim’in annesi Mihrişah Sultan tarafından (Hicri 15 Şaban 1204) 30 Nisan 1790 tarihinde kurulmuştur. Köyceğiz Döğüşbelen köyünden Kızılbel tepesine (Göcek Tüneline) kadar Dalaman Ovası arazisinin mülkiyeti Mihrişah Valide Sultan Vakfına ait olup, vakıf tarafından çiftlikler halinde halka kiralanarak işletilmekteydi. Bu geniş arazide yaşayan insanlar, yerleşik düzene sahip değil, yaz aylarında yaylaya çıkan kış aylarında ovaya göç eden yörüklerdi.¹¹⁹

1.1.2.2. Dalaman Ovasında İlk Köylerin Kurulması

1864 yılında Osmanlı eyalet ve teşkilatında yapılan değişikliklerle ilk kez uygulanan Köy Teşkilatları doğrultusunda Dalaman Ovası’nda 8 köy, dağ kıyısında 5 köy kurulmuştur. Bunlardan Kapukargın, Şerefler, Gürköy, Dereköy ve Karacaagaç dağ kıyısı köyü, Söğüt, Çakallık, Kıptıköy (Bugünkü Fevziye) Akçataş, Bezkes, Camıkırı, Adaköy ve Eskiköy ise ova köyü olarak tespit edilmiştir.¹²⁰

1.1.2.3. Dalaman'ın Nahiye Olması

1864 yılında Söğüt köyü adı ile 30 haneden oluşan, daha sonra taşınarak Çiftlik’in şimdiki yerine Çakallık adıyla gelen Dalaman, 1928 yılında Çakallık

¹¹⁶ *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*, Muğla Valiliği, s.57.1987 yılında Köyceğiz İlçesinden ayrılarak 3392 sayılı kanunla ilçe statüsünü kazanmıştır.

¹¹⁷ *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*, Muğla Valiliği, s.40. Köyceğiz ilçesine bağlı Atakent ve Dalaman beldelerinin birleşmesiyle tek bir belediye olan Dalaman, Milli Güvenlik Konseyince kabul edilen 2963 sayılı kanunun 29.11.1983 gün ve 18237 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla İlçe haline gelmiş ve Köyceğiz’den ayrılmıştır.

¹¹⁸ *Muğla İl Yıllığı 1967*, İzmir 1973, s.360-361.

¹¹⁹ Aydın, *a.g.e.*, s.73.

¹²⁰ Aydın, *a.g.e.*, s.74.

nahiyesi, daha sonra Dalaman nahiyesi oldu. Nahiye Müdürlüğü Binası olarak Çiftlik Binasının üst katı kullanılmıştır.¹²¹

1.1.2.4. Dalaman' nın ve Ortaca' nın Durumunu Değiştiren Gelişme

GROSS Şirketi döneminde, Çiftlikte müdürlük yapan Rüştü Tombuloğlu Nazilli Pamuk Çiftliğine tayin olur. Rüştü Tombuloğlu 1934 yılında Ziraat Vekâletine (Tarım Bakanlığı) verdiği raporda, Nazilli Sümerbank Kumaş Fabrikasının hammaddesi olarak kullanılan pamuk için Dalaman Ovası'nda iyi kaliteli pamuk, yün için de merinos koyununun yetiştirilmesine uygun olduğunu rapor eder.

Bu rapor üzerine Ziraat Vekilliğinden yazılan 15/01/1935 tarih ve 465/589 sayılı tezkerede, Mihrişah Valide Sultan Vakfı'na ait Dalaman Çiftliğinin alacaklı likidatörler arasında bulunan İş Bankası ve Ziraat Bankası tarafından satılacağı haber alındığı bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk başkanlığındaki Hükümet 28.01.1935 tarihinde toplanarak 72/1694 sayılı kararname ile Dalaman Çiftliğinin 3 milyon bedelle İş Bankası ve Ziraat Bankasından borçlarını ödeyerek 2582 sayılı yasa kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Devleti satın alır. Ziraat Vekâleti emrine verilir. 1935 yılında devlet tarafından satın alınan çiftliğin, o tarihte sınırları Ortaca ilçesinden Dalyan, Eskiköy, Tepearası, Yeşilyurt, Güzelyurt, Akıncı köyleri arazilerini de içine alıyordu.

O yıllarda çiftlik arazisi üzerinde günümüzde var olmayan Söğüt, Çakallık, Camıkırı, Adaköy, Eskiköy, Kıbtıköy, Çelek, Kayacık, Paslı, Cafer, Ayazlık ve Akçataş adlı 12 köyde toplam 442 aile 2.500 nüfus yaşıyordu.

Dönemin Hükümeti çiftliği müstakil bir hale getirip, pamuk ve merinos koyunu yetiştiriciliğine ağırlık vermek amacındaydı. Devlet malı olan çiftlikte yaşayan vatandaşlar için ise yeni bir kararname ile Dalaman Çayı'nın batı tarafı tamamen yeni yerleşim yeri olarak belirlenip, buradaki tarım arazileri çiftlikte yaşayan vatandaşlara 25 yıl tekyitli tevzii edilecektir.¹²²

¹²¹ Aydın, *a.g.e.*, s.74.

¹²² Aydın, *a.g.e.*, s.74.

1.1.2.5. Ortaca’da Yeni Köylerin Kurulması

Çiftlik arazisinde bulunan 442 ailedeki 2.500 nüfusun tamamı tahliye edilerek, Dalaman Çayı’nın batısındaki çiftliğe ait yaklaşık 52 bin dekar arazilerin tamamı vatandaşlara tahsis edildi. Her aileye 20 dekar arazi, her çocuk ve eş başına onar dekar arazi 25 yıl takyitle tevzii edildi. Hiçbir vatandaş mağdur edilmedi. Dalaman Çayı’nın batısında tevzii edilen arazilerle yeni köyler oluştu.

Günümüzde var olan Fevziye, Osmaniye (Sarıgerme), Kızılyurt (Güzelyurt), İslam Kerim (Akıncı), Demirciler (Yeşilyurt), Dalaklı, Okçular, Sulungur (Dalyan’ın bir kısmı), Eskiköy ve Tepearası köyleri oluştu. Çiftlik merkezindeki Çakallık köyü de kaldırılarak 1928 yılında kurulan Karaçalı köyüne nakledildi.

Günümüzdeki Ortaca ilçesinin ve köylerinin özü 1935 yılında Dalaman Çiftliği’nin tahliye edilmesine bağlıdır.¹²³

Çakallık’tan tahliye edilen vatandaşlara günümüzdeki Atatürk Caddesi’nin kuzeyinde bulunan Cumhuriyet Meydanı’ndan şehir mezarlığına kadar çiftliğe ait araziler tevzi edildi.

Dalaman nahiyesi ise 1942 yılına kadar çiftlik idare binasında kaldı. Bu tarihten sonra Terzialiler köyünün adı “Ortaca” olarak değiştirilerek, Dalaman nahiyesi, Ortaca nahiyesi adıyla günümüzdeki Ortaca’ya taşındı.¹²⁴

1928 yılında kurulan Karaçalı köyü Dalaman Çiftliğinin 1935 yılında tahliye edilmesiyle sürekli gelişmeye başlamıştı. Zaman içinde merkezi köy olmuştu. Çiftlik Karaçalı’nın en büyük ekonomik gelir kapısıydı. 1967 yılında SEKA Kağıt Fabrikasının inşaatının başlamasıyla daha da gelişmiş olup bir kasaba haline gelmişti.¹²⁵

1.1.2.6. Dalaman Belediyesinin Kuruluşu

Osmanlı İmparatorluğu’nun 1859 yılında çıkardığı "Arazi Kanunnamesi" ile Dalaman yöresinde halk, ilk kez toprak sahibi olmuştur. O zamana kadar yaylak ve kışlaklarda göçer olarak yaşayan insanlar, bu yasa ile yerleşik düzene geçmişlerdir. Kışlak olanlar (ağalar) en güzel yerleri sahiplenmişlerdir. Ağaların hizmetkârlığını

¹²³ Aydın, *a.g.e.*, s.74.

¹²⁴ Aydın, *a.g.e.*, s.74.

¹²⁵ Aydın, *a.g.e.*, s.75.

yapan ve geçimini ağanın işlerini yapmakla sağlayan insanların oluşturduğu ayrı ayrı yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır.

1864 yılında çıkarılan "Vilayet Nizamnamesi"nin "Köy Teşkilatları"nın oluşturulması maddesi gereğince, bu yerleşim yerlerinin her biri köy olmuşlardır. Bunlardan; Kapukargın, Şerefler, Gürköy ve Dereköy ova kıyısında, Çakallık, Söğüt, Akçataş, Bezkesse, Camıkırı, Kıptiköy, Ovaköy ve Adaköy ise ovada kurulan köylerdir.

1905 yılında ovanın Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın "çiftlik" olarak tabulaştırması sonucu ova köylerinden; Bezkesse, Akçataş ve Çakallık dışındaki tüm köyler kaldırılmıştır. Çakallık zamanla nahiye olarak yıllarca hizmet vermiştir. Çiftliğin devletleştirilmesinden sonra 1943 yılında Çakallık nahiyesi Ortaca'ya aktarılacak tarihe karışmıştır.¹²⁶

Hidiv'in gelmesiyle, yerinden yurdundan olan köylülerin 1925-1927 yıllarında kurdukları Karaçalı köyü, Dalaman'ın birinci temel taşını oluşturmaktadır. Bugünkü pazaryerinin doğu kesiminde kurulan Karaçalı köyü, Çakallık nahiyesinin kaldırılmasıyla hızlı bir göç akınına uğramıştır. Bugünkü Arıkbaşı denilen yere kadar uzamış ve nüfus yoğunluğu hayli artmıştır. 1954 yılında köyün kuzeyine yerleştirilen soydaşların (göçmenlerin) da katılımıyla, en kalabalık yerleşim yeri ünvanını almıştır. Köy yönetiminin yetersiz kaldığı hizmet konuları gibi hayati sorunlardan dolayı belediye olma çalışmalarına başlayan Karaçalı köylüleri belediye olmak için 1964 yılında ilk resmi başvurularını yapmışlardır.¹²⁷

15 Haziran 1967 tarihinden itibaren Karaçalı Belediyesi oldu. 1968 yılında da kasabanın ve belediyenin adı "Dalaman" olarak değiştirildi. 1971 yılında SEKA Kâğıt Fabrikasının üretime geçmesiyle birlikte Dalaman kasabasının ve çevresinin gelişmesi gün geçtikçe artıyordu. Bu gelişme sonucunda SEKA'nın bulunduğu Bezkesse köyünde kasaba olması gündeme gelmişti. 2 Haziran 1979 tarihinde Bezkesse belediye olma hakkını alarak Bezkesse Belediyesi kuruldu. İlk belediye başkanlığına ise Hasan Nasır KOYUNCU seçildi. 12 Eylül 1980 askeri darbe

¹²⁶ Avcı-Karaağaç, a.g.e.,s.170.

¹²⁷ Avcı-Karaağaç, a.g.e.,s.170.

yönetiminde de Bezkeseli eşrafların ısrarı ile Bezkes kasabasının adı 26 Aralık 1980 tarihinde Atakent kasabası olmuştur.¹²⁸

1.1.2.7. Dalaman'ın İlçe Olması

Köy, nahiye, kasaba ve nihayet Dalaman, Muğla ilinin 10. ilçesi oluyor. 29 Kasım 1983 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Konseyi Dalamanın ilçe olması kararını aldı. Çıkarılan 2963 sayılı yasa ile Atakent ve Dalaman Belediyeleri lâğvedilerek Dalaman İlçe Belediyesi olarak yeni bir Belediye ve Muğla ilinin 10. İlçesi kuruldu.¹²⁹ Dalaman İlçe Belediye Başkanlığına halen Dalaman Beldesi Belediye Başkanı olan Sevrar Boyraz ve Dalaman İlçe Kaymakamlığına da Köyceğiz Kaymakamı Remzi GÜRSU vekâleten atandı.¹³⁰

Dalaman'da 2004 Yılına Kadar Görev Yapan Kaymakamlar.¹³¹

Adı Soyadı	Başlayış	Ayrılış
Remzi GÜRSU -Köyceğiz Kaymakamı	1983 Vekâleten atandı.	1984
Salih Coşkun SARMAN	13.04.1984	09.09.1988
Abdülkadir KARATAŞ (Vekil)	21.08.1986	26.12.1988
Ahmet SARAÇ (Vekil)	12.02.1987	01.09.1987
Atilla DİNÇER	14.10.1988	30.08.1992
Ali Kamil BAŞIHOŞ	01.09.1992	16.09.1996
M. Kemal ÇOKAKOĞLU	24.09.1996	07.08.1998
Ahmet AKMAN (Vekil)	02.04.1997	13.12.1997
Adnan GÜRSOY	16.09.1998	06.01.1999
Ahmet AKMAN (Vekil)	07.01.1999	15.09.1999
M. Suphi KÜSBECİ	16.09.1999	04.09.2002
Mehmet YAPICI	07.09.2002	04.10.2006

¹²⁸ Aydın, *a.g.e.*, s.75.

¹²⁹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

¹³⁰ Aydın, *a.g.e.*, s.75.

¹³¹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Dalaman Kaymakamlığı Resmi Daireler¹³²

Belediye Başkanlığı

Jandarma Komutanlığı

Emniyet Müdürlüğü Mal Müdürlüğü

Tapu Sicil Müdürlüğü

Müftülük

Cumhuriyet Başsavcılığı

Nüfus Müdürlüğü

Özel İdare Müdürlüğü

İlçe Tarım Müdürlüğü

Devlet Hastanesi Baştabipliği

Sağlık Grup Başkanlığı

PTT Merkez Müdürlüğü

Orman İşletme Müdürlüğü

TEDAŞ İşletme Başmühendisliği

Kütüphane Memurluğu

Sivil Savunma Müdürlüğü

Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü

Dalaman Hava Meydan Komutanlığı

Dalaman Merkez Mahalleleri ve Köyleri¹³³

İlçe Merkez Mahalleri; Merkez, Altıntaş, Atakent, Bezkese, Ege, Hürriyet, Karaçalı, Söğütlüyurt.

Dalaman'ın Köyleri; Akçataş, Bozbel, Çöğmen, Darıyeri, Elcik, Gürköy, Gürleyk, Kapukargın, Karacaagaç, Karginkürü, Kavacık, Kayadibi, Kızılkaya, Narlı, Sabunlu, Şerefler, Taşbaşı.

¹³² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

¹³³ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

1.2. NÜFUS

1.2.1. Osmanlı Dönemi

1831 Nüfus sayımında Menteşe livasının toplam Müslüman erkek nüfusu 40.008 olarak verilmektedir. Bu nüfus sayımına göre Köyceğiz, Menteşe Sancağı'nda Milas (5.104) ve Subice(3.373) den sonra 3.343 adet nüfusuyla üçüncü sırada yer almaktaydı.¹³⁴

1889-1908 yılları arasında Köyceğiz kazasında çoğunluğu Müslüman Türk olmak üzere Rum, Bulgar, Musevi ve diğer ırk ve dinden insanlar yaşamaktaydı.

1889 yılında Köyceğiz kazasında 21.051 Müslüman nüfus bulunurken bu sayı 1894 yılında 17.351'e düşmüştür. 1894-1897 yılları arasında muhtemelen Türk-Yunan Savaşı nedeniyle 17.000 civarında kalan bu nüfus 1900 yılından itibaren tekrar artmaya başlamıştır.

1889-1908 yılları arasında Köyceğiz kazasında ortalama 240 civarında bir Rum nüfus vardı ve bu sayı çok fazla bir değişime uğramadı.

Aynı tarihler arasında Köyceğiz kazasında ortalama 60 Bulgar, 40 Musevi ve 50 diğer ırk ve dinden insan yaşamaktaydı.¹³⁵

1.2.2. Cumhuriyet Dönemi

1940 yılı nüfus sayımına göre Köyceğiz merkez kazasına bağlı köylerdeki nüfustan, Dalaman nahiyesine bağlı köylerdeki nüfus sayısı daha fazladır. Bunun nedeni ise Dalaman nahiyesindeki tarıma elverişli araziler ile birlikte krom ve manganez gibi madenlerin varlığıdır. 1940 nüfus sayımına göre 17.303 olan toplam nüfus 1945'te 18.390'a yükselmiştir. Yine bu yıllarda II. Dünya Savaşının yol açtığı olumsuz ortam devam etmesi nedeniyle ülkemiz ekonomisinin sarsılması ve alınan tedbirler nüfus artış hızının son derece düşük olmasının ana sebebi olarak sayabiliriz.¹³⁶

¹³⁴ *Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8*, İstanbul 1983, s. 5868.

¹³⁵ Özata, a.g.t., s.29-30.

¹³⁶ Özata, a.g.t., s.39-40.

1940 KÖYCEĞİZ İLÇESİ DALAMAN NAHİYESİ KÖYLERİ NÜFUS TABLOSU ¹³⁷											
Köy Adı	E	K	T	Köy Adı	E	K	T	Köy Adı	E	K	T
Çakallık (Nahiye Merkezi)	200	206	406	Fevziye	172	178	350	Kızılyurt	189	180	369
Akçataş	192	174	366	Gür	56	58	114	Ortaca Terzialiler	237	253	490
Bezkesse	399	294	693	İslamkerim	66	67	133	Söğüt	158	209	367
Çöğmen	271	308	579	Karaçalı	138	137	275	Şerefiler	152	170	322
Çürükardı	55	41	96	Karginkürü	113	100	213	Toplam	3287	3113	6400
Dalaman (Kıpti)	53	63	116	Kapukargın	439	278	717				
Eskiköy (Yanıksaray)	81	63	144	Kızılkaya	316	334	650				

1945 KÖYCEĞİZ İLÇESİ ORTACA BUCAĞI NÜFUS TABLOSU ¹³⁸							
Köy Adı	E	K	T	Köy Adı	E	K	T
Ortaca	1493	1308	2801	Karaçalı	171	191	362
Akıncı	139	132	271	Karginkürü	117	114	231
Bezkesse	291	304	595	Kızılkaya	286	342	628
Ekşiliyurt	164	180	344	Mergenli	140	118	258
Gür	83	80	163	Şerefiler	165	172	337
Kapukargın	243	257	500	Toplam	3292	3198	6490

1960 KÖYCEĞİZ İLÇESİ ORTACA BUCAĞI NÜFUS TABLOSU ¹³⁹							
Köy Adı	E	K	T	Köy Adı	E	K	T
Ortaca(Terzialiler)	1732	1647	3379	Karadonlar	175	157	332
Akıncı(İslamkerim)	399	407	806	Karginkürü	238	199	437
Bezkesse	709	492	1201	Kızılkaya	463	456	919
Ekşiliyurt	297	303	600	Kızılyurt	517	564	1081
Fevziye(Dalamantahtacı)	313	307	620	Mergenli(Osmaniye)	387	366	753
Gür	267	274	541	Şerefiler	262	268	531
Kapukargın	554	565	1119	Yeşilyurt(Karadonlar)	242	254	496
Karaçalı	1188	1227	2415	Toplam	7744	7486	15230

¹³⁷ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1940 Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1940, s. 497.

¹³⁸ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1945 Genel Nüfus Sayımı, 21 Ekim 1945, s. 471.

¹³⁹ Belediyeler Yıllığı, Ankara 1949,s.660.

1.2.3. Dalaman'da Nüfus Artışı

Nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerler ilçe merkezi ve merkeze sınır köylerdir. Buralar 1990 nüfus sayımına göre toplam 19.725 nüfusu sahip iken, diğer yerler toplam 5.361 nüfusa sahiptir. Adı geçen yerlerde nüfus yoğunluğunun fazla olmasının iki ana nedeni vardır. Birincisi şehir hayatı içinde yaşama tutkusu, ikincisi bereketli toprakların ve iş olanaklarının bol olmasıdır. Bu olgular nedeniyle adı geçen yerlere 1905 yılından itibaren ağırlıklı olarak göçler yapılmıştır. Bu göçler "iç ve dış göçler" olarak ikiye ayrılır. Dış göçler: Mısır, Sudan, Rodos, Horasan ve Bulgaristan ile Erzurum, Kars, Konya, Aydın, Denizli ve Orta Toroslar'dan gelenlerdir. İç göçleri ise; komşu ilçe, belde ve köylerden oluşmuştur.¹⁴⁰

1.2.4. Göçlerin En Yoğun Olduğu Yıllar ve Nedenleri

Dalaman'da, 1905-1935 arası savaş, tarım, iklim, yerleşim sebebiyle yapılan köklü ve zorunlu göçler. 1945-1950 arası çiftliğin devletleştirilmesi ve çok kapsamlı ziraata geçilmesi ile doğan eleman gereksinimi ve Bulgaristan'dan soydaşların gelmesi. 1970-1975 arası SEKA'nın inşası ve hizmete girmesi. 1980-1985 arası havaalanının hizmete girmesi ve turizmin canlanması ile Dalaman'ın ilçe olması. 1990'dan sonra özellikle iş ve köklü yerleşme amacıyla toplu göçlerin yapılmasıdır.¹⁴¹

1980-81 yılından itibaren yurt genelinde başlatılan "Nüfus Planlaması" Dalaman'da da uygulanmış ve olumlu sonuç alınmıştır. İlçede nüfus artışı önceki yıllara oranla %5 ile %10 arasında gerilemiştir.¹⁴²

¹⁴⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.134.

¹⁴¹ Bayram Avcı, *Tarih-Doğa-Deniz Diyarı Dalaman*, Dalaman 1995, s.86.

¹⁴² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Dalaman'da Nüfus Artışı.¹⁴³

Yıllar	Nüfus
1935 Yılı	189
1940 Yılı	270
1945 Yılı	362
1950 Yılı	973
1955 Yılı	1.865
1960 Yılı	2.415
1965 Yılı	3.150
1970 Yılı	4.320
1975 Yılı	5.886
1980 Yılı	24.634
1985 Yılı	26.408
1990 Yılı	28.148
2000 Yılı	30.400

¹⁴³ Avcı, a.g.e., s.87.

1990 Yılında Dalaman'da Nüfus Durumu.¹⁴⁴

Yer	Kadın	Erkek	Toplam
Şehir Merkezi	9.183	8.424	17.607
Köyler	Kadın	Erkek	Toplam
Bozbel	182	184	366
Çöğmen	388	339	727
Darıyeri	89	91	180
Elcik	560	588	1.148
Gürköy	348	396	744
Gürleyik	507	496	1.003
Kapukargın	700	704	1.404
Karacağağaç	98	84	182
Karginkürü	487	522	1.009
Kavcık	183	170	353
Kayadibi	168	182	350
Kızılkaya	202	221	423
Narlı	326	307	633
Sabunlu	161	123	284
Şerefler	625	650	1275
Taşbaşı	237	223	460
Köyler Toplamı	5.263	5.278	10.541
Dalaman İlçesi Toplamı	14.446	13.702	28.148

2000 Yılında Dalaman'da Nüfus Durumu: 2000 Yılı Nüfus Sayımı Genel Toplamı 30.400' dür. Nüfus Yoğunluğu % 41'dir.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Avcı –Karağağaç, *a.g.e.*, s.136.

¹⁴⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

1.2.4. Muhacir-Mübadele-İskân

1.2.4.1. Rumlar

19. yüzyıl müellifleri Anadolu Rumları'ndan bahsederken onları iki kısma ayırırlar. Bunlardan ilki yerli Anadolu Rumları idi. İkincisi de Adalar'dan ve Yunanistan sahasından Anadolu'ya göç eden muhâcir Rumlardır. Bu iki grup arasında oldukça önemli farklar vardır. Anadolu Rumları uzun yıllar beraber yaşadıkları kalabalık Türk nüfusu tesirinde kalarak bazı yerlerde dillerini dahi unutmışlardır. Hatta bazıları ibadetlerini bile Türkçe yapıyorlardı. Bunlar köylerde çiftçilik şehirlerde ise zanaatkârlıkla geçiniyorlardı. Muhâcir Rumlar ise 18.yüzyıldan itibaren Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Bunların geliş nedenleri, Osmanlı Devleti'nin getirdiği huzur ortamında nüfusu hayli artan Yunan coğrafi sahasının bu nüfusu besleyemeyerek bir kısmının buradan Anadolu'ya göç etmesi ve dolayısıyla bir kısmının da Menteşe Bölgesine gelmesidir. 1770'i takip eden yıllarda Mora Adası'nda Arnavut serserilerinden kaçan Rumlar Batı Anadolu'daki Ayanların müsait ve davetkâr tutumları sonucu bu bölgeye yerleşmesidir. Menteşe Bölgesi de bu dönemde Rumların yoğun olarak yerleştiği yerlerdendir. Daha sonra bu Rumlar tekrar memleketlerine dönmediler.¹⁴⁶ 1821-1827 yılları arasındaki Rum isyanlarının getirdiği asayişsizlik ortamı nedeniyle bölgeden kaçan Rumların Menteşe Bölgesi'ne yerleşmeleridir.¹⁴⁷

Ayrıca Girit'in Venizelos yönetiminde Osmanlı ülkesinden ayrılacağı yıllara yakın(1913) Muğla'nın kıyı ilçeleri Bodrum, Milas(Güllük) ve Köyceğiz yoğun Giritli Rum göçü almıştır.¹⁴⁸

Köyceğiz'deki Rumlar 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan "Türk-Rum Nüfus Mübâdelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Antlaşması" gereğince¹⁴⁹ 1923 yılının Eylül ve Ekim aylarında Gökova İskeleyi'nden teknelerle Yunanistan'a gittiler. Yunanistan'a giden bu Rumların bir kısmı Atina bölgesine diğerleri de Sisam, Sömbeki gibi Ege Adaları'na yerleştirildiler.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Özata,a.g.t.,s.47,

¹⁴⁷ Tuncer Baykara, *XIX. Yüzyılda Aydın Eyaleti*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, 1965-1966, İstanbul, 1966, s.19-20.

¹⁴⁸ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s.564.

¹⁴⁹ Kemal Arı, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:8, Sayı:23*, Ankara, Mart 1992, s.419. Özata, a.g.t., s. 48.

¹⁵⁰ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s.42.

1.2.4.2. Türkler

Menteşe Bölgesi’de ilk Türkleşme hareketi 14.yüzyılda başladı. 15.yüzyılda Türkmenlerin bu bölgeye yerleşmeleri devam etti. Kısa zamanda Mentеше Bölgesi’nde bu Türkleşme hareketi tamamlandı.¹⁵¹

1806 yılında Şeyh Şamil’in Kafkasya’da yenilgi ile sonuçlanan başkaldırısından sonra, Çerkezlerin bir kısmı¹⁵² Mentеше Sancağına gelerek Köyceğiz’in Döğüşbelen Ovası’na¹⁵³ yerleşdiler.¹⁵⁴

Menteşe Sancağına 19.yüzyıl boyunca çeşitli göç hareketlerinden etkilenmiştir. Bu göç dalgalarının ilki 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası, ikincisi 1908’de Bosna-Hersek’in ilhakından sonra olmuştur. Köyceğiz’e bu iki göç dalgasıyla gelen göçmenler yerleşmemişlerse de üçüncü büyük göç dalgası olan 1912-1913 Balkan Savaşlarından sonra Rumeli’den gelen göçmen kabileleri hemen hemen tüm Mentеше Sancağı’na yerleştirildiklerinden bu göç dalgasıyla Köyceğiz’e de göçmenler gelmişlerdir.¹⁵⁵

19.yüzyılın ortalarından itibaren Toroslarda yaşayan Türkmen Aleviler Fethiye, Bodrum, Yatağan, Milas ve Köyceğiz’e gelerek buralarda yerleşmişlerdir. Oymaklar halinde genelde ormanlık alanlara yerleştiklerinden meslekleri odun ve kereste işçiliği olmuştur. Bu nedenle Muğla alevi Türkmenlerine “Tahtacı” denmesinin sebebi budur.¹⁵⁶

1944-1952 yılları arsında Türk-Bulgar ilişkileri gerginleşmiş ve sonuçta 1950-1951 yıllarında yüzbinlerce Bulgaristan Türkünün Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldığı bu dönemde gelen muhacirlerin bir kısmı Muğla vilayeti dâhiline iskân edildiler.¹⁵⁷

1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan Dalaman’a gelen iskânlı göçmenlere ait liste:

¹⁵¹ Baykara, *a.g.t.*, s.15.

¹⁵² Türkeş, *a.g.e.*, s.59.

¹⁵³ BCA, 490.01 512.2055.2.

¹⁵⁴ *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5868.

¹⁵⁵ Özata, *a.g.t.*, s.49.

¹⁵⁶ Türkeş, *a.g.e.*, s.54.

¹⁵⁷ Bayram Akça, “1923-1952 Yılları Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950-1951’de Muğla’ya Gelen Bulgar Muhacirleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XVIII, Mart 2002, Sayı:52, s. 259.

1950	Bulgaristan	14	54	Köyceğiz-Dalyan	Tarımsal
1951	Bulgaristan	62	254	Köyceğiz-Karaçalı	Tarımsal
1950	Bulgaristan	7	39	Köyceğiz-Ortaca	Tarımsal
1951	Bulgaristan	13	44	Köyceğiz-Ortaca	Tarımsal
1951	Bulgaristan	5	22	Köyceğiz-Toparlar	Tarımsal

1950 yılında Köyceğiz ilçesine 7 aile ve bunların oluşturduğu 39 nüfusu geldi. Bu gelenler de Ortaca' ya tarımsal amaçla yerleştirildiler. 1951 yılında ise Köyceğiz ilçesine 94 aile ve bunların oluşturduğu 374 nüfus geldi. Bu gelenlerden 14 aile Dalyan'a, 62 aile Karaçalı'ya, 13 aile Ortaca' ya ve 5 aile de Köyceğiz Toparlar Mahallesi'ne iskân edildiler.¹⁵⁸

1.2.4.3. Afrikalılar

Muğla'nın zenci asıllı nüfusu özellikle XIX. yüzyılda artmıştır. XIX. yüzyılın sonlarında Köyceğiz'e gelen Mısır Hidiv Abbas Hilmi Paşa, Dalaman'da 300.000 dönüm ârazînin üzerinde bir çiftlik kurmuştur. Hidiv gelirken yanında getirdiği Sudan ırkından olan bu köleler, daha sonra Dalaman Çiftliğinden çevreye dağılmaya başlamışlardır. Yerli halktan ne yaşayış ne de dil bakımından hiçbir farklılığı görülmeyen bu vatandaşlar özellikle güreş sporunda öne çıkmışlardır. XIX. yüzyılda Kafkaslar, Balkanlar, Girit ve Rodos Adaları ve Anadolu'nun birçok yerinde göç hareketi yaşanmıştır. Kazada yine muhacir karyeleri kurulduğunu görüyoruz. Bu köyler Muhacirin-i Çoruk, Muhacirin-i Eskisaray, Muhacirin-i Çiftlik, Muhacirin-i Kızılyurt, Muhacirin-i Alibey Köyleri'dir. Buralara Mısır Hidiv Hilmi Abbas Paşa'nın Mısır'dan getirdiği Sudan kökenli zenci köleler de yerleştirilmiştir.¹⁵⁹

Hidiv Abbas Hilmi Paşa, Dalaman Çiftliği'nde Mısır'dan getirilen köleler çalışıyordu. Sudan kökenli olan bu köleler daha sonra Dalaman Çiftliği'nden çevreye yayılarak Köyceğiz'in Kapnaç (Kapniç) Çiftliği ile Gökova Hasan Çavuş Çiftliği'nde çalışmaya başladılar.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Özata, *a.g.t.*, s.50.

¹⁵⁹ Baykara Taşkaya, *a.g.e.*, s.24-25.

¹⁶⁰ *Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8*, İstanbul 1983, s. 5868.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HAYAT VE SİYASAL GELİŞMELER

2.1. ULAŞIM VE ULAŞIM ARAÇLARI

Dalaman, Akdeniz ve Ege Bölgeleri arasında köprü konumunda olmasından dolayı, ulaşım sıkıntısı çekilmez. Kaş, Kalkan ve Fethiye yörelerinden İzmir, Aydın ve Muğla yörelerine giden her türlü kara taşıtları ile aynı yönden Antalya ile Denizli ve Burdur'un bazı yörelerine gitmek isteyen taşıtlar yine ilçe üzerinden geçmek zorundadır. Dalaman Batı Akdeniz Bölgesi'nde önemli bir ulaşım köprüsüdür. 1981 yılında hava alanının açılmasıyla değeri bir kat daha artan Dalaman, bölgede önemli bir yer konumuna dönüşmüştür. Bütün komşu il ve ilçeler ile düzenli kara yolu bağlantısı vardır.¹⁶¹

Komşu ve Bazı Uzak İllerin Dalaman'a Uzaklığı¹⁶²

Dalaman-Muğla: 90 km

Dalaman-Denizli: 239 km

Dalaman-Antalya: 250 km

Dalaman-Ankara: 631 km

Dalaman-Aydın: 190 km

Dalaman-Burdur: 254 km

Dalaman-İzmir: 320 km

Dalaman-İstanbul: 884 km

Muğla İlçelerinin Dalaman'a Uzaklıkları:¹⁶³

Dalaman-Fethiye: 50 km

Dalaman-Köyceğiz: 30 km

Dalaman-Ortaca: 12 km

Dalaman-Ula: 80 km

¹⁶¹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.127-128.

¹⁶² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

¹⁶³ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Dalaman-Marmaris: 100 km

Dalaman-Kavaklıdere: 140 km

Dalaman-Bodrum: 210 km

Dalaman-Datça: 178 km

Dalaman-Yatağan: 115 km

Dalaman-Milas: 153 km

Köylerin İlçe Merkezine Uzaklıkları:¹⁶⁴

Şerefler: 4 km

Kapukargın: 6 km

Karacaagaç: 10 km

Kızılkaya: 18 km

Kayacık: 29 km

Çöğmen: 32 km

Dariyeri: 39 km

Sabunlu: 27 km

Elcik: 29 km

Taşbaşı: 38 km

Bozyel: 44 km

Narlı: 67 km

Gürleyik: 47 km

Kargınkürü: 5 km

Gürköy: 6 km

Kayadibi: 15 km

¹⁶⁴ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

2.1.1. Kervanyolları

Tarih boyunca Menteşe Bölgesi'nin ulaşım sistemini belirleyen bölgenin coğrafi yapısı aynı zamanda kervan yollarının geçiş noktalarının belirlenmesinde de etkili olmuştur. 19.yüzyılda Menteşe Bölgesi'ni, Büyük Menderes Ovası'nın en önemli ticaret ve yönetim merkezi olan, Aydın şehrine bağlayan ana ulaşım hattı Ula-Muğla-Yatağan ve Gökbel'den geçen ve daha sonra da Büyük Menderes Vadisi'ni izleyen kervan yolu idi. Bu yol kervanla Muğla'ya 23 saat mesafede idi. Bu yolun özellikle Yatağan-Çine arasındaki Gökbel mevki çok dar ve dik yamaçlara sahipti. Bu yol, uzun ve coğrafi yapı bakımından engebeli olması nedeniyle kervanlar tarafından ancak 4 ile 5 günde kat edilebilmekteydi.¹⁶⁵

19.yüzyıl sonlarında Menteşe Bölgesi'nde, Muğla-Aydın ana kervan yolundan ayrılarak daha iç bölgelerdeki küçük yerleşim birimlerine kadar ulaşan birçok küçük kervan yolları vardı. Bu yollar, iç bölgelerde üretilen fazla ürünlerin daha büyük yerleşim birimlerine taşınmasına ve büyük şehirlerdeki işlenen mamullerin de küçük yerleşim birimlerine taşınmasını sağlıyordu. Bunun sonucu olarak bölgede önemli pazar yerleri ortaya çıktı. Muğla'da perşembe pazarı, Ula'da, Marmaris'te ve Köyceğiz'de cuma pazarları kurulurdu.¹⁶⁶

19.yüzyılda Muğla'yı Aydın'a bağlayan bu ana kervan yolundan ayrı olarak çevre yerleşim birimlerine bağlayan üç kervan yolu daha vardı. Bunlardan birincisi, Muğla-Milas-Söke-İzmir yoludur. Bu yol kervanla Muğla'ya 16 saat mesafedeydi. Ancak, bu hat Muğla-Aydın kervan yoluna göre daha düz alanlardan geçmesine rağmen mesafenin uzun olmasından dolayı fazla kullanılmamıştır. İkincisi, Muğla-Marmaris yoludur. Bu yol Muğla'ya kervanla 12 saat mesafededir. Üçüncüsü, Muğla-Tavas yoludur. Bu yolda Muğla'ya kervanla 18 saat mesafededir.¹⁶⁷

19. yüzyıl sonlarında ve 20.yüzyıl başlarında Menteşe Bölgesi'nde hızla şose yol yapımına başlandı. Bunun üzerine kervan yolları eski önemini kaybetti. Ama yine de 1930'lara kadar Muğla-Aydın arasında develer ile ticari emtia taşınmasına devam edildi. Bu tarihten sonra develerin yerini arabalar almaya

¹⁶⁵ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 45.

¹⁶⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1304, İzmir, Vilayet Matbaası, (10.Defa), H.1304 (1886-1887), s.209.

¹⁶⁷ Özata, *a.g.t.*, s.51-52.

başladı.¹⁶⁸

2.1.2. Deniz Yolları

Tarih boyunca Menteşe Bölgesi'nin ulaşım sistemini belirleyen en önemli etken bölgenin coğrafi yapısı oldu. Bölgenin çoğunlukla dağlık ve engebeli olması kara ulaşımına fazla imkân tanımıyordu. Bu nedenle bölgenin dış ticaret ilişkilerinde deniz ulaşımı ön plana çıktı. 16.yy'da Piri Reis Seyahatnamesinde "Karadoğanbaba Adası'yla Anadolu kıyısı arasındaki sular gemiler için güvenli yatak yerleridir. Bu adanın 10 mil kuzeybatısında bulunan Köyceğiz'in önündeki gölde kayıklar işler" denilmektedir.¹⁶⁹

19.yüzyılda Menteşe'nin özellikle dış pazarlarla olan ekonomik ilişkileri bölgenin liman özelliği taşıyan Köyceğiz, Marmaris, Fethiye, Milas ve Gökabâd (Gökova) gibi kıyı yerleşim alanları vasıtasıyla sağlanıyordu.

Kara ulaşımında kervan yollarına göre daha ileri bir teknoloji düzeyini gerektiren ilk araba yollarının Muğla-Gökabâd (Gökova) ve Muğla-Küllük Limanı arasında yapılmış olması 19.yüzyıl sonlarında Menteşe Sancağı'nda yük ve yolcu taşımacılığında deniz ulaşımının önemini vurgulamaktadır.

1900'lü yılların başında Muğla'nın en önemli dış ekonomik ilişki kurduğu yer Gökova Limanı vasıtasıyla Rodos Adası idi. O zaman hala Osmanlı toprakları içinde olduğu için Rodos, Muğla için bir toptan ve perakende ticaret merkezi rolü görmekteydi. Rodos hiçbir zaman kendisine yeterli üretim yapamadığı için Menteşe Sancağı'ndan gerekli gıda maddesi alıp karşılığında buraya Avrupa sanayi ürünlerinin getirilmesine aracılık yapıyordu. Rodos'taki gelişmiş tüccarların Fethiye, Marmaris ve Gökova gibi Menteşe Sancağı limanlarında temsilcileri bulunuyordu ve onlar vasıtasıyla ticari ilişkilerini yürütüyorlardı. Bu nedenle Gökova Limanı Muğla için hayati öneme sahipti. Fakat, Gökova'nın ticari faaliyetlerinin hacminin küçük olması ve bölgenin bataklıkla kaplı olması nedeniyle burada büyük çaplı bir yerleşim gerçekleşmedi. Burada sadece tüccarların depoları vardı. Muğla'dan gelen tüccarlar bu depolarda alış veriş işlerini görür ve depoların bir köşesinde de gecelerini geçirirlerdi. İşleri bitince de hemen buradan ayrılırlardı.

¹⁶⁸ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 46.

¹⁶⁹ Özata, *a.g.t.*, s.52.

Satın aldıkları ticari emtia ise buradan, Muğla'ya ve Köyceğiz gibi diğer çevre yerleşim yerlerine develeri ile yük taşımacılığı yaparak geçimini sağlayan insanlar tarafından taşınırdı. Gökova Körfezi çok korunaklı ve derin olması nedeniyle büyük vapurların yanaşmasına müsait bir limandı. Bunun yanında Muğla'nın Rodos Adası ile olan ticari ilişkisinin bir kısmı Marmaris Limanı vasıtasıyla gerçekleştiriliyordu.¹⁷⁰

1919 yılında Muğla'nın İtalyanlar tarafından işgali üzerine Muğla'daki İtalyan İşgal Kuvvetleri Muğla-Gökova ve Muğla-Milas-Küllük Limanları yollarında ve işgal ettikleri diğer yerlerde tamiratlar yaparak bu yollar vasıtasıyla İtalyan İşgal Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarını önce denizden Küllük ve Gökova Limanlarına sonra da karayolları vasıtasıyla kendi bulundukları karargâhlara getirdiler.¹⁷¹

1923 Lozan Barış Antlaşması ile Rodos Adası'nın İtalyanların elinde kalması Muğla'nın, Muğla-Gökova-Rodos Adası bağlantılı ticari ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Bu tarihten sonra Muğla'nın deniz yolu vasıtasıyla gerçekleşen ticari ilişkileri Gökova'dan Milas-Küllük Limanı'na kaydı. Bu da Muğla'nın, Fethiye- Köyceğiz-Muğla-Küllük, Datça-Marmaris-Muğla-Küllük ve Muğla-Aydın-İzmir yolları üzerinde bir mihenk taşı olmasını sağladı. Böylece şehrin ticari önemini arttı.¹⁷²

Köyceğiz kazasının güneyi Marmaris'ten Fethiye'ye kadar Adalar denizi ile çevrilidir. Bu nedenle deniz ulaşımı oldukça gelişmiştir. Köyceğiz'in Adalar denizi üzerinde Ekincik, Karaağaç, Dalyan, Sarısu ve Sarsıla iskeleleri vardır. Dalyan ve Sarısu kazanın ihracat ve ithalat merkezi olması ve Dalyan'da mühim bir de balık dalyanı bulunması dolayısı ile bu iskeleler büyük bir öneme sahiptir.¹⁷³

Bu kadar öneme haiz olan Köyceğiz kıyılarına zaman zaman düşmanlar tarafından da zarar verilmeye çalışılmıştır. Mesela, 1928 yılında Kaş Kaymakamlığı şifreli telgrafla Antalya Valiliğine, oradan da Köyceğiz'e bir rapor bildirilmiştir. Raporda, 31.01.1928 tarihinde Meis Belediye Başkanı Lakerdi'ye ait Meisle Rodos

¹⁷⁰ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 46-47-48.

¹⁷¹ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 48.

¹⁷² Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 48-49.

¹⁷³ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 242.

arasında sefer yapan vapurla iki İtalyan subayının Köyceğiz kazasının Dalyan mevkiine geldiği ve o civarda Genel Kurmay Başkanlığı tarafından inşa edilmekte olan bir köprüyü keşfederek aynı gece köprü ile ilgili bilgi toplayıp Rodos'a geri döndükleri bildirilmiştir.¹⁷⁴ 1930'lu yıllarda Köyceğiz'den Dalyan köyüne göl üzerinden motorlu kayıklar işlemektedir.¹⁷⁵

1940'da Köyceğiz iskelesi uzun süre bakımı yapılamadığından harap bir hale gelmiştir. Bunun nedeni ise Deniz Yolları İdaresi ile Belediye arasında çekişme olduğundan tamir edilememesidir.¹⁷⁶ Ama bu sorun daha sonra giderilerek yeni bir iskele yapılmıştır.¹⁷⁷

1940'lı yıllarda Köyceğiz'den 17-18 mil uzaklıktaki Dalyan limanına düzenli olarak 10-12 tonluk 6 motor işlemektedir. 30 m. uzunluk ve 8 m. genişliğinde,15 tona kadar motorların yaşayabileceği yeni yapılan iskeleden Köyceğiz Belediyesi 1946 yılında 695 lira,1947 yılında 358 lira gelir sağlanmıştır.¹⁷⁸

1950'li yıllarda Köyceğiz'den 7 mil uzaklıktaki ılıcalara da mevsiminde muntazam motor seferleri düzenlenmiştir. Bu kısa mesafedeki deniz ulaşımının yanı sıra İstanbul ile İskenderun arasında işleyen vapurlar da, 15 günde bir Dalyan Boğazı'na uğramaktadırlar.¹⁷⁹

Dalaman'da, hava ve kara yolu ile ulaşım yapılır. Belde deniz kenarında olmasına rağmen, deniz yolu taşımacılığı hiç yoktur. Ancak komşu ilçe olan Fethiye'ye bağlı Göcek kasabasından yılın her mevsiminde yurt içi ve yurt dışı deniz yolculuğu ve taşımacılığı yapılmaktadır.¹⁸⁰

2.1.3. Karayolları

¹⁷⁴ BCA, 030 10 127 911 5.

¹⁷⁵ Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler, Belediyeler, İstanbul 1933, s.761.

¹⁷⁶ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 19.İlkteşrin.1940 Cumartesi, Sayı. 1603, s.1. Hatta bir hamalın ayağı yarıklara kaçmış ve bir çuval susam denize düşmüştür, derhal yapılsın diye bir haber vardır.

¹⁷⁷ Özata,a.g.t., s.54.

¹⁷⁸ *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1949, s.660.

¹⁷⁹ İller Bankası Neşriyatı, Belediyelerimiz I,Belediye Neşriyat Müdürlüğü, Ankara 1956,s334.Bu boğaz kasabaya 17-18 mil uzaklıkta olup 15-20 tonluk motorlarla geçilir.

¹⁸⁰ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.127.

Osmanlı Devleti döneminde, devletin doğrudan doğruya yol işiyle meşgul olması 1870’de başladı. Menteşe Bölgesi’nde de ilk yol yapımı 19.yüzyıl sonlarında Aydın Vilayeti Valisi Hasan Fehmi Paşa döneminde başladı. Bu yolların yapımının başlıca iki amacı vardı. Bunlar; 1-Demiryolu güzergâhı üzerinde olmayan Muğla’yı en yakın istasyon olan Aydın istasyonuna bağlamaktır. 2-Muğla’yı en yakın limanlar olan Gökabâd (Gökova) ve Milas-Küllük Limanlarına bağlamaktır.¹⁸¹

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Köyceğiz’de nakil vasıtaları olarak hayvanlardan yararlanıldı.¹⁸² Köyceğiz kazasında nakil vasıtaları olarak milâdi 1895- 1896 yıllarında 936 Bargir (At), 177 Esb (Kısrak), 295 Ester (Katır), 643 Deve ve 3000 Merkeb (Eşek) vardı.¹⁸³ 1927-1928 yıllarında ise Bargir ve Kısrak: 2.940, İnek ve Öküz: 13.497, Merkeb: 2.451, Manda: 479, Katır: 475, Deve: 1.050 tane idi.¹⁸⁴

Cumhuriyetin ilk 15 yılında (1923-1938) Muğla’da yol işlerine büyük önem verilerek önemli başarılar sağlandı. Bu dönemde Muğla-Köyceğiz-Fethiye yolu tesviye halinde yeniden açtırıldı. Nâfia Vekâleti’nden verilen para ile 105 metre açıklığında Dalaman Köprüsü ve 90 metre açıklığında Namnam Köprüsü inşa edildi.¹⁸⁵

Bu dönemde yapılan yollar daha çok kervan yollarını şose yollara dönüştürme şeklinde oldu ve yolların başlıca yapılış amacı ilçe merkezlerini il merkezine bağlamaktı. Bu yolların yapımında 1936-1938 yılları arasında Muğla Valiliği yapan Recai Güreli’nin büyük emeği geçti. II. Dünya Savaşı sonunda Türkiye’de geliştirilmeye başlanan karayolu programına bağlı olarak Muğla’da ilk olarak Aydın-Muğla-Gökova yolu ilin sorumluluğundan alınarak Bayındırlık Bakanlığı’na devredildi.¹⁸⁶

1942 yılında Muğla-Köyceğiz yolunda yıkılan istinat duvarları tekrar yapıldı, 700 metre uzunluğunda kaldırım çalışması başlatıldı, bu kaldırımın

¹⁸¹ Özata, a.g.t., s.55.

¹⁸² Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler, Belediyeler, İstanbul 1933, s.761.

¹⁸³ 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.

¹⁸⁴ 1927-1928 Devlet Salnamesi.

¹⁸⁵ Akça, Siyasal Sosyal..., s. 49.

¹⁸⁶ Akça, Siyasal Sosyal..., s. 50.

Karaböğürtlen civarındaki dört yüz metrelik kısmının inşası bitirilmiştir.¹⁸⁷

Köyceğiz kaza merkezi, vilayet merkezine topraktan yapılmış bir yolla bağlıydı. 60 km'lik¹⁸⁸ bu yolun bataklık yapan kısmına kaldırım yapılmıştır. Namnam Çayı üzerinde yapılmakta olan büyük köprüden otomobillerle ulaşım sağlanabilmekteydi. Yine Köyceğiz ile Fethiye arasındaki 95 km'lik¹⁸⁹ yolun tesviyesi ile köprü ve menfezleri bitirilmiş ve bataklık yapan kısımlarına kaldırım yapılmış olduğundan otomobille ulaşım sağlanmaktaydı.¹⁹⁰

Yol yapım çalışmaları Cumhuriyetin ilk 15 senesi içinde bayındırlık alanında yapılan büyük yatırım hamleleri içinde olup bu dönemde 1.564.400 kilometreden ibaret Muğla-Köyceğiz-Fethiye yolu halinde yeniden açtırılmış ve 37.509 metre tulde şose ve muntazam kaldırım ve 11.930 metre açıklığında 78 adet ahşap ve 2.610 metre açıklığında 14 adet kargir köprü inşa ettirilmiş ve ahşap köprü ve menfezlerden 960.054 adet köprü ve menfez betonarmeye çevrildiği gibi her sene birçok yurttaşın ölümüne sebep olan Dalaman Çayı üzerinde Nafia Vekâleti bütçesinden verilen tahsisatla 105 metre açıklığında Dalaman ve 90 metre açıklığında Namnam köprüleri inşa ettirilmiştir.¹⁹¹

1950 yılına kadar Muğla çevre yerleşim birimleriyle ilişkilerini deniz yolu veya düşük kaliteli şose yollar ile sağladı. 1950 yılında Demokrat Parti Hükümeti'nin işbaşına gelmesi ile bütün Türkiye'de olduğu gibi Muğla'da da yol yapım çalışmalarında büyük bir hamle gözlendi. 1952 yılında Muğla-Yatağan, Muğla-Marmaris, Muğla-Kale ve Muğla-Ula-Köyceğiz-Fethiye yolları için devletten ödenek sağlandı ve yapım çalışmalarına başlandı. Ayrıca, köy yollarının tamir edilerek şehir merkezlerine bağlanması için de çalışmalar başlatıldı.¹⁹²

1950'li yıllardan sonra Köyceğiz ve çevresinde hızlı gelişen yol yapım

¹⁸⁷ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 27.Haziran.1942 Cumartesi.Sayı 1688,s.2.

¹⁸⁸ *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1949, s.660.

¹⁸⁹ *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1949, s.660.

¹⁹⁰ Eroğlu, a.g.e., s. 253.

¹⁹¹ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, İzmir 1938, s. 76.

¹⁹² Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 51.

alışmaları yapılmıştır.¹⁹³ Uzun yıllar nakil vasıtası olarak kullanılan at ve at arabası yerini motorlu kara taşıtlarına bıraktı.¹⁹⁴ Köyceğiz ile Muğla arasında her gün gidiş ve geliş, motorlu nakil vasıtaları ile artık rahatlıkla yapılabilmekteydi. Köyceğiz’de 1973 senesinde 66 Jeep, 246 motosiklet, 13 kamyonet, 47 otomobil, 230 kamyon, 300 traktör, 23 minibüs ve 3 otobüs mevcuttur. Muğla ilinde, Fethiye ilçesinden sonra en fazla araca sahip ilçe Köyceğiz ilçesidir. Köyceğiz ilçesinde 1972 senesinde 87 km stabilize yol, 167 km kamyon yolu ve 14 km patika köy yolu vardır.¹⁹⁵

2.1.4. Havayolları-Dalaman Havalimanı’nın Yapılması

2.1.4.1. Kıbrıs Barış Harekâtının Dalaman'a Etkisi

1974 yılında Kıbrıs sorunu her zaman olduğu gibi dünya gündemindeki yerini koruyordu. Bülent Ecevit Başkanlığındaki Hükümet tarafından 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a Barış Harekâtı düzenlenmiştir. Harekâttan dolayı ülkenin stratejik yerlerinde askeri tedbirler alınmıştı. Dalaman'a da Ankara Ahlatlıbel Hava Askeri Üs Komutanlığı’nca radar mevziisi kurulmuştu. Çiftlik Müdürü Enver Özdemir, şimdiki Anadolu Lisesi, o tarihteki Ziraat Okulu’nu Hava Kuvvetlerine tahsis etti. O yıllardaki Dalaman’ın stratejik durumu gelecekte Dalaman'a havalimanı yapılmasında en önemli nüvelerden biri oldu.¹⁹⁶

Muğla’ya iline havaalanı yapılmasının karar verilmiştir. Bunu üzerine havalanının stratejik ve turizm bakımından büyük önem taşıyan Dalaman'a yapılması için mücadele eden Başkan Ömer Musa SİVA'ya Hava Kuvvetleri Kurmaylarınca destek gelir. Çünkü 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı’nda Dalaman stratejik bakımdan önem kazanmıştı. O tarihte Ankara Ahlatlıbel Hava Radar Komutanığı’nca Dalaman Ziraat Okulu’nu Hava Radar Üssü olarak kullanılmıştı.

Hava Kuvvetleri Kurmay Heyetince havaalanının Dalaman'a yapılması benimsenmesi üzerine dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Emin

¹⁹³ *Muğla İl Yıllığı 1967*, İzmir, 1968.

¹⁹⁴ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973,s.343.

¹⁹⁵ Özata, a.g.t., s.59.

¹⁹⁶ Aydınlı, a.g.e., s.61.

ALPKAYA Dalaman'a havaalanının yapılması konusunda inceleme yapmak üzere 16 Ekim 1975 tarihinde helikopterle Dalaman'a geldi.

Havaalanı yapılması uygun olan Kayacık ve eski Tayyare Meydanı mevkiilerinde inceleme yapan Orgeneral Emin Alpkaya, burayı uygun görerek havaalanının Dalaman'a yapılması hususunda tam destek verdi. Karar hükümete bildirildi ve Bakanlar Kurulunda havaalanının Dalaman'a yapılması kararlaştırıldı.

Böylece Ömer Musa SİVA Dalaman'ın geleceği için verdiği mücadeleyi Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Emin ALPKAYA'nın desteği ile kazanmış oldu. Havaalanı inşaatı başladı. 15 Kasım 1975 tarihinde Ankara'da Dalaman Havaalanı'nın ihalesi yapıldı. 3.120 metrelik pist ve apron inşaatı ihalesini, 110 Milyon TL. ye Mehmet Badur'a ait MEBA TAŞ Firması kazandı.

Havaalanı yapılacak yer o tarihte Kayacık köyü Tayyare Meydanı diye bilinen yerd. Kayacık köyü istimlak edilerek boşaltılır. Devlet Üretme Çiftliği'nden de 3.000 dekar arazi boşaltılarak havaalanına devir edildi.¹⁹⁷

Havaalanı inşaatı Dalaman'a canlılık getirdi. 12 Haziran 1977 tarihinde MEBA TAŞ Şirketi havaalanı pist inşaatına başlamak üzere Dalaman'a gelir. Dönem Belediye Başkanı Ömer Musa SİVA ve Çiftlik Müdürü Erda BAYBAS uzun ve zorlu mücadele ile Dalaman'a yaptırılması kararlaştırılan havaalanı inşaatı için inşaat şirketine her türlü kolaylık sağlarlar. Çiftliğe ait Cafer'deki eski cezaevi, o zaman kimyevi gübre deposu olarak kullanılan bina boşaltılarak, şantiye binası olarak tadilat yapılır. Malzeme taşımak için Çiftlik nizamiesinden havaalanı yapılacak alana kadar olan yol stabilize edilerek günümüzdeki kullanılan Kenan Evren Bulvarı haline getirilir. Dalaman'da yeni bir iş canlılığı oluşmuştur. 3.120 metrelik havaalanı pist ve apronu için Dalaman Çayı'ndan 1,5 milyon metre küp stabilize çakıl çekilmesi gerekiyordu. Kum, çakıl taşıyacak kamyonlara ihtiyaç olduğu için çok sayıda vatandaş damperli kamyon satın alarak havaalanı inşaatı için nakliye işinde iş sahibi oldular. 4 yıl süren pist yapım işi, yüzlerce kişiye iş imkânı sağladı. Bu iş imkânının getirdi katma değerle o tarihte Dalaman' a büyük bir

¹⁹⁷ Aydınli, a.g.e.,s.64.

ekonomik canlılık gelmişti. Günümüzde Dalaman'da inşaat sektöründeki büyük iş sahiplerinin, özünde havaalanının getirdiği canlılık bulunmaktadır.¹⁹⁸

Mehmet Badur, havaalanının ilk inşaat müteahhididir. 1931 doğumlu olup, 5 Aralık 1984 tarihinde vefat etti. MEBA TAŞ adlı firmasıyla havaalanının pist ve apron inşaatını Amerika'dan getirttiği en son teknoloji ile 4 yılda tamamladı. Havaalanı inşaatı sırasında Dalaman'da birçok kişiye iş imkân sağladı. O yıllarda yöre ekonomisine büyük destek verdi. Çiftlik Nizamiyesinden 104 Evler'e kadar olan kanalı kapattırarak, günümüzdeki Kenan Evren Bulvarı'nı oluşturdu. Günümüzde birçok inşaat sektörünün özünde Mehmet Badur'un emeği vardır. Havaalanı inşaatının ardından Dalyan'dan 1.000 dekar arazi satın alarak narenciye bahçesi kurdu. Kurduğu narenciye bahçesi ile bölge çiftçilerine örnek oldu. Bölgede narenciye üretimini yaygınlaştırdı.¹⁹⁹

2.1.4.2. Dalaman Havalimanı

Havalimanı Muğla ili, Dalaman ilçesi belediyesi sınırları içerisinde, ilçe merkezine 6 km mesafede olup, ilçenin güneyinde yer alıp, 9.500 dekarlık sahayı işgal etmektedir. Havalimanının yapımına 1976 yılında başlanmış olup, 1981 yılında tamamlanarak uluslararası hava trafiğine, Hava Meydanı statüsüyle açılmıştır. DHMİ Yönetim Kurulu'nun 29.08.1989 gün ve 90 sayılı kararı ile Havalimanı statüsünü almıştır.²⁰⁰

Havalimanı çevre uzunluğu 13.000 metre olup, fiziki engel olarak tel örgü ile çevrilmiştir. 3000x45 ebadında bir adet taksirut, 932x205 ebadında apron mevcuttur. Apron 21 uçak park yeri kapasitelidir. Yolcu kapasitesi, yıllık 3.000.000 dış hat, 500.000 iç hat olmak üzere toplam 3.500.000 kişidir. Otopark kapasitesi 1.355 araçtır.²⁰¹

Havalimanı çevresinde bulunan 5.500 metrelik beton üzeri çevre tel örgü işi 2009 yılı sonunda yapılarak uluslararası standartlara getirilmiştir. İntifa hakkı DHMİ ve Hava Kuvvetleri Komutanlığında olan sivil askeri kategorideki

¹⁹⁸ Aydınli, *a.g.e.*,s.64.

¹⁹⁹ Aydınli, *a.g.e.*,s.64.

²⁰⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.131.

²⁰¹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.131.

Havalimanı, toplam 6.515.853,66 m² Milli Emlak Arazisi üzerine kurulu olup tamamı Milli Savunma Bakanlığı'na tahsislidir.²⁰²

Havalimanı genellikle Muğla bölgesi ve çevresinde bulunan turistik yerlere gelen yerli ve yabancı turistler ile yurt dışında çalışan Türk vatandaşları tarafından kullanılmaktadır. Dalaman Havalimanı, pist ve taksi yolu Hava Meydan Komutanlığı ile müşterek olarak kullanılmaktadır. İç hatlar terminal binasında DHMİ'ye ait ofisler ile iç hat uçuş hizmeti veren havayolu şirketlerine ait ofisler mevcut olup, 3 restoran ve 2 hediyelik eşya mağazası, 1 kitap ve gazete mağazası bulunmaktadır. İç hatlar terminali giden yolcu salonu içerisinde THY'ye ait yolcuların yararlandığı CIP salonu bulunmaktadır. İç hatlar terminal binası altı, kuzey tarafında, üst düzey misafirlere hizmet veren VIP salonu bulunmaktadır.²⁰³

Ayrıca havalimanı sınırları içerisinde Hava Meydan Komutanlığı vardır. Havalimanının güvenliği, Jandarma Karakol Komutanlığı ve Hava Meydan Komutanlığı tarafından sağlanmaktadır.

Dış hatlar terminali Aksa, Turkuaz ve Manas isimli 3 şirketin birleşmesi sonucu ATM İnşaat Firması tarafından 28.07.2004 tarihinde yer teslimi ile faaliyete başlamıştır. Dış hatlar terminali yıllık 5 milyon yolcu kapasiteli olup, 7 adet köprü, 7 adet uçak park alanı ve 1.500 araçlık otoparka sahip olup, iki yılda tamamlanması planlanan terminal binası 72 milyon dolara mal olacaktır.²⁰⁴

Yap-İşlet Devret Modeli ile ATM Havalimanı Yapım ve İşletim A.Ş. tarafından 28.07.2004 tarihinde yapımına başlanılan yeni dış hatlar terminali, 01.07.2006 tarihinde hizmete açılmıştır.²⁰⁵

²⁰² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

²⁰³ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

²⁰⁴ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.132-133.

²⁰⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Briefing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

Yıllara Göre Dış Hatlar Gelen Yolcu İstatistiği²⁰⁶

Yıllar	Artış-Azalış	Yolcu Sayısı
1990	-	304.793
1991	-%10	273.877
1992	-%93	528.343
1993	+%20	635.750
1994	+%8	686.225
1995	+%38	949.887
1996	+%13	1.071.531
1997	+%11	1.189.833
1998	-%12	1.043.047
1999	-%34	688.868
2000	+%20	828.442
2001	+%22	1.012.948
2002	+%10	1.111.690
2003	-% 6	1.048.351
2004	+%26	1.303.449

2.2. TABİİ AFETLER

2.1.1. Depremler

Muğla ve çevresi faal ve yarı faal önemli kırık fay hatları arasında yer aldığından sık sık yer sarsıntıları ile karşılaşmaktadır.²⁰⁷

Köyceğiz’de, rastlayabildiğimiz ilk deprem 1918 yılında meydana gelmiştir. Bu depremde Köyceğiz halkı maddî ve manevi kayba uğramıştır.²⁰⁸

Daha sonra 23.5.1941 Cuma gecesi 11’e 10 kala Muğla’da olan depremin etkisiyle Köyceğiz kazasında da hafif ve orta şiddette bir deprem vuku

²⁰⁶ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s.133.

²⁰⁷ Muğla İl Yıllığı 1967, İzmir, 1968, s.127-129.

²⁰⁸ Uykucu, a.g.e., s.208.

bulmuştur.²⁰⁹ Yine bu depremin artçı sarsıntıları olarak 25 Mayıs 1941-28 Aralık 1941 yılları arasında beş deprem daha yaşanmıştır. 21 Ocak 1942-21 Haziran 1942 tarihleri arasında da küçük çapta sarsıntılar olmuşsa da Köyceğiz ve çevresinde önemli maddi kayba yol açmamıştır.²¹⁰

Fakat 24 Nisan 1957 Çarşamba günü saat 21.00' de 30 saniye süren merkezi Fethiye olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde hissedilen büyük bir deprem oldu. Deprem Fethiye başta olmak üzere Köyceğiz-Dalaman ve Muğla'nın diğer kazalarında da hasarlara sebebiyet verdi. 26 Nisan 1957 tarihi itibarıyla yer sarsıntıları devam etti.²¹¹ Dalaman'da bu deprem önemli ölçüde hissedildi ise de, can ve mal kaybı olmamıştır.²¹²

Dalaman' da o yıllarda betonarme bina olmadığı için hasar olmamıştı. Sadece Kapukargın'da 1948 yılında yapılan ilkokul ile Karaçalı İlkokulunun taş duvarı yıkılmıştır.²¹³

2.1.2. Sel Baskınları

Dalaman'da çok eskiden beri sel baskınları, can ve mal kaybına neden olmuştur. Dalaman Ovası'nda olan üç önemli sel baskınının birincisi, 1925-26 yılında ortaya çıkmıştır. Bugünkü yeni köprü civarından taşan çay, ovanın her yerini etkisi altına almıştır. Ekili alanların bozulması, evlerin sular altında kalması ve bazı hayvanların sel sularına kapılması gibi önemli zararlar meydana getirmiştir. İkinci sel felaket 1960 sonbaharında ortaya çıkmıştır. Dalaman Ovası'nın tam hasat zamanı olmasından dolayı çok büyük zarar meydana gelmiştir. Üçüncü sel baskını ise 1964 sonbaharı sonunda olmuştur. Sel baskınlarının en şiddetlisidir. Dalaman Ovası'nın her yanını su kaplamıştır. Su yüksekliği yer yer 10 - 12 metreyi buymuştur. Murat Ağa Kemerli sular altında kalmıştır. Her yer kum, toprak ve ağaç parçaları ile dolmuştur. Evlere kayıklarla gidilebilmiş ve eşyaların çoğu sel sularından zarar görmüştür.²¹⁴

²⁰⁹ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 31.Mayıs.1941 Cumartesi, Sayı. 1632, s.1.

²¹⁰ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 27.Haziran.1942Cumartesi.Sayı 1688,s.2.

²¹¹ *Demokrat Menteşe Gazetesi*, 26 Nisan 1957 Cuma, Sayı: 179, s. 1.

²¹² *Uykucu,a.g.e.*, s.208.

²¹³ *Aydınlı,a.g.e.*, s.36

²¹⁴ *Avcı, a.g.e.*, s.49.

Her sel felâketinden sonra imkânlar çerçevesinde Dalaman Çayı'nın ıslahı yapılmıştır. En son olarak 1972-74 yılları arasında SEKA, gerek kendi güvenliği, gerekse halkın isteği doğrultusunda bugünkü yeni köprü civarında gerekli ıslah çalışmalarını yaparak, çayın taşmasını önlemiştir.²¹⁵

2.1.3. Orman Yangınları

Dalaman ve çevresi orman yangınlarına hassas bölgedir. Bu sebeple yörede yer yer ortaya çıkan orman yangınlarında orman alanları yanmıştır. Dalaman sınırları içinde bilinen en büyük ve en zararlı orman yangını 1989 yazında meydana gelmiştir. Atakent Mahallesi'nin kuzeydoğu yamaçlarından çıkan yangın rüzgârın etkisiyle kısa sürede çevreye yayılmıştır. Tamamı kızılçam olan yörede Akkaya, Bozöğrek, Payam ve Bülüçlü'nün bir kısmındaki ormanlar tamamıyla yanmıştır. Yangının daha da büyümesi önlenmiş, yaklaşık üç hafta içinde tamamen söndürülmüştür. Söndürmeye orman ekipleri, itfaiye, askeri birlikler ile vatandaşlar katılmışlardır. Ayrıca Gürleyik, Narlı, Çöğmen, Dariyeri, Elcik ve Kayadibi köyü sınırları içinde yer yer küçük yangınlar çıkmış, çevreye yayılmadan söndürülmüştür.²¹⁶

2.1.4. Toprak Kayması (Heyelan)

Yöremizde önemli bir toprak kayması olayına rastlanmamıştır. Toprağın yapısı, ormanın bolluğu, kaya kütlelerinin çokluğu gibi sebepler, bu tehlikeye geçit vermemiştir. Ancak Kayadibi-Karacaağaç ile Dalaman-Fethiye çevre yolu üzerinde yer yer toprak kayması olmuştur. Her iki kaymanın nedeni ise, bulunduğu yerdeki orman alanlarının kesimi veya yanmasıdır. Bu kaymalar sürekli değildir. Özellikle kış mevsiminde olan Dalaman Fethiye çevre yolu üzerindeki kaymayı Karayolları, Kayadibi-Karacaağaç arasındaki kaymayı ise Orman İşletme görevlileri tarafından durdurma çalışmaları yapıldı.²¹⁷

²¹⁵ Avcı, a.g.e., s.49.

²¹⁶ Avcı, a.g.e., s.49.

²¹⁷ Avcı, a.g.e., s.49.

2.3. SAĞLIK

2.3.1. Sağlık Kuruluşları

Cumhuriyet Hükümeti ferdin hayatı üzerinde önemle durmuş, hükümet teşkilatında sıhhat işlerine önem verilmiştir. 1927 yılında Köyceğiz kazasında beş yataklı bir muayene ve tedavi evi vücuda getirilmiştir. İlçede mevcut bu 5 yataklı muayene ve tedavi evi hükümet tabibinin nezareti altında aynı binada faaliyet göstermektedir. Ayrıca merkez ve Ortaca Belediyesinde birer ebe istihdam edilmiştir.²¹⁸

1927 yılından beri istihdam olunan Köyceğiz Sağlık Teşkilatında 1967 yılında bir hükümet tabibi (Dr. Remzi Gökberber), 3 gezici sağlık memuru, 4 köy sağlık memuru, 6 köy ebesi mevcuttur. İlçelere bağlı köyler 9 gruba ayrılmış olup merkezleri; Döğüşbelen, Dalyan, Karaçalı, Beyobası, Kızılyurt, Elcik, Demirli, Eskiköy, Karadonlar köyleridir.²¹⁹

Dalaman'da Sağlık Ocakları; 1978 yılında bugünkü yerinde Merkez Sağlık Ocağı açılmıştır. Yer DÜC tarafından verilmiş ve müstakil tapuludur. 1991 yılına kadar tüm Dalaman ilçe merkezinin sağlık sorunları ile ilgilenen sağlık Ocağı 17 Mayıs 1991 tarihinde iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan birincisi bugünkü yerinde bulunan "1 Nolu Merkez Sağlık Ocağı", ikincisi SEKA karşısında bulunan "2 Nolu Merkez Sağlık Ocağı"dır."²²⁰

1 Nolu Merkez Sağlık Ocağı Hürriyet, Söğütlüyurt ve Merkez Mahalleri ile Karginkürü, Şerefler ve Kapukargın köylerine bakar. Ocağa bağlı 1,2,3,4 ve 5 olu merkez sağlık evleri ile yukarda adı geçen köylerde ise birer sağlık evi bulunur. 2 Nolu Sağlık Ocağı'nın hizmet binası kiralık bir yerdir. Altıntaş, Atakent ve Akçataş Mahalleleri ile Gürköy, Karaağaç, Kayadibi, Kızılkaya köylerine bakar. Diğer köylerden Dariyeri, Çöğmen, Kavacık ve Sabunlu Göcek Sağlık Ocağı, Gürleyik, Bozbel, Elcik, Taşbaşı köyleri de Köyceğiz Demirli (Akköprü) Sağlık Ocağına giderler. Sağlık ocakları sağlık taramaları, sağlık konuları ile ilgili seminerler, çevre

²¹⁸ *Muğla İl Yıllığı 1967*, Ankara 1968, s.235.

²¹⁹ *Muğla İl Yıllığı 1967*, Ankara 1968, s.235.

²²⁰ Avcı, a.g.e., s.s.84.

sağlığı, aşı vb. kampanyaları yerine getirme gibi önemli görevleri üstlenmişlerdir.²²¹

SSK Hastanesi, 1985 yılında dispanser olarak açıldı. Yeri DÜÇ tarafından verildi. Yörede sigortalı işçi ve işçi emeklisi her geçen gün artmasından dolayı 1988 yılında SSK Genel Müdürlüğü -Merkez Yönetim Kurulu kararıyla hastaneye dönüştürüldü. Dalaman, Ortaca ve Köyceğiz ilçeleri ile köylerindeki sigortalı tüm insanların sağlık sorunları ile ilgilenir.²²²

2.3.2. Eczaneler

Dalaman çevresinde sıtma hastalığı Osmanlı Devleti zamanından beri sıkça görülmekte ve bu hastalık her sene asgari 1-2 kişinin ölümüne yol açmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan sağlık hizmetleri memnuniyet verici olmakla beraber bu hastalığın ilacı olan kinin ve sulfato gibi tedavi edici ilaçlara 1939 yılında ilçede eczane olmaması nedeniyle halk ulaşamamış, halk bu ilaçları Muğla'dan almak zorunda kalmıştır. Bu durum halkının sıtma hastalığına yakalananlardan birçoğunun hayatına mal olmuştur.²²³

Eczaneler ilçenin Altıntaş Mahallesi, SEKA karşısında Atakent ve Kadir, Merkez Mahallesi Atatürk Caddesi üzerinde Yeni, Şifa, Gökçeoğlu ve Arı Eczaneleri bulunur.²²⁴

2.3.3. Salgın Hastalıklar

2.3.3.1. Sıtma

Dalaman ilçesi sahilde bulunduğu ve birçok yerini bataklıklar kapladığı için ilçede görülen en önemli salgın hastalık sıtma idi. Ancak tıbbın gelişmesi, insanların bilinçlendirilmesi ve bataklıkların kurutulmasıyla söz konusu hastalık, yok denecek kadar azaltılmıştır.²²⁵

²²¹ Avcı, a.g.e., s.s.85.

²²² Avcı, a.g.e., s.85-86.

²²³ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 21.Teşrin 1939 Cumartesi, Sayı. 1552, s.1.

²²⁴ Avcı, a.g.e., s.86.

²²⁵ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 3 Eylül 1931.

Sıtma hastalığını önlemek için 1926 yılından itibaren sıtmanın çok olduğu illerde teşkilatlar kurularak tedavi ve sivrisinek mücadelesinde gayretli çalışmalar gösterilmiştir.²²⁶

1931 yılında Muğla merkez ilçe ve bağlı ilçeler sıtma mücadele kapsamına alınarak sıtma ile mücadele edilmiş, buralardaki sıtmalıların tedavisi için Ziraat Bankası vasıtası ile kinin dağıtılmıştır.²²⁷

1936 yılında ise Muğla Valisi ve CHP İl Başkanı'nın teşebbüsü ile toplanan bir komisyon sıtma ile mücadele kararı aldı. Bu karar gereğince doktorlar köylere giderek, köylüleri ücretsiz tedavi edip onlara ilaç dağıtmışlardır.²²⁸

Yapılan bu faaliyetler ve alınan tedbirler sayesinde Merkez ilçe ve bağlı ilçelerde sıtma mücadelesinden iyi neticeler alınmıştır.²²⁹

1 Ağustos 1942 tarihinde Muğla'da Sıtma Mücadele Teşkilatı kuruldu. Bunun üzerine daha önce Aydın'a bağlı olarak faaliyet gösteren Muğla Merkez, Fethiye, Marmaris, Milas ve Köyceğiz şubeleri Muğla Sıtma Mücadele Teşkilatına bağlandı.²³⁰

Sıtma ile mücadelede 1946 yılında DDT ile önemli mesafe katedilmiştir.²³¹ Sıtma ile mücadelenin bu kadar uzun sürmesi ilçede eczanenin olmaması ile de ilişkilendirilebilir.²³²

1957 yılında Dünya Sağlık Teşkilatına bağlı olarak Sıtma Eradikasyonu adı altında sıtmayı kökünden kaldırma amacı güden yeni bir sistemle köy köy, ev ev gezilerek vatandaşlardan kan alınarak tahlil edilip tedavisi yapılmıştır. Ayrıca sıtmanın intikalini önlemek için “insektisit” püskürtme çalışması yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarla birlikte bundan sonraki süreçte sıtma hastalığı ile karşılaşılmamıştır.²³³

²²⁶ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s.277.

²²⁷ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 3 Eylül 1931.

²²⁸ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 13 Ağustos 1936.

²²⁹ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, İzmir 1938, s. 88.

²³⁰ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 60-61.

²³¹ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s.277.

²³² BCA, 490.01 512 2055 2.

²³³ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s.277.

2.3.3.2. Dalaman’da Görülen Çeşitli Hastalıklar

Dalaman ve çevresinde hastalıkların en önemli sebebi Milli Mücadele Döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın büyük bir savaştan yenik çıkmış olması ve devamında yeniden bağımsız bir devlet kurma sürecinde halkın ve devletin ekonomik olarak zarar görmüş olmasıdır. Halkın sosyal ve ekonomik olarak kötü durumda olması salgın hastalıkların çok olmasına sebep olmuştur. Dalaman’da tifo, dizanteri, kızamık, verem gibi hastalıklar görüldü ve bu hastalıklar yeterli sağlık hizmeti ve ilaç olmadığı için can kaybına neden olmuştur.²³⁴

Türkiye Cumhuriyet Devleti sağlık konusunda politiklar belirlemeye başlayınca, salgın hastalıklara karşı düzenli önlemler alarak toplumda görülen salgın hastalıkları bitirmek için çalışmalar yaptılar. Muğla ve çevresinde 1934 yılında, bir çeşit bulaşıcı hayvan hastalığı olan, atlarda, katırlarda ve mekeplerde görülen ruam hastalığı tespit edilmiştir. Hastalık tespit edildikten hemen sonra yetkililer harekete geçerek Muğla ve çevresinde hasatalığa karşı sağlık önlemleri aldılar.²³⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın ekonomik durumu iyi olmadığı için mesken tipleri korunaklı ve düzenli olmadığından dış etkenlere ve iklim koşullarına karşı insanları koruyamamıştır. Dalaman nahiyesinin sahilde olması ovanın sulak ve bataklık olması sebebi ile sıtma hasatalının ağır etkileri sebebi ile insanların vücut dirençlerinin azalması ve bedenlen diğer hastalıkların çabuk bulaşmasına sebep olmuştur. Bunların başında zatüre hasatalığı vardır. Deniz seviyesinden yüksek yerlerde yaşayan ve temiz su kaynaklarından yararlanan insanlar, havanında olumlu etkisi nedeniyle, bulaşıcı hastalıklara çabuk yakalanan sahil halkından daha dayanıklılardı. Deniz seviyesinden yükseklerde yaşayan halk aynı zamanda temiz su kaynaklarını kullandıklarından salgın hasatalıklara yakalanmaları daha azdır. Fakat Dalaman Ovası’nda yaşayan halk çayın ovayı sulayan arıklardan gelen suları kullandıkları için, milden arınmamış ve temiz olmayan suyu kullandıklarından sağlığı olumsuz etkilemiştir. Dalaman Ovası’nı sulayan verimliliği arttıran bu su kumdan arındırılmış yani temiz olmadığından insanlarda ciğer ve dalak

²³⁴ Bayram Akça, *Türkiye’nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı*, Muğla 2012, s.88.

²³⁵ *Milli Birlik Gazetesi*, 22 Ekim 1934.

hastalıklarına neden olmuştur.²³⁶

Devlet bulaşıcı hasatalıklara 1950'li yıllardan sonra önlem almaya başlamış ve bulaşıcı hasatalıkları yok etmek için yoğun bir mesai harcamıştır. Bunlarda tetanoz, tifo gibi salgın hastalıklarına karşı belirlenen takvim ve programlar doğrultusunda karma aşı uygulaması yapılmıştır.

Çocuk felcine karşı sıkı önlemler alan sağlık yetkilileri geniş bir aşılama faaliyetine girişilmiştir. Çicek aşısı uygulaması bölgede yaşayan bütün insanlara yapılması sağlanmıştır. Kolera ve bağırsak parazitleri, nüfus planlaması konularında halkı bilinçlendirmek için, bölge halkına sağlık alanında eğitim vermeye başlanmıştır. Halkı sağlık konusunda bilinçlendirmek ve hasatalıkların yayılmasını önlemek için köylerde ve merkezlerde seminerler yapılmıştır. Özellikle içme sularının ıslah edilmesi ile sularının kaynaklarının ıslahı sağlıklı bir şekilde halka ulaştırılması konularında çalışmalar yapılmıştır. Önemli bir hastalık kaynağı olan atık sular ve hela atıklarından gelebilecek salgın hasatalıklarını önlemek için fenni hela yapımı planlı bir şekilde yürütülmüştür. Kuduz tedavisi için mekezler kurulmuş, sebep olan hayvanlar için önlemler alınmıştır. Serbest gezen hayvanlar devlet yetkilileri tarafından sağlık kontrolleri yapılmıştır.²³⁷

Fakat sıtma kadar bir diğer hastalık ise, Akdeniz anemisidir. Akdeniz ülkelerinde görülen bu hastalık kalıtsal olup bulaşıcı değildir. 1994 yılı itibarıyla ilçe çapında 6 hasta, 52 taşıyıcı vardır. Bu kişiler sürekli kontrol altındadır.²³⁸

Diğer hastalıkların hemen hemen hepsinin görüldüğü Dalaman'da ülser, bel fıtığı, katarakt (göz hastalığı), orta kulak iltihabı ve üst solunum yolları hastalıkları, en çok görülen hastalıklardır.²³⁹

²³⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 251-252.

²³⁷ *Muğla İl Yıllığı 1967*, Ankara 1968, s.235.

²³⁸ Avcı, a.g.e., s.86.

²³⁹ Akça, *Siyasal Sosyal...*, a.g.e., s.86.

2.4. HABERLEŞME VE HABERLEŞME ARAÇLARI

2.4.1. Posta ve Telgraf

Tanzimat döneminden önce Osmanlı Devleti'nde resmi haberleşme işleri ulak ve menzil hane teşkilatı ile yürütülüyordu. 1840 yılında Posta Nezareti'nin kuruluşu ile Osmanlı Devleti'nde modern anlamda haberleşme çalışmaları başladı. İlk telgraf teşkilatı ise 1855 tarihinde kuruldu. 1871 yılında Posta Nezareti ile Telgraf Müdürlüğü birleştirilerek Posta ve Telgraf Nezareti adını aldı. Bu tarihten sonra da bu nezaretin taşra teşkilatlarının kurulmasına başlandı.²⁴⁰

1923 yılından 1940 yılına kadar Muğla ile Bodrum, Marmaris, Datça, Fethiye, Milas ve Köyceğiz ilçeleri ile Aydın ve İzmir arasındaki posta ulaşımı at veya at arabası ile sağlandı. 1940 yılından sonra Muğla ile ilçeleri ve Aydın arasında posta ulaşımı düzenli karayolu bağlantısının sağlanması üzerine otomobil ile ulaşım sağlandı.²⁴¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında en önemli haberleşme araçlarından birisi de radyo idi. II. Dünya Savaşı yıllarına kadar bu çevrede hiç radyo yoktu. Bu yıllarda haberleri dinlemek üzere göl kenarındaki Aslanın Kahvesine (O zamanki adı Göl Motel bugünkü Deniz Feneri Lokantası) akın ediyorlardı.²⁴² 1972 yılında 2842 radyo vardı.²⁴³

2.4.2. Dalaman'da İletişim (Haberleşme)

PTT Acenteliği olarak Hidiv Abbas Hilmi Paşa döneminde bugünkü TİGEM içinde bulunan Çakallık nahiyesinde açılmıştır. Nahiye teşkilatının Ortaca'ya taşınmasıyla Karaçalı'da bugünkü pazar yerine nakledilmiştir. 1972 yılında eski İlçe Jandarma Komutanlığı arkasına taşınmıştır. O dönemde "manuel" santralle hizmet veren PTT' nin 55 abonesi vardır. Aynı yıl Bezkese'de de bir PTT acentesi açılmıştır. 22 Nisan 1987 tarihinde bugünkü yeni binasında hizmete giren

²⁴⁰ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara, 1991, s.294-295.

²⁴¹ *Muğla İl Yıllığı* 1973, İzmir 1973, s.277.

²⁴² Özata, a.g.t, s.69-70.

²⁴³ *Muğla İl Yıllığı* 1973, İzmir 1973, s.277.

PTT' de her türlü haberleşme yapılmaktadır. PTT' ye bağlı Atakent ve Dalaman Havalimanında "Lokal Şube" hizmet vermektedir.²⁴⁴

1996 yılında PTT' den ayrılan TELEKOM ilçe çapında haberleşme ve haberleşme alt yapı işleri ile uğraşır. İlçe merkezinde 75 adet ankesör bulunur. Telekom'un Dalaman ilçe çapında 11 adet telefon santrali vardır.²⁴⁵

Dalaman ilçesinde bulunan telefon santralleri.²⁴⁶

Yer	Kapasite	Kod Numaraları
Dalaman Merkez	5040	692-Merkez ve Şerefler
Akarca	452	699-Kayadibi, Kızılkaya, Sabunlu
Atakent	1552	697-Atakent, Bezkesse ve Altıntaş Mah.
Çöğmen	336	695- Çöğmen, Dariyeri
Elcik	395	698-Elcik, Taşbaşı
Gürköy	536	693-Kargınkürü, Karacağağaç
Gürleyk	560	696-Gürleyk, Bozyel
Havalimanı	504	792-Havalimanı ve Hava Meydan Kom.
Kapukargın	584	694- Kapukargın
Narlı	304	793-Narlı
Tersakan	95	791-Kırcagedre, Tersakan

²⁴⁴ Avcı, *ag.e.*, s.84.

²⁴⁵ Avcı –Karağağaç, *a.g.e.*, s.133.

²⁴⁶ Avcı –Karağağaç, *a.g.e.*, s.133.

2.5. SOSYAL KURULUŞLAR DERNEKLER VE CEMİYETLER

2.5.1. Köyceğiz Kasabası ve Köyleri kalkınma Güzelleştirme ve Tanıtım Cemiyeti²⁴⁷

Bu cemiyet, Köyceğiz kasaba ve köylerinin kalkındırılması güzelleştirilmesi ve tanıtılması için kurulmuş olup aşağıda yazılı tespit edilen işleri yapmayı ve gayesine uygun her türlü teşebbüslerde bulunmayı kendisine amaç edinmiştir.

1-Kaza hudutları içerisinde lüzumlu görülecek mevkilerde her türlü turistik tesislerin yapılması için hakiki ve hükmi şahıslar nezdinde teşebbüste bulunmak ve lüzumunda, bizzat turistik tesisler inşa ettirerek, kasaba ve köylerin halkının istifadesine arz etmek.

2-Kasaba içerisinde gazino, yeşil saha, park, kütüphane, toplantı salonu, abide, kaldırım gibi belde halkının mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin yapılmasına, caddelerin açılması ve ağaçlandırılmasına yardım etmek lüzumunda bu nevi tesisleri bizzat yaptırarak kasaba halkının istifadesine arz etmek.

3-Köy yolları ve köprülerinin inşasına köy içme sularının getirilmesi ve sulama arıklarının açılmasına ve çeşmelerin yaptırılmasına. Örnek: Köy bahçeleri ve fidanlıkların tesisine yardım etmek.

4-Köyceğiz kasaba ve köylerinin tabii güzelliklerini, çeşitli servet ve imkânlarını etüt ederek, tanıtmak, mıntıkaya turistik çekmek için lüzumlu her türlü girişimde bulunmak.²⁴⁸

Cemiyet Nizamnamesi'nin 3.maddesinde zikredilen Cemiyetin Kurucu Üyeleri:²⁴⁹

1-	Hüseyin Aydemir	Köyceğiz Kaymakamı
2-	Şevket Ilgaz	Kadastro Hâkimi
3-	Nail Duru	Dalaman Üretmen Çiftliği Müdürü
4-	Fehmi Metin	Orman İşletme Müdürü
5-	Nazmi Ünoğlu	Belediye Reisi

²⁴⁷ Özata,a.g.t., s.72-74.

²⁴⁸ Milli Kütüphane Nüshası 1957 AD 1033,Izmir 1957

²⁴⁹ Milli Kütüphane Nüshası 1957 AD 1033,Izmir 1957

6-	M. Sami Elgin	Mal Müdürü
7-	İzzet Akgül	Maarif Müdürü
8-	Behzat Sarıhan	Hükümet Tabibi
9-	Sabri Ataman	T.C. Ziraat Bankası Müdürü
10-	Şükrü Abbas	Müftü
11-	Kemal Oyman	Ziraat Teknisyeni
12-	Halis Ardalı	Ortaca Bucak Müdürü
13-	İsmail Turan	Özel Saymanlık Memuru
14-	Yusuf Karahan	Tahrirat Kâtibi
15-	Mustafa Özpirinç	Fabrikatör Çiftçi
16-	Nevzat Kurtoğlu	Tüccar
17-	Cenap Menteşeoğlu	Tüccar
18-	Zeyyat Köprülü	Avukat
19-	Mehmet Menteşeoğlu	Avukat
20-	Rifat Tekin	Tüccar
21-	Reşat Doğan Koroğlu	Serbest Tabip
22-	Cemalettin Doğukan	Serbest Tabip
23-	Hamdi İlhan	Davâ vekili
24-	Muammer Erkan	Tüccar
25-	Mehmet İlhan	Tüccar
26-	Nihat Menteşeoğlu	Çiftçi
27-	Mehmet Yangılı	Tüccar
28-	Sami Sül	Tüccar -Nakliyecisi
29-	Salih Ercan	Serbest Yüksek Orman Mühendisi
30-	Cemil Topçuoğlu	Arzuhalci
31-	Mehmet Binlik	Tüccar
32-	Hakkı Ege	Tüccar
33-	Ekrem Yılmaz	Çiftçi Tüccar
34-	Ahmet Ateş	Kereste Tüccarı
35-	Halil Kormaz	Gülpınar Mahallesi Muhtarı
36-	İsmail Özçelik	Ulucami Mahallesi Muhtarı

2.5.2. Askerlik Şubesi

Dalaman, 29.11.1983 yılında, Ortaca ise 14.09.1988 tarihlerinde ilçe olmuşlardır. Dalaman ve Ortaca ilçeleri askerlik işlerinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de Köyceğiz Askerlik Şubesinden faydalanmaktadır.²⁵⁰

2.5.3. Türk Hava Kurumu

Dalaman'ın ilçe olmasıyla açılmıştır. Amacı, kurumun tanıtılması ve güçlenmesi, bağış ve yardımların toplanmasıdır. Bilindiği gibi eskiden beri kurban derilerini kuruma bağışlayan halk şubenin ilçeye açılmasıyla bu bağışlarının daha rahat yapma olanağına kavuşmuşlardır.²⁵¹

2.5.4. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Vakıf, 14.06.1986 tarihinde kurulmuştur. Amacı, yoksul ve muhtaç insanlara yardım yapmaktır. Vakfın başkanı İlçe Kaymakamıdır. Belediye Başkanı, Emniyet Müdürü, Mal Müdürü, Milli Eğitim Müdürü ve Sağlık Ocağı Tabibi ile İlçe Müftüsü vakıf heyetini oluştururlar. Vakıf çalışma gücü olmayan aile ve bireylere, ağır hastalara, doğal afete uğrayanlara maddi yardım ile yiyecek, giyecek ve yakacak yardımları yapar. Vakıf açılışından bu yana 2.714 kişiye değişik miktarda para ve eşya yardımı yapmıştır.²⁵²

2.5.5. Dalaman Yardım Seven Kadınlar Derneği

1994 yılında Dalaman'da kurulmuş bir Sivil Toplum Örgütüdür. Eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel alanlarda, toplum bilincini geliştirerek yardımlaşmayı hedef almış bir dernektir. Dernek her yıl başarılı ancak maddi yetersizliği olan öğrencilere (ilköğretim, lise ve üniversite) eğitim bursu sağlamakta, çeşitli sağlık kuruluşlarına ve okullara maddi destek vermektedir. Ayrıca ihtiyacı olan vatandaşlara ilaç, giysi, gıda, eşya ve para yardımları yapmaktadır.

Dalaman Halk Eğitim Merkezi ve Dalaman Yardım Seven Kadınlar Derneğinin ortaklaşa kurduğu Dalaman Türk Sanat Müziği Korosu 2001 yılından beri çalışmalarını sürdürmekte ve her yıl konserler vererek Dalaman'ın sosyal hayatına katkıda bulunmaktadır. Dalaman Yardım Seven Kadınlar Derneğinin 46

²⁵⁰ Köyceğiz Askerlik Şubesi Arşivi.

²⁵¹ Avcı, a.g.e., s.88.

²⁵² Avcı, a.g.e., s.88.

kayıtlı üyesi vardır. Dernek faaliyetlerini, bağışlar, yemek, çay, konser ve kermes gelirleri ile yürütmektedir.²⁵³

2.5.6. Tarım-İş Sendikası

Amatör olarak DÜÇ içinde etkinliğini sürdüren sendika ana tüzük gereği profesyonel olarak çalışmaya başladı. 1.000'in üzerinde üyesi vardır. Bunlar: TİM, Aydın ve Muğla İl ve İlçe Tarım Müdürlükleri ile Dalyan (DALKO) Su Ürünleri Kooperatifinde çalışan işçilerdir.²⁵⁴

2.5.7. Selüloz-İş Sendikası

Dalaman SEKA Kâğıt Fabrikası işçilerinin sendikasıdır. SEKA'nın özelleştirme kapsamı içinde MOPAK'a satışı ile sendikanın aktif çalışması sona ermiş, yöneticilerden bazıları Selüloz-İş Genel Merkezinde görev almışlardır.

2.5.8. Hava-İş Sendikası

Dalaman Havalimanında çalışan işçilerin sendikasıdır.

2.5.9. Orman-İş Sendikası

Merkezi Muğla'da bulunan Dalaman Orman-İş Sendikası Dalaman ve Ortaca ilçelerinin Orman İşletme Müdürlüklerinde çalışan işçilerin sendikasıdır.²⁵⁵

2.5.10. Eğitim-Öğretim Sendikaları

Dalaman ilçesinde eğitim alanında faaliyet gösteren Eğitim-Sen ve Türk Eğitim-Sen sendikaları vardır.²⁵⁶

2.5.11. Dalaman İnsan Hakları Kurulu

23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik gereğince tüm Kaymakamlık birimlerde İnsan Hakları Kurulu oluşturuldu.²⁵⁷

²⁵³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.293.

²⁵⁴ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.294.

²⁵⁵ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.294.

²⁵⁶ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

²⁵⁷ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

2.6. DALAMAN BELEDİYESİ VE HİZMETLERİ

2.6.1. Dalaman Beldiyesi'nin Tarihi Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde belediye hizmetleri, kuruluşundan Tanzimat'a kadar kadılar tarafından yürütülmekteydi. Tanzimat'ın ilanı ile belediye işleri "İhtisap Nezareti" adı altında kurulan bir memuriyete verilmiştir.²⁵⁸ Bir süre sonra bu nezaretin belediye hizmetlerini tam olarak yerine getirememesi nedeniyle batı usulü belediyelerin kuruldu. Osmanlı Devleti'nde 1857 yılında yalnız İstanbul-Galata ve Beyoğlu mıntıkalarını içine alan "Numune Belediye Dairesi" İstanbul'da kuruldu. Ülke genelinde ilk belediye teşkilatı 1876' da I. Osmanlı Mebussan Meclisi'nden çıkan bir kanun ile kuruldu. Buna göre her şehir ve kasabada nüfus miktarına ve büyüklüğüne göre dört yıl için seçilmiş ve 6-12 arası üyesi olan bir Belediye Meclisi bulunacaktır. Hükümet bu üyelerden birini başkan seçerdi.²⁵⁹

2.6.1.1. Karaçalı'nın Belediyelik Oluşu

Karaçalı köyünün belediye olması için 1964 yılında İçişleri Bakanlığına yapılan başvurular yaklaşık iki yıl sonra, 1966 yılında sonuçlanmıştır. Bakanlık, Karaçalı köyünün, Karaçalı Belediyesi onayını vermiştir. Halk bu haklı davalarının müjde ile sonuçlanmasına çok sevinmiş ve bu uğurda emeği geçenlere minnet duygularını iletmışlerdir. Karaçalı'nın belediye olmasından bir yıl sonra 15.06.1967 tarihinde ilk kez belediye seçimi yapılmıştır. Seçim sonucu Hakkı EGE, Karaçalı Belediye Başkanı seçilmiştir. Karaçalı Belediyesinin ilk meclis üyeleri (Belediye Azaları) şunlardır: Durmuş TURGUT, Süleyman ÜNAL, Ramazan HOPLAR, Musa BAŞARAN, Mehmet SİVA, Şerif FIRAT, Osman OCAK. Belediye'nin İlk Personelleri ise: Hamdi YILMAZ, Mehmet İNAN, Mustafa PEKER, Abdullah AYDINLI, Seyfettin İNCE, Recep ÖZTÜRK, Ramazan YILMAZ, Selahattin CAMUZCUOĞLU, Ali YILMAZ, Mustafa MANAV, Murat IŞIK, Cemil YILMAZ, Ertuğrul ÇELİK, Şevket KOYUNCU, Melahat TURGUT (TOPÇUOĞLU)' tur.²⁶⁰

²⁵⁸ Vefki Ertürk, "Türkiye'de Belediye Tarihçesi", İdare, Yıl:17, Sayı:182, Ankara, Eylül-Ekim 1946,s.9-11

²⁵⁹ Özata,a.g.t., s.75.

²⁶⁰ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.208.

Çok zor koşullarda göreve başlayan Karaçalı Belediye çalışanları, gerek halkın gerekse Devlet Üretme Çiftliğinin yardımları ile çok işler başarmışlar ve belediye teşkilatını sağlam bir temel üzerine kurmuşlardır. Eski belediye binasının ortasındaki bölümün yapımı aynı yıl tamamlanmış ve birinci katta üç, ikinci katta beş çalışma odası ile hizmete sunulmuştur. DÜÇ' ten bir makam arabası (jeep) ve traktör, Ankara'da bulunan bir askeri birlikten bir cemse hibe edilmiş, belediye hizmetleri uzun yıllar bu araçlarla sürdürülmüştür.²⁶¹

Kızılbel' den Dalaman Çayı'na, Akkaya'dan Akdeniz'e kadar uzanan geniş ovanın tamamına Dalaman denmesini göz önünde bulunduran belediye meclisi, 1969 yılında aldığı bir karar ile Karaçalı'nın adı Dalaman olarak değiştirme tutanağına imza atmışlardır. Karaçalı, 1969 yılında Dalaman adını alan belediyenin ilk yıllarında, sadece "Merkez Mahallesi" adı altında tek mahallesi olmuştur. Ancak Dalaman Belediyesi'nin ikinci Belediye Başkanı Ömer Musa SİVA döneminde soydaşların (göçmenlerin) yaşadığı yer olsun Hürriyet Mahallesi Dalaman'ın ikinci mahallesi olmuştur.²⁶²

2.6.1.2. Bezkese'nin Belediye Oluşu

Dalaman'ın oluşumunda ikinci temel taş olan Bezkese, kuruluşundan bu yana kimliğinden hiç ödün vermeden yaklaşık 115 yıl ayakta durmayı başarmıştır. Hidiv'nin köy topraklarını sınırları içine alma planlarına karşı toplu hareket etmişler ve başarıya ulaşmışlardır. Bu güven, birlik ve beraberlik örneği karşısındaki Bezkese'ye birçok toplu yerleşimler olmuştur. Akkaya'sından Bozöğrek'e, Bülüçlü'den Hürriyet Mahallesi'ne kadar genişleyen köyde nüfus 2000'i geçmiştir. Halk, Karaçalı'nın belediye olması ve hizmetlerin daha planlı yapılması karşısında, belediyelik olma çalışmalarına karar vermişlerdir. Köyün ileri gelenleri 1979 yılında İçişleri Bakanlığına Belediye olma dilekçelerini vermişler ve aynı yıl olumlu yanıtı almışlardır. Bezkese 03.06.1979 tarihinde sandık başına gitmiştir. Seçim sonunda Hasan Nasır KOYUNCU, Bezkese'nin ilk belediye başkanı olmuştur. Belediye Meclisi üyeleri ise; İbrahim ORHAN, Cemil ŞAHİN, Durmuş

²⁶¹ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.209.

²⁶² Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.209.

KILIÇ, Mehmet ÜSTÜNER, Ertuğrul ÇAMLICA, Ali İhsan GÖKMEN, Mehmet CİHAN, Arif BALABAN, Tuğrul KORKUT, Veli GÖKŞAN'dır.²⁶³

SEKA karşısında kiralık bir binada hizmet vermeye başlayan Bezkese Belediyesi'nin ilk personel durumu da şöyledir: Ummuhan SELÇUK, Ayten ŞAHİN, Hasan ALPKAYA, Şerif ATABEY, Seyfi ŞİMŞEK, Necmet UYSAL, Kamil İLHAN. Yaklaşık 6 ay bu kadro ile hizmet veren belediye teşkilatının, 12 Eylül Askeri Harekâtı sonunda Belediye Başkanı Hasan Nasir KOYUNCU görevden alınmış, yerine SEKA Sivil Savunma Amiri Tuncer SİVRİ vekâleten atanmıştır. 1981 yılında Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle Bezkese'nin adı Atakent olarak değiştirilmiştir.²⁶⁴

2.6.1.3. Dalaman'ın İlçe Oluşu ve Atakent Belediyesi'nin Dalaman Belediyesi İle Birleştirilmesi

Atakent ve Dalaman Belediyesi'nin birleşerek, Dalaman Belediyesi olmasından; öncesinde bünyesinde kurulan Tarım İşletmesi, Tarım Açık Cezaevi ve SEKA'nın yanı sıra 1982 yılında hizmete giren Havalimanı ile Dalaman; büyük bir göç akınına uğramıştır. Hem nüfus hem ekonomi hem de sanayi bakımından hayli gelişen belde, ilçe olmayı hak etmiştir. Bunun için yetkililer dönemin Devlet Başkanı Org. Kenan EVREN'in, havalimanının açılışı için Dalaman'a gelişinde, bu isteği sözlü iletmışler ve olumlu yanıt almışlardır. Yetkililer, "ilçe olma" için ilk yazılı başvurularını, dönemin Konsey Üyesi Org. Nurettin ERSİN'in yardımlarıyla yapmışlardır. 29.10.1983 tarihinde konseye sunulan başvuru incelenmiş ve 30 Kasım 1983 gün ve 2. Mükerrer 18237 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2963 sayılı kanunla; Dalaman'ın Köyceğiz ilçesinden ayrılarak, Muğla'nın 10. ilçesi olduğu resmen yayınlanmıştır. Böylece 1927-28 yıllarında köy, 1966 yılında belediye olan Dalaman, 30 Kasım 1983 tarihinde ise ilçe olmuştur.²⁶⁵

²⁶³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.209.

²⁶⁴ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.210.

²⁶⁵ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.213-214.

31.12.1983 tarihinde İçişleri Bakanlığının talimatlarıyla Atakent Belediyesi ile Dalaman Belediyesi birleşerek Dalaman Belediyesi adını almıştır. Atakent Belediye çalışanları ise Dalaman Belediyesi'nde görevlendirilmişlerdir.²⁶⁶

2.6.1.4. Dalaman Belediye Başkanları ve Meclis Üyeleri²⁶⁷

1- 15.05.1967 - 13.12.1969 Tarihleri Arası Karaçalı Beldiyesi

Başkan: Hakkı EGE. Üyeler: Durmuş TURGUT, Süleyman ÜNAL, Ramazan HOPLAR, Musa BAŞARAN, Mehmet SİVA, Şerif FIRAT, Osman OCAK, Seyfettin İNCE, Recep ÖZTÜRK, Ramazan YILMAZ, Selahattin CAMUZCUOĞLU, Ali YILMAZ, Mustafa MANAV.

2- 13.12.1969- 13.12.1973-Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Hakkı EGE. Üyeler: Ali Rıza TÜRKER, Mehmet KARA, Hasan PEHLİVAN, Yusuf YILMAZ- Ömer Musa SİVA, Durali TAŞTEPE, Ali ORHAN, Ramiz ULUDAĞ, Sabri VAR, Akif ÇELİK.

3- 13.12.1973- 11.12.1977-Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Ömer Musa SİVA

Üyeler: Durmuş YILMAZ, Kazım YILMAZ, İdris ÖZTÜRK, Şerif FIRAT, Hakkı KARA, Türkmen AZDEMİR, Ertuğrul ÇETİK, Nazmi ÇALIŞ, Ramiz ULUDAĞ, Erol DORUM, Hamza OCAK, Ali ORHAN, Ali İhsan AVCI, Osman OCAK-Remzi ŞAHİN, Recep İLHAN, Yusuf SÖĞÜT, Mehmet TAK.

4- 11.12.1977- 12.09.1980 Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Ömer Musa SİVA

Üyeler: İdris ÖZTÜRK, Bünyamin DEMİR, Hakkı KARA, Erol DORUM, Kazım YILMAZ, Ziya DİBEK, Erdinç MÜKYAN, Süleyman GÜÇLÜ, Ergün ISPARTA, Şerif FIRAT, Ahmet İKİZ, Durmuş ORHAN, Mehmet BOZ, Şevki DEĞİRMENCI, Haydar AYDIN, Mehmet KARA.

5- 18.09.1980- 08.02.1982 -Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Binali RÜZGAR (Atama)

²⁶⁶ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.210.

²⁶⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.210-213.

(Devlet Konseyi'nce görevlendirme)

6- 08.02.1982- 24.03.1984 -Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Savran POYRAZ (Atama)

(Devlet Konseyi'nce görevlendirme)

7- 24.03.1984- 26.03.1989 -Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Tuncer SİVRİ

Üyeler: Mehmet CİHAN, Hikmet KARAOĞLAN, Hakkı KARA, Ramazan ÇELİK, Kazım YILMAZ, Arif BALABAN, Hüseyin FIRAT, Sabri AKTAŞ, İbrahim BOSTANCI.

8- 26.03.1989- 29.08.1991-Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Ömer Musa SİVA

Üyeler: Erdoğan KARAKUŞ, İsmet ÇETİN, Veli TURGUT, İzzet ATABEY, Hüsnü KARA, Kerim YILMAZ, Recep ÇALIŞ, Metin AYTEKİN, İlyas OLGUN, Murat IŞIK, Veli GÖKSAN.

9- 29.08.1991- 07.06.1992-Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Erdoğan KARAKUŞ (vekil) Başkan: İsmet ÇETİN (Vekil).

(Ömer Musa SİVA'nın; milletvekili genel seçimlerinde Muğla milletvekili aday adayı olmasından dolayı, adı geçen üyeler Başkan Vekilliği yapmışlardır.)

10-07.06.1992/27.03.1994 -Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Süleyman CAMUZCUOĞLU.

Ömer Musa SİVA'nın; milletvekili genel seçimlerinde Muğla Milletvekili Aday Adayı olmasıyla boşalan Belediye Başkanlığı'na 07.06.1992 tarihinde seçim yapılmış ve Süleyman CAMUZCUOĞLU Belediye Başkan seçilmiş, meclis üyeleri ise Ömer Musa SİVA dönemi üyelerdir.

11- 27.03.1994-18.04.1999 -Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Şevket DURMUŞ

Üyeler: Etem TÜRKMEN, Mustafa TURGUT, Mustafa YILDIRIM, Efrahim DİLBER, Cahit AKKUŞ, Ali ŞAHİN, Kamil İLHAN, İbrahim OĞUZ.

12-18.04.1999-27.03.2004 -Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Şevket DURMUŞ

Üyeler: Mustafa TURGUT, İdris KARABAŞ, Mehmet GÜÇLÜ, Durdu BÜYÜKOKUTAN, Mehmet ORHAN, Kadir SÜZEK, Cahit AKKUŞ.

13- 27.03.2004- 2009-Tarihleri Arası Dalaman Belediyesi

Başkan: Dr. Beyhan KORKUT

Üyeler: Fadime İLHAN, Selahattin ÖZEN, İsmail YAŞAR, İbrahim YAVUZ, Şerif ATABEY, Emin ÖZTÜRK, İdris KARABAŞ, Salih BALABAN, Ramazan KAYA, Kadir SÜZEK, İsmail Hakkı MUSLU, Mustafa DOĞAÇ, Mustafa YILDIRIM, Bayram GÖK, Bayram ALTIN, Haldî BENLİ, Murat OKUTAN, Zehra ER, İsmail DEMİR, Nevzat AZDEMİR, Menderes ŞAHİN, Hasan ELMAS.

2.6.2. Bayındırlık Hizmetleri

2.6.2.1. Dalaman İmar Durumu- Mesken Tipleri

İlçemiz ve yöresinde eski çağlarda yaşayan insanlar, dönemin doğa ve yaşam koşullarına göre yüksek yerlere, su ortalarına ve kale içine barınak (ev) yaparak yaşam sürdürmüşlerdir. Kapıdağı, Şerefler, Çöğmen yakınlarındaki eski yerleşim yerleri, bunlara kanıttır. Yeniçağın başlarından itibaren yöreye göçer olarak gelen insanlar, bereberlerinde çadır denilen mesken tipini de getirmişlerdir. Bilindiği gibi çadır, Türk Milleti'nin Orta Asya'dan beri kullandığı bir ev tipidir. Keçi ve deve kılından dokunur. Direkler üzerine gerilerek kurulur. Su geçirmez. Tek ve çok odalı olanları vardır. Günümüzde antika değerinde olan çadırları çok az göçer kullanır. Yöreye gelen turistlerin oldukça ilgisini çekmesi nedeniyle bazı turistik tesislerde kurularak turistlerin hizmetine sunulmuştur.²⁶⁸

Yöreye gelen göçerler zamanla ovanın bereketli toprağını işlemeye başlayarak yavaş yavaş çadır hayatını bırakıp köklü yerleşmeye başlamışlardır. Böylece herkes işlediği toprak üzerine ilk olarak kalıcı evleri yapmışlardır.

Halk arasında saz dam veya çit ev denilen bu ev tipi, uzun zaman varlığını korumuştur. Saz evler 20 ile 40 m² arasında alana kurulmuştur. Dört köşe veya

²⁶⁸ Avcı, a.g.e., s.81.

daire biçiminde yapıldı. Kenarları hayıt çubukları ile örülür. Buna çit denir. Üstü beşik veya çadır örtüsü niteliğinde kamyş saz ile örtülür. Evin tek kapı, pencere ve bacası bulunur. Kökeni Afrika olan bu ev tipi, 19. yy sonlarına kadar kullanılmıştır. Çit ev tipini yöremize ilk getirenler Kuzey Afrika alkelerinden gelen Sudan Arapları'dır.

Yörede kullanılan ikinci ev tipi bağdadi evleridir. İlk kez DÜÇ lojmanlarında görülen bu evi halk kısa zamanda benimsemiş ve hızla inşa etmeye başlamışlardır. Bağdadi evlerin kenarları çita ile çevrilerek içi taş ve ağaç kabukları ile doldurulur sonra saman çamur karışımı ile sıvanır. Çatısı ise düzgün döşenmiş ağaçla (direk, mertek, salma, pinavra) üzerine kiremitler ile örtülür. Bu ev tipinde ilk kez tavan kullanılmıştır. Fakat yörenin çok rutubetli ve yağış olmasından dolayı, bu ev tipinin kenar yapısının fazla dayanmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ana yapısı killi toprak, su ve saman olan kerpiç ortaya çıkmıştır. Kerpiçler, özel kalıplar içinde dökülür ve sağlamdır. Bağdadi evlerin kenarları bundan böyle kerpiç ile örülmüştür. Zamanla yine DÜÇ tarafından ilk kez yöreye getirilen kireç ile evlerin dışı ve içi badana edilmiştir.²⁶⁹

1965 - 67 yıllarına kadar varlığını sürdüren bağdadi evler, 1967-83 yılları arasında tamamen kaybolmuştur. Çünkü bu dönemde SEKA ve Havaalanı gibi kuruluşların açılması ve Dalaman'ın ilçe olmasıyla başlayan nüfus artışı sonucu, herkes geldiği yöreye özgü ev tiplerinin inşasına başlamıştır. Böylece ilçe merkezinde eski ev tipleri bir bir kaybolmuş; yerine çok katlı apartman, villa, otel, pansiyon ve kooperatif evleri inşa edilmiştir. Dalaman Ovası'nda tarımsal üretimin yerine beton yığınları oluşmuştur.²⁷⁰

Köy evleri; köylerin tamamında ev tipleri aynıdır. Genelde çatısı kiremit ile örtülür. Genellikle yamaç yerlere, dağ diplerine, su ve ekip biçtikleri arazi kenarlarına yapılır. Köy evleri katlıdır. İkinci kata ahşap merdiven ile çıkılır. Üstü çadır veya beşikörtüsü şeklinde yapıldı. Kenarında ahır, ağıl, kümes ve ambar (kiler) bulunur. Köylerde ambarların özel bir yeri vardır. Çünkü buraya yıllık yiyecekleri saklanır. Her evde mutlaka ocaklık (şömine) bulunur. Ocaklıkta sürekli ateş yanmasından dolayı bacaları gayet yüksek ve çok deliklidir. Kenar duvarları

²⁶⁹ Avcı, a.g.e., s.82.

²⁷⁰ Avcı, a.g.e., s.82.

taştır. Kireç, çimento kum karışımı harç ile örülür ve sonra sıvanır. Önünde kiremit, beton, saç veya tahtadan yapılmış gölgelik (yağmurluk) vardır. Buna halk arasında kaydırma denir. Evlerin dışı sıvanmaz. Özellikle oturma ve yatak odalarının içi örgü, dantel işlemleri ile süslenir. Evlerin içinde yüklük, suluk, kiler ve seren (dolap-raf) mutlaka bulunurdu.²⁷¹

Tuvalet ev dışında banyo ise, bazı evlerin içinde, bazılarının da kenarındadır. Ancak köylere elektriğin gelmesiyle birlikte evlerde bir takım değişiklikler göze çarpar. Örneğin rahatlıkla TV seyredilmesi için geniş salon ile fırın, buzdolabı vb. araçların konulması için planlı bir mutfak yapılmıştır.²⁷²

Ev kenarında bulunan ahır, ağıl ve kümes, halkın geçim kaynakları ile ilgilidir. Ahır genel de iki katlıdır. Birinci kat hayvanların barındığı yer; ikinci kat ise bu hayvanların yiyecekleri (saman, ot, yem, gazal) için kullanılır. Hayvan yiyeceklerine yeygi, konulduğu yere alaf denirdi. Otlar sırik denilen bir uzun ağaç çevresine çiğnenerek yığılır. Keçi ve koyunların barındığı yere ağıl denir. Ağılların genellikle üstü örtülü, yanları çitle çevrilidir. Kümesler; tilki, sansar vb. hayvanlardan korunması amacıyla ağaç dallarına ve taş başlarına yapılırdı. Tavukların yumurtladıkları yere folluk adı verilir.²⁷³

2.6.2.2. Mezarlıklar

Dalaman merkezde Merkez Mahallesi'nin doğusunda Muratağa, Altıntaş Mahallesi'nin doğusunda Boğasa ve Atakent Mahallesi'nin kuzeyinde Eski yurt adında 3 şehir mezarlığı bulunur. Her köyün ve mahallenin kendine ait mezarlıkları vardır.²⁷⁴

Dalaman ilçe sınırları içinde tarihi değeri olan mezarlıklar:²⁷⁵

1- Karameneviş Mezarlığı: Bugünkü Cafer yöresi ile Dalaman Havalimanı arasında bulunurdu. Hidiv döneminde tamamen kaldırılmış ve komşu mezarlıklara nakledilmiştir.

²⁷¹ Avcı, a.g.e., s.82.

²⁷² Avcı, a.g.e., s.83.

²⁷³ Avcı, a.g.e., s.83.

²⁷⁴ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

²⁷⁵ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.442-443.

2- Camikırığı Mezarlığı: Ovanın en eski ve en kalabalık mezarlığıdır. 250 yıla yakın bir mazisi vardır. Görkemli mezar taşları ve kenar örmeleri mevcuttur. Mezarların pek çoğunun taşlarında kılıç resimleri vardır. Mezarlıktaki bir mezar taşında "ölüm tarihi 1218" yazısı vardır. Bir insana 80 yıl ömür biçildiğini düşünürsek mezarlığın 240-250 yıllık bir geçmişi olduğu ortaya çıkar. 600'den fazla mezarın olduğu Camikırığı Mezarlığı tarihe çok iyi tanıklık etmektedir.

3- Aşağı ve Yukarı Arap Mezarlıkları: Aşağı Arap Mezarlığı, Orman lojmanları arkasındadır. Çakallık ve çevresinin ilk mezarlığıdır. Net okunabilecek mezar taşı yazısı çok azdır. Yörede yaşayan Arap kökenli vatandaşların mezarlığıdır. Fazla kalabalık değildir.

Yukarı Arap Mezarlığı ise Tarım Açık Cezaevi sınırları içinde ve batı köşesindedir. Mezar sayısı fazla değildir. Ancak taşları ve kenar örmesi oldukça zengindir.

4- Kıpti Mezarlığı: Bugünkü şehir stadının olduğu yörede idi. Karşılıklı anlaşma ile stad yapılacağı gerekçesiyle komşu mezarlıklara nakledilmiştir. Kıpti, eski dilde (Osmanlıca) " Eski Mısır halkından olan kişiler" anlamını taşıdığından Kıpti Mezarlığı denmiştir.

5- Şerefler Köyü Mezarlığı: Köy içinde, yol üzerindedir. Hala kullanılmaktadır. 1760-1770 yıllarına ait mezarlar mevcuttur.

6- Kapukargın (Yerbeleni) Mezarlığı: Köyün kuzey yönündedir. Avlusunda eski bir cami ile görkemli bir çeşme kalıntısı vardır. Karadere mahallesinden getirilen suyun çeşmesidir. 1780 yıllarına ait mezar taşları mevcuttur.

7- Muratağa (Merkez) Mezarlığı: Dalaman Şerefler Köyü sınırında, Tersakan köprüsünün doğusundadır. 150 yıllık bir geçmişi vardır.

8- Boğasa (Killik) Mezarlığı: Altıntaş mahallesinin doğusunda, Fethiye-Muğla karayolu üzerindedir. Mezar taşlarındaki yazılarda mezarlığın 300 yıla yakın bir mazisi olduğu ortaya çıkmıştır.

9- Yanıkyurt Mezarlığı: Atakent Mahallesinin kuzeyindedir. 180 yıla yakın bir geçmişi vardır.

10- Gürköy (Eski) Mezarlığı: Yörenin en ilgi çekici mezarlığıdır. Eskiden (tarihi belli değil) salgın bir hastalık yüzünden ölenlerin çok olmasından, toplu mezarlar vardır.

11-Sabunlu (Çakırkavağı) Mezarlığı: Gerek mezar taşlarının biçim ve süslemesi, gerekse taşlardaki yazıları (1260-65) ile dikkat çeker.

12- Karaca ağaç Mezarlığı: Köy girişindedir. Yöreye ilk yerleşen Alevi vatandaşlara aittir. Yapı ve konum bakımından oldukça ilginçtir.

13- Elcik (Bahtiyar) Mezarlığı: Dalaman'ın en eski mezarlığıdır. Mezar taşlarındaki yazı ve tarihe göre 350 yıllık bir geçmişi vardır.

14- Narlı Mezarlığı: Narlı Köyü girişindedir.

2.6.2.3. İçme Suyu

Dalaman ilçe merkezinin hemen hemen her yerinde bir ile iki metre derinliklerde su çıkar. Ancak balçık kokulu olmasından dolayı halk sağlığı açısından elverişli değildir. Bu nedenle ilçenin içme suyu, Dalaman Çayı'nın Eskiköprü Bülüçlü arasında açılan çok derin artezyen kuyulardan temin edilmektedir. İlçe merkezine içme suyu 1977 yılında dönemin Belediye Başkanı Ömer Musa SİVA zamanında gelmiştir. Artan nüfus karşısında yetersiz kalan içme suyu kuyularına ek kuyular açılmış ve bütün kuyuların suları Topçu Dağı üzerinde yapılan depoda toplanarak düzenli bir şekilde şehre dağıtılmıştır. 2005 yılı başı itibariyle su abone sayısı 7.300'ü geçmiştir. Beldenin ilk su aboneliği Ömer Musa SİVA'ya aittir.²⁷⁶

2.6.2.4. Kaphıcalar

Kapukargın Köyü sınırları içinde iki ayrı yerde bulunan "kükürtlü su kaynakları" mevcuttur. Halk arasında "Kükürt" adı verilen bu su kaynağının isilik, pişik ve sivilce gibi deri hastalıklarına iyi geldiği söylenir.

²⁷⁶ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.138.

Söz konusu membarları temizlemek ve değerlendirmek, yöre turizmi için büyük önem taşır. Yerli halkın yanı sıra yabancı turistlerin de uğrak yeri olan kaplıcalarda çeşitli hastalıklara derman aranmaktadır. Adı geçen kaplıcaların bakımı, işletmesi ve tanıtımı yörenin yerel idaresi tarafından yapılmaktadır.²⁷⁷

Kaplıcalar, Dalaman Belediyesi tarafından piknik alanı ve mesire yeri olarak hazırlanıp, turizme kazandırıldı.²⁷⁸

2.6.2.5. Elektrik

Muğla ilinde 1951 tarihinde ilk defa elektrik tesisatı yapılmıştır. Elektirik üretimi motorin kullanılarak yapılmış ve dağıtımı yapılmaya başlanmıştır. Dalaman Karaçalı Mahallesi Devlet Üretme Çiftliği'nin, Bezkese ve Ortaca ise SEKA' nın elektrik enerjisinden faydalanmıştır.²⁷⁹

Muğla'da elektrik şebekesi, 1972 yılında İller Bankasınca maliyetleri karşılanarak yenilenmiş ve mali keşiflere göre 1.456.356.86 TL harcanılarak yüksek gerilim sistemine bağlanmıştır.²⁸⁰

Dalaman'a elektrik, 14.04.1971 tarihinde dönemin Belediye Başkanı Hakkı EGE zamanında gelmiştir. Dalaman' da 1 numaralı abonelik Hakkı EGE' ye aittir. 1984 yılına kadar belediyeye bağlı olarak çalışan TEK, aynı yıl 2705 sayılı kanun ile belediyeden ayrılmış ve Dalaman TEK İşletme Şefliği adı altında çalışmalarını sürdürmüştür. Dalaman ve köylerinin elektrik ihtiyacı, Yatağan Termik Santrali ile Dalaman Çayı üzerindeki Bereket Enerjiye ait hidroelektrik santralinden karşılanır. Abone sayısı köylerde 4.750, şehir merkezinde 8.900'dür.²⁸¹

²⁷⁷ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.445.

²⁷⁸ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

²⁷⁹ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s. 254.

²⁸⁰ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s.356.

²⁸¹ Avcı -Karaağaç, *a.g.e.*, s.137.

TEDAŞ Muğla Elektrik Dağıtım Müessesesi Dalaman İlçesine Ait Abone Bilgileri 31.12.2004 Tarihi İtibariyle.²⁸²

Abone Gurubu	Dalaman İlçesi	Dalaman İlçesi	Son Abone No
Resmi Daire	63	Merkez	8413
Belediye	24	Kayadibi	260
Kit	7	Gürköy	402
Mesken	10965	Karginkürü	506
Ticarethane	1262	Şerefiler	510
Sanayi	114	Gürleyik	454
Tarımsal Sulama	694	Bozbel	180
Şantiye	57	Elcik	662
Arıtma	0	Çöğmen	391
İçme Suyu	6	Kavacık	158
Çeşitli Elk.	0	Sabunlu	128
Belediye Sokak Aydınlatma	57	Kızılkaya	202
Köy Sokak Aydınlatma	74	Narlı	232
Cami	43	Taşbaşı	224
TEDAŞ	0	Karacağağaç	86
Özel	57	Darıyeri	79

2.6.2.6. Pazar Yeri

Dalaman, iki ayrı yerleşim yerinden oluştuğu için, çok eskiden beri Bezkese ve Karaçalı'ya ayrı ayrı semt pazarları kurulurdu. Bugün de bu düzen aynı devam etmektedir. Dalaman Merkez ve Karaçalı Mahalle sınırında kurulan pazar, daha önceleri, salı günleri düzenlenirdi. 2004 yazında Dalaman Belediye Meclisi'nin aldığı kararla, Dalaman semt pazarı perşembe günü kurulmaya başladı. Pazar, sebze ve giyim üzerine kurulur. Pazarda merkez köy halkından kişiler, yetiştirdiği meyve ve sebzeler ile beslediği hayvan ve hayvansal ürünlerini satma fırsatı bulurlar. 500 pazarcı kapasiteli Dalaman semt pazar yeri, eski sanayinin kalkmasıyla

²⁸² Avcı -Karağağaç, a.g.e., s.137-138.

geniştirilmiş ve daha çok pazarcıya yer açılmıştır. Atakent, Bezkese ve Altıntas Mahalle halkı ise çarşamba günü Bezkese Camii yanına kurulur.²⁸³

2.6.2.7. Camiler

Dalaman Müftülüğü 1983 yılında kurulmuş ve teşkilatlanmıştır. Bugünkü teşkilat yapısı içerisinde 51 cami ve 4 Kur'an kursu (birisi yatılı) bulunmaktadır. İlçe çapında dini kurslar, cami yaptırma, mevcut camileri onarma ve görevli atama gibi işleri yürütmektedir.²⁸⁴

Camilerden Merkez, Hürriyet, Atakent ve Bezkese ile Çiftlik camileri kubbeli ve minarelidir. Camisiz ve imamsız köy yoktur. Türkiye Diyanet Vakfı Şubesi, yapılan bağış ve yardımlarla Kur'an kursları açmaktadır.²⁸⁵

2.6.3. Sosyal ve İktisadi Tesisler

2.6.3.1. Dabel Turizm İnşaat ve Ticaret Anonim Şirketi

29.06.1993 tarihinde dönemin Belediye Başkanı Süleyman Camuzcuoğlu başkanlığında Murat Işık, Recep Çalış, Hüsnü Kara, Kerim Yılmaz, İsmet Çetin, Erdoğan Karakuş, İzzet Atabey, Veli Turgut, Hüseyin Balaban, Veli Göksan, İlyas Olgun tarafından kurulmuştur.

Şirket kuruluşunda 50.000.000 TL sermayeli olup %88'i Dalaman Belediyesine, %12'si belediye meclis üyelerinden oluşmaktadır.

Kuruluş itibari ile kafeterya, temizlik ve kreş çalışmalarında bulunmuş ve bugün temizliğin ve çöp toplamanın yanı sıra, Muğla Üniversitesi Dalaman Meslek Yüksekokulu kantin ve yemek servisi hizmeti, Dalaman Belediye Parkı İşletmesi, Atakent Kamyon Garajı, Dalaman Şehir İçi Otopark İşletmeciliği ile parke, bordür taşı üretimi ve döşeme işi, çimleme gibi birçok işi üstlenmiştir.

Belediye Başkanı Dr. Beyhan Korkut ve DABEL AŞ Yönetim Kurulu Başkanı Selahattin Özen, Başkan Yardımcısı Fadime İlhan, Yönetim Kurulu Üyesi

²⁸³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.126.

²⁸⁴ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

²⁸⁵ Avcı, *a.g.e.*, s.99.

İsmail Yaşar, Şirket Müdürü Hasan Orhan ve bütün meclis üyelerinin katkıları ile daha da büyüyen DABEL AŞ Bölgemizde hizmet vermektedir.²⁸⁶

2.6.3.2. Köyceğiz Dalaman Numune kalkınma Projesi²⁸⁷

1950'li yılların sonları, Avrupa Birliği'ne doğru büyük adımlar atıldığı, Serbest Mübadele Bölgesi ihdasının yapılmaya çalışıldığı, Müşterek pazar çalışmalarının yapıldığı dönemdir. Bu nedenle Avrupa, muhtelif imkânları ve dertleriyle bir bütün olarak ele alınmakta, kıtada iktisadi gelişmenin temini için karşılıklı yardımlaşmanın lüzumu her gün biraz daha iyi anlaşılmaktaydı.

Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilatı'nın ekonomik olarak gelişmekte olan memleketler için tatbik mevkiine koyduğu teknik yardım programı da aynı hedefe tevcih olunmuştu. Üye memleketlerde ekonomik kalkınma projelerinin hazırlanması, ziraî maddelerin istihsal ve tevziinin geliştirilmesi, meslekî tekâmül ve işgücü istihdamı, yüksek ve orta kademede sevkü idareciler eğitimi, sınaî tekniklerin inkişafı için yerli mütehasşısalar yetiştirmek gayesini güden bir programın memleketimize büyük faydalar sağlayacağı gerçeği ortaya çıkmıştı.

Bu programlarla geri kalmış bölgelerde iktisadî kalkınma projeleri tatbik edilerek bu bölgelere yardım sağlamak ana amaçlardan biriydi. Bu tür projelerin ilki İtalya'da Sardunya Adası'nda, Yunanistan'da Epir Bölgesi'nde tatbik edilmeye başladı. Proje için Türkiye'de de Köyceğiz kazası seçilmiştir, iktisadî bakımdan çok geri kalmış, fakat kalkınabilmek için bütün kaynaklara sahip olan bu küçük bölge, Akdeniz ikliminin çeşitli karakteristiklerine haiz olması itibariyle, Avrupa iktisadî İşbirliği Teşkilatı'nın aradığı şartlara da uymaktaydı.

Bakanlıkların temsilcileri ve yabancı uzmanların katılımı ile proje üzerinde bir yıl kadar çalışılmış ve Köyceğiz Dalaman Numune Kalkınma Projesi 1958 yılında hazırlanmıştır. Bu proje hem bölgeyi kalkındıracak hem de bölge halkının katılımı ve bir miktar dış yardımla, muhtelif faaliyetler ahenkli ve koordine bir şekilde yürütülerek bölgenin iktisadî durumunu düzeltecek, dolayısı ile bölgede yaşayan halkın hayat seviyesini yükseltmek mümkün olacaktı. Deneme ve gösteri mahiyetinde olan Köyceğiz Dalaman Numune Kalkınma Projesi'nden olumlu

²⁸⁶ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.119.

²⁸⁷ Milli Kütüphane Nüshası 1958 AD 2800.

sonuçlar alındığı takdirde, Akdeniz Havzası'nın benzer şartları haiz diğer bölgeleri için numune teşkil etmiş olacaktı.

Köyceğiz Dalaman Numune Kalkınma Projesi gerekli etütler yapılarak hayata geçirilmiş fakat daha sonra 1960 yılında yapılan darbeye iktidar değişince bu projeden istenilen sonuç alınamamıştır.

2.6.3.3. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Köyceğiz-Dalaman İskân Ve Planlama Projesi (13 Ocak 1960)²⁸⁸

1960 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Köyceğiz-Dalaman bölgesini pilot bölge seçerek “İskân ve Kalkınma Projesi” adı altında bir proje uygulaması başlatmıştır.

Ortadoğu Teknik Üniversitesine bağlı 4 adet Planlama ve İskân Araştırma Bürosunun ileride yapacağı çalışmalara örnek olmak üzere Mimarlık Fakültesi Dekanının idaresi ve Birleşmiş Milletlerde çalışan Finlandiyalı şehircilik uzmanı Jaako Kaikkonen'in başkanlığında, “Köyceğiz-Dalaman Projesi” ilk örnek proje olarak seçilmiştir.

Bu tür projelerin hazırlanmasında Avrupa İktisadi Teşkilatı Prodüktivite Merkezi'nin, Akdeniz Bölgesi'nde sosyal ve ekonomik bakımdan geri kalmış 3 mntıkayı seçerek bunların geri kalmalarının sebebi üzerine araştırıp iktisadi kalkınmalarının hangi yollarla elde edilebileceğini araştırarak bir proje fikrini ortaya atması etkili olmuştur. Türk Hükümeti tarafından da desteklenen bu proje Prodüktivite Merkezine, diğer 19 bakanlığın yardımını temin ve çalışmalarında koordinasyonu sağlaması için havale edilmiştir. Aynı zamanda Ortadoğu Teknik Üniversitesinin İskân ve Planlama Araştırma Bürosu ile İmar ve İskân Bakanlığının da işbirliği yapması kararlaştırılmıştır.

Bu projenin ilk adımı olarak Güneybatı Anadolu'daki Köyceğiz kasabasının seçilmesinde, kasabanın topografi bakımından bir liman olması, civarında dağlık ve düz arazi bulunması ve hayat şartlarının geri olup gelişme imkânlarının olabileceği düşüncesi etkili olmuştur.

²⁸⁸ Milli Kütüphane Nüshası 1960 BD 20.

mülkiyet hakkı gibi engeller, bulunmadığından bu proje için seçilmiştir. Ağla ziraata müsait olup ormanlarının bulunması, aynı zamanda iklim bakımından yazları sıcak ve rutubetli olmaması dolayısı ile yazlık olarak inkişaf ettirilebilir ve hatta ilerde turistik bir bölge haline getirilebilir.

Kasaba planında, zelzelede yıkılmış olan caminin yerine yeni bir cami, kahve, lokanta, hamam, amfitiyatro ve kasabalılar tarafından turistler için inşa edilecek sayfiye evleri bulunmaktadır.

Bu proje için gereken masraf Kızılay ve İller Bankası tarafından sağlanmıştır. Projede çevreden gönüllü işçiler çalışmıştır. Çalışmalar aynı zamanda muhtelif milletlere mensup 25-30 talebeden müteşekkil yaz kampı tarafından da desteklenmiştir.

Civarda bulunan taş ve tahta inşaatta kullanılmıştır. Mesela hamam ahşap olup duş tesisatına da sahiptir.

Müşterek çalışma prensibi sayfiye evlerinde tatbik edilmiştir. Bu sayede yeni metodların kullanılması bilhassa kahvenin inşaatında mümkün olmuştur.

Amfitiyatro hemen hemen bitmiştir, caminin ve kahvehanenin temelleri atılmıştır, yollar ve patikalar inkişaf ettirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı yeni bir okul kurmuş ve diğer bütün binaların ise gelecek yazı bitmesi beklenmektedir.

Köyceğiz projesinin tatbikinde Ağla kasabası örnek olmuştur. Bu proje, tecrübesiz işçilerin çalıştırılması, mahalli materyallerin ve müşterek çalışma prensibinin kullanılması, ev projelerinin uygun olup olmaması hususunda faydalı olmuştur. İlerde daha büyük çapta bir proje bu suretle daha kolaylıkla tatbik olunabilecektir.

Bu projenin planlarının dayandığı ana prensiplerin ortaya çıkmasında rolü olmuştur. Bilhassa bu problemler yeni bir şey katılmadan, kendi sahası içinde cemiyetin yerli ideolojisine göre; ananeleri bozmadan genişletilerek işlenmiştir.

Köyceğiz Projesi, Köyceğiz kazası için bir şehir planını ihtiva etmektedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimari Fakültesi 4'üncü sınıf talebeleri kasaba merkezine dair, muhtelif şekil araziye göre köy ve civarı planları üzerinde

çalışmışlardır. Sergide birçok anketler, fotoğraflar, yerli halılar, kilimler, elde işlenmiş tekstiller teşhir edilmiştir. Havalinin ekonomik, sosyal, zirai, kültürel gelişmesini temin edecek olan bu program sadece Köyceğiz'in değil, civardaki kasabaların, hatta Fethiye, Marmaris, Muğla, Aydın ve civarlarının bile gelişmesini temin etmesi bakımından önemlidir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Araştırma Bürosunun ilerdeki çalışmalarına örnek ve temel olacak olan bu projesi, halkın ilgi ve alakasını çekerek onlara Üniversite'nin gerek mimari gerek şehircilik gerekse iş idaresi ve ilmi araştırma sahalarında malumat vererek neler yapabileceğini göstermektedir.”

Bettina Horobin

Publio Relations

24106/005 BH/so

Bu proje, o tarihlerde gerçekten Köyceğiz'e bir hareketlilik getirmişse de daha sonraları hedeflediği amaca ulaşamamıştır.²⁸⁹

2.7. SPOR

Dalaman Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü, 03.04.1998 yılında ilk defa Gençlik ve Spor Müdürü olarak atanan Halil EROĞLU yönetiminde faaliyetlerine başlamıştır. Müdürlük bünyesinde 1 adet spor salonu, 2 adet spor sahası bulunmakta olup spor salonunda ilçe spor bünyesinde bulunan hentbol ve halter kursları açılmıştır. Ayrıca okullar arası müsabakalar ve antrenmanlar yapılmakta olup yine ilçe bünyesinde bulunan sahalarda ilçede bulunan amatör futbol müsabakaları ve antrenmanları yapılmaktadır.²⁹⁰

Daha önceki yıllarda sportif faaliyet olarak 1969-70 yıllarında Dalaman Kâğıt Fabrikasının hizmete girmesi nedeniyle, 1976 yılında da Dalaman Kâğıt Sporun kurulmasıyla şuan ki Mopak'a ait toprak yüzeyli futbol sahasında müsabakalara özel olarak başlanmıştır. İlk olarak amatörce yapılan müsabakalar, 1986 yılından sonra resmi olarak yapılmaya başlanmıştır. Gençlik ve Spor İlçe

²⁸⁹ Özata, a.g.t., s.91-94.

²⁹⁰ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

Müdürlüğünün olmaması nedeniyle resmi yazışmalar Dalaman Kâğıt Fabrikasında görevli personel tarafından yürütülmüştür.²⁹¹

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne ait, Hürriyet Mahallesi Akçataş mevkiinde bulunan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1208/2400 ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü 1192/2400 hisseli 66.512 m² yüzölçümlü imarlı arazisi bulunmaktadır.²⁹² Bu arazi üzerinde 1992 yılında 1500 kişilik Atatürk Spor Salonu inşaatına başlanmış olup, 23.08.2002 tarihinde Atatürk Spor Salonunun geçici teslimatı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne yapılmıştır. Atatürk Spor Salonunun batı kısmına 1998 yılında başlatılan çalışma sonucunda çim yüzeyli futbol sahası mahalli imkânlar dâhilinde ödenek buldukça, Dalaman Kâğıt Sporun da 1999 yılında 3.lige çıkmasıyla çalışmalara hız verilerek 480 kişilik Dalaman Şehir Stadı 2000-2001 sezonuna hazır hale getirilmiştir.²⁹³

Özellikle 23.08.2002 yılında faaliyete giren Dalaman Atatürk Spor Salonunda bugüne kadar büyük organizasyonlara ev sahipliği yapmıştır. Bunların başında voleybol, hentbol ve jimnastik federasyonlarının faaliyet programları yer almaktadır. 2003 yılında yapılan Erkekler Play-Off Final Turnuvaları, Yıldız Voleybol Grup Eleme Müsabakaları, Türkiye Hentbol Grup Eleme Müsabakaları, Kulüplü Küçükler Hentbol Türkiye Birinciliği 2003 yılında yapılan müsabakalardır. 2004 yılında ise Jimnastik Federasyonunun faaliyet programında bulunan 1. Etap Kulüpler Arası Yıldızlar-Gençler Yarışmaları, Kulüpler Arası Hentbol Grup Birinciliği, Voleybol Federasyonu Başkanlığının faaliyet programında yer alan Kulüplü Yıldızlar Grup Birinciliği, 1. Lig Bayanlar Final Turnuvaları ile birlikte deplasmanlı ligde mücadele eden Dalaman Belediye Spor'un müsabakaları ile birlikte Dalaman Gençlik Spor ve Belediye Spor'un yıldızlar, gençler, yaş grupları müsabakaları yapılmıştır. Özellikle Dalaman Kaymakamlığı çatısı altında 30 yaş altı ve üstü olmak üzere futbol turnuvaları, Atatürk Spor Salonu'nda voleybol turnuvası, okullar arası ve ferdi olmak üzere masa tenisi müsabakası, Sarıgerme-Dalaman yol güzergâhında okullar arası kros müsabakaları (6 kategoride), bisiklet yarışmaları ve okullar arası etkinlikler belirli zaman aralıklarında yapılmaktadır. Milli Eğitim okulları arasında (Köyceğiz, Ortaca, Dalaman ve Fethiye) grup

²⁹¹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.467-468.

²⁹² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

²⁹³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.467-468.

müسابakaları, yaklaşık iki yıldan beri devam etmekte olan bayanlara yönelik aerobik kursu, kinks-boks ve teakwon-do kursları periyodik olarak devam etmektedir.²⁹⁴

2.7.1. Ata Sporları

Dalaman'ın adını duyurduğu önemli bir spor dalı yoktur. Ancak mevcut spor dallarında kendini kabul ettirmiş sporcuları bulunmaktadır. Futbol, voleybol, basketbol ve atletizm dallarında yerel takımlar kurulmuş ve il çapında amatör olarak mücadele etmişlerdir. Fakat ilçe çapında eskiden beri Ata Sporları dediğimiz güreş, at yarışları, boğa ve deve güreşleri yapılmış ve hayli ilgi görmüştür. Spordan ziyade eğlence sıfatındaki bu yarışmalardan günümüzde sadece yağlı pehlivan güreşleri varlığını korumaktadır.²⁹⁵

2.7.1.1. Yağlı Pehlivan Güreşleri

Türklerin benliğinde yaşayan ve Orta Asya'dan beri süregelen ata sporumuza yörede ilgi çok büyüktür. Özellikle düğün, şenlik ve bayramlarda güreşler yapılmaktadır.²⁹⁶

2.7.1.2. At Yarışları

Yörede pehlivan güreşi kadar ilgi çeken at yarışları özellikle ilçe merkezi ve merkeze yakın köylerde geçmişte yaygın olarak yapılmaktadır. Yarışmanın meraklısı olanlar iyi eğitilmiş cins atlar besler ve yarışmaya katılırlar. Koşular iki kategoride yapılır. Bunlardan biri doğru koşu diğeri dolama koşudur.²⁹⁷

2.7.2. Futbol

Dalaman'da 1. Amatör Ligi'nde mücadele eden iki kulüp vardır. Bunlar SEKA-Kağıtspor ve Dalaman Belediye Spordur.

1976 yılında kurulan SEKA - Kağıtspor, denizin mavisi ve pamuğun beyazından ilhan alınarak mavi-beyaz formaya sahiptir. 1992-93 sezonunda lig şampiyonu olmuştur. Burdur, Antalya, Muğla ve Isparta il şampiyonlarının katıldığı

²⁹⁴ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.467-468.

²⁹⁵ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.468.

²⁹⁶ Avcı,*a.g.e.*, s.100.

²⁹⁷ Avcı,*a.g.e.*, s.103.

4. deplasmanlı ligde mücadele etmiş, ancak 3. olmuşlardır. Bu nedenle elenerek tekrar 1. amatör ligine dönmüştür. Halen bu ligde mücadele etmektedir. Kulüp, SEKA Müessesesi'nin her türlü olanaklarından yararlanmaktadır.

1. Amatör ligde mücadele eden diğer kulüp ise, Dalaman Belediye Spor'dur. Ligde önemli bir başarısı yoktur. Dalaman Belediyesi tarafından bütün ihtiyaçları karşılanmaktadır.²⁹⁸

Dalaman'da bulunan spor tesisleri; SEKA içinde çim ve iki futbol sahası ile voleybol ve basketbol sahaları, Hürriyet Mahallesi'nde futbol sahası ve yapımı halâ devam eden 2.000 kişilik kapalı spor salonu, TİM içinde futbol sahası ve Merkez Mahallesi'nde halı futbol sahasıdır. Kurum ve kuruluşlar bünyesinde ve okullarımızda futbol, voleybol, basketbol sahaları vardır.²⁹⁹

2.7.3. Dalaman'da Su Sporları (Rafting)

Dalaman Çayı, raftinge oldukça elverişlidir. Dalyan, Sarıgerme ve Göcek turistik beldelerinde konaklayan yabancı turistler ve hizmet veren turizm acenteleri Dalaman Çayı üzerinde çok zevkli ve heyecanlı rafting yapılacağı görüşüne varmışlardır. Çayın üzerinde ilk olarak 1990 yazında Alman ve İngiliz turistler rafting yapmışlardır.

Gürleyik köyünün altından (Suçatı) başlayan su sporu (rafting), Akköprü (Arpacık) altında sona ermektedir. Ancak Akköprü Barajı inşaatı nedeniyle zaman zaman sekteye uğrayan sporun daha verimli olması için Narlı köyü Suçatı arasında yapılması planlanmaktadır. 1990 yılından beri devam eden rafting için yöreye her yıl ortalama 1.000 turist ve sporcu gelmektedir. Dalaman'daki turizm çalışmalarının tamamlanması ile bu sayının artması beklenmektedir.³⁰⁰

²⁹⁸ Avcı, a.g.e., s.105.

²⁹⁹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

³⁰⁰ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.443-444.

2.8. DALAMAN'DA SİYASAL YAŞAM VE SEÇİMLER

2.8.1. Dalaman'da 12 Eylül Öncesi Türkiye Geneline Faaliyetlerini Sürdüren Siyasi Partiler

Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi, o zamanda belde konumunda olan Dalaman'da, önemli bir oy potansiyeline sahiptiler.³⁰¹

2.8.2. 1983 Yılında "Yeniden Partileşme" Döneminde Siyasi Partiler

Cumhuriyet Halk Partisi (SODEP-HP-SHP), Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi, Refah Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Demokratik Sol Parti teşkilatları kurulmuş, bunlardan; CHP, DYP ve ANAP değişik dönemlerde Dalaman belediye başkanlıklarını kazanmışlardır.³⁰²

2.8.3. Dalaman İlçesi İl Genel Meclisi Üyeleri

Dalaman'ın ilçe olmasından bu yana (Mart 2004 Yerel Seçimleri) 5 kez yerel seçim yapılmıştır.

Buna göre Dalaman'da seçilen ve görev yapan il genel meclisi üyeleri şunlardır.³⁰³

1. Dönem -1984 Yerel Seçimler

İbrahim ORHAN-ANAP, Abdullah AKDENİZ-SHP

2. Dönem - 1989 Yerel Seçimler

Haydar AYDIN- DYP, Abdullah AKDENİZ-CHP

3. Dönem- 1994 Yerel Seçimler

Abdül ECEBEY-DYP, Cemil GÜMÜŞ-DYP, Süleyman ÇETİN - ANAP

4. Dönem-2004 Yerel Seçimler

Habil USLU- AKP, Toygun KOYUNCU- AKP, Musa DOĞAN-AKP

³⁰¹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.219.

³⁰² Avcı, *a.g.e.*,s.106.

³⁰³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.220.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

3.1. EĞİTİM HAYATI

3.1.1. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Dalaman'da Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Dalaman'da ilk kez Şerefler ve Çöğmen köylerinde bugünkü ilkokul 1.2.3.Sınıf düzeyinde medreseler açılmıştır. Bu medreselerin açılış tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Bu medreselerde 3 yıl eğitim görerek mezun olanlar, diğer köy ve mahallelerde bugünkü okuma yazma kursları niteliğinde açılan dil kurslarında görev almışlardır. Söğüt, Bezkeş, Karacağağaç, Kızılkaya, Elcik ve Gürleyik köylerinde açılan dil kurslarında maddi durumu iyi olanlar okuma yazma öğrenme fırsatını bulmuşlardır. Eskiden Yüksekum (Köyceğiz)'a bağlı olan beldede mevcut eğitim sistemini Maarif Komisyonu yürütmüştür. Yörede medrese hocalığı yapan, Şerefler köyünden Gözlüklü Mehmet Efendi ile Çöğmen köyünden Rasih Efendi dönemin ünlü ve saygın ulâmalarıdır.³⁰⁴

3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Dalaman'da Eğitim

1 Kasım 1928 tarihinde Yeni Türk Alfabesi'nin kabul edilmesiyle başlayan okuma yazma seferberliğini, Muğla'da ilk kez Vali Müştak Bey başlatmıştır. İlin diğer yerlerinde olduğu gibi, yörede de okuma yazma kursları açılmış, türlü olanaksızlıklar içinde büyük bir istek ve azimle yeni alfabenin öğretilmesinde hayli yol alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkması nedeniyle türlü olanaksızlıklar içinde olduğundan, nüfusu kalabalık yerlere ancak okul açabilmiştir. Bu nedenle Dalaman'da ilk kez ilkokul Çöğmen ve Karaçalı köylerine açılmıştır. Başlangıçta 1.2.3. Sınıfları olan okullara sonraları 4.ve 5. Sınıflar eklenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığında 17.07.1939 tarihinde toplanan eğitim şurasında üç sınıflı, bir öğretmenli köy ilkokullarının, beş sınıflı açılmasına karar vermiştir. Bu karar doğrultusunda 1939-1940 tarihinde 4.sınıflar, 1940-1941 tarihlerinde 5.sınıflar eğitim öğretime açılarak köy ilkokulları ile merkez ilkokullar arasındaki

³⁰⁴ Avcı –Karağağaç, *a.g.e.*, s.179.

yıl farkı kaldırılmıştır. Ancak eğitimlik teşkilatı kurulması ile eğitimcilerin görev aldığı 3 sınıflık köy okulları daha sonraki yıllarda bölgede ihtiyaç olduğu için devam etmiştir.³⁰⁵

1943-1947 yılları arasında başlatılan "İlköğretim Seferberliği" ile ilçenin pek çok köyüne ilkokul açılmış ve öğretmen atanmıştır. Böylece eski ve köklü köylerin hemen hemen hepsi okula kavuşmuştur. "1981 Atatürk'ün 100. Doğum Yılı" nedeniyle ülke çapında başlatılan "Okuma Yazma Seferberliği" sonucu açılan okuma yazma kursları ile yörede okuma yazma oranı % 95'i geçmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile başlatılan eğitim seferberlikleri sonunda yörede oluşan okuma yazma oranları 1928-1930 yılları arası %20'yi, 1943-1947 yılları arası %45'i ve 1981 yılı sonunda ise %95'i geçmiştir.³⁰⁶

3.1.3. Dalaman İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

29/11/1983 tarihinde Atakent ve Dalaman kasabalarının birleşmesiyle, ilçe merkezine çevrilen Dalaman'da; 27/12/1983 tarihinde İlköğretim Müdürlüğü 05/11/1985 tarihinde de İlçe Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü olarak faaliyete geçilmiştir. Halen Dalaman İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak hizmetlerini sürdürmektedir.³⁰⁷

Dalaman İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2004 tarihinde; 10 okul öncesi, 99 sınıf, 150 branş, 33 yönetici, 11 memur ve 31 hizmetli toplam 334 personel ile 197 okul öncesi, 4.244 ilköğretim okulu, 771 ortaöğretim ve 195 yaygın eğitim okulu öğrencisi olmak üzere toplam 5.407 öğrenci ile eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.³⁰⁸

3.1.4. Yaygın Eğitim-Halk Eğitimi

Dalaman Halk Eğitimi Merkezi; Halkımızın milli kültür, bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum, mesleki, sosyal ve kültürel etkinlikler, okuma- yazma öğretimi ve diğer eksik eğitimlerini tamamlayabilmeleri amacı

³⁰⁵ Melek Çolak, *Muğla'da Eğitim (1923-1950)*, Muğla 2001, s.25.

³⁰⁶ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.179.

³⁰⁷ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.180.

³⁰⁸ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.180.

ile 26.04.1984 yılında kurulmuş ve eğitimlerine başlamıştır.³⁰⁹ Ayrıca Mesleki Eğitim Merkezi, müdürlük bünyesine bağlı olarak kiralık bir binada eğitim ve öğretimini sürdürürken 2003-2004 öğretim yılında Köy Tüzel Kişiliği'ne ait eski SEKA Çocuk Dostları İlköğretim Okulu binasına taşınmış olup 8 derslik ve 1 müdür odası olmak üzere eğitimine devam etmiştir. 18/07/2003 tarihinde Mesleki Eğitim Merkezi Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü bünyesinden ayrılmıştır. Halk Eğitimi Merkezinde 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 2 öğretmen, 1 memur, 1 hizmetli görev yapmıştır. 2003-2004 öğretim yılında, okuma-yazma, bilgisayar, kumaş desenleme, giyim, parça birleştirme(kırkyama), devekuşu yetiştiriciliği, İngilizce, sera ve sera sebzeciliği kursları açılmıştır.³¹⁰

3.1.5. Mesleki Eğitim Merkezi

03.11.1998 tarihinde; Ortaca Çıraklık Eğitim Merkezinden ayrılarak, Dalaman Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü bünyesinde eğitim ve öğretime başlamıştır. 18.07.2003 tarihinde; Halk Eğitim Merkezinden ayrılarak müstakil duruma gelmiştir.³¹¹ Merkezin açılmasında, Dalaman Esnaf ve Sanatkârlar Odası'nın finansman desteği çok fazladır. İlk merkez binası olarak kullanılan bina şahsa ait olup kirası, elektrik ve su parası Dalaman Esnaf ve Sanatkârlar Odası tarafından 01.04.2004 tarihine kadar ödenmiştir. 01.04.2004 tarihinden itibaren, Atatürk İlköğretim Okulunun boşalttığı binaya taşınmıştır. 2004 yılında eğitim öğretim faaliyetleri bu binada sürdürülmektedir.³¹²

3.1.6. Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Orta Dereceli Okullar

3.1.6.1. Dalaman Ortaokulu ve Dalaman Lisesi

Dalaman da ortaokul olmadığı için ilkokul sonrası öğrenciler Ortaca'daki ortaokula giderdi. Ulaşım o yıllarda Devlet Üretme Çiftliğine ait uzun burunlu sarı otobüsle yapılırdı. Günümüzde Cumhuriyet İlkokulu binasının arazisine 1956 yılında dönemin Karaçalı Muhtarı olan Hakkı Ege tarafından 3 derslik taş bina

³⁰⁹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

³¹⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.180.

³¹¹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

³¹² Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.181.

yaptırılır. 1957 yılında Fethiye depreminde okul binası zarar görünce 1967 yılına kadar kullanılmaz. Çiftlik İlkokulunda eğitime devam edilir.³¹³

1967 yılında aynı araziye yeni bir okul binası yapılır. 1968 yılında Karaçalı İlkokulu olarak eğitim ve öğretime devam eder. Ortaokul sıkıntısını gidermek için 1969 eğitim öğretim yılında Karaçalı İlkokulunun adı Dalaman Ortaokulu olarak değiştirilmiştir. 1969-1970 eğitim öğretim yılında müstakil ortaokul olarak eğitim öğretime başladı. 1971 yılında günümüzdeki Dalaman Lise binası inşa edilerek ortaokul bu binaya taşındı. Okul binası ilk olarak 8 derslik 2 katlı tip proje yapılmış, daha sonra bina yetersiz kaldıkça ek bina yapılmıştır. 1974 yılına kadar ortaokul olarak eğitim öğretim verirken bu tarihten sonra 1974-1975 eğitim öğretim yılında aynı binada lise açılmasına izin verilince ortaokul ve lise birlikte aynı binada eğitim öğretime devam etmiştir. Lise olarak ilk mezunu 1977 yılında vermiştir. 1988-1989 öğretim yılının ikinci yarısında Adile İhsan Mermerci Ortaokulunun yapılması ile orta kısım bu okula taşınmıştır. 1980'li yılların başlarında Atakent Ortaokulu adıyla müstakil ikinci bir ortaokul daha açılmıştır.³¹⁴

1971 yılında hizmete giren Dalaman Lisesinin ilk binası ek olarak, 2005 yılında okul bahçesi içerisinde 3 katlı özel sektör katkısı ile yeni lise binası yapılmıştır. Dalaman Lisesinin adı Dalaman Öztaş Lisesi olarak değiştirilmiştir.³¹⁵

3.1.6.2. Dalaman Anadolu Lisesi

1994-1995 eğitim öğretim yılı itibariyle ilçemize Anadolu Lisesi açılmış olup, ilk mezunlarını 1997 yılında vermiştir. Dalaman Anadolu Lisesi bünyesinde 1996-1997 eğitim öğretim yılından itibaren yabancı dil ağırlıklı lise programı uygulayan "Süper Lise" açılmış ve ilk mezunlarını 1999 yılında vermiştir. İlçe merkezinde sekiz yıllık ilköğretim uygulaması sonucunda ortaokullar ilköğretim bünyesine alınca ortaöğretimde Lise, Yabancı Dil Ağırlıklı Lise ve Anadolu Lisesi kalmıştır. Dalaman Anadolu Lisesi binası, 1969 yılında DÜÇ' e Ziraat Meslek Yüksek Okulunun binası olarak yapılmış, 1971 yılında Ziraat Meslek

³¹³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.182.

³¹⁴ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.182-183.

³¹⁵ Aydın, *a.g.e.*,s.66.

Okulu eğitim öğretime bu binada başlamıştır. Tarım Bakanlığının aldığı kararla 1980 yılında okul kapatılmıştır.³¹⁶

1983 yılında Dalaman ilçe olunca okul binası Kaymakamlık ve diğer daireler için tahsis edildi. 1992 yılında Dalaman Hükümet Binası açıldığında okul binası boşaltıldı. Bina bir süre boş kaldı.³¹⁷

1994 yılı TİGEM Genel Müdürlüğüne yapılan girişimler sonucu, bina Dalaman Anadolu Lise adına tahsis ettirildi. 01.07.1995 tarihinde Dalaman Belediyesi imar planında yerin, Anadolu Lisesi yeri olarak ayrılması nedeniyle, 24.08.1995 tarih ve 22384 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan Maliye Bakanlığı Taşra Birimleri Kuruluş ve Görev Yönetmeliği' nin 12/1 maddesi ile verilen yetki gereğince 1050 sayılı yasanın 23. Maddesine göre Dalaman Anadolu Lisesi yapılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığına tahsis edilmiştir.³¹⁸

Dalaman Anadolu Lisesi, 1994-1995 eğitim öğretime başlamıştır. 1994-1995 eğitim öğretim yılına 108 öğrenci ile başlayan Anadolu Lisesi ilk mezununu 1999-2000 eğitim öğretim yılı sonunda vermiştir.

Dalaman Anadolu Lisesinin açılışından 2004 yılına kadar mezun olanlar ve bunlardan üniversitelere yerleşenler.³¹⁹

YIL	MEZUN OLAN	ÜNİVERSİTEYE YERLEŞEN
1999-2000	21	18
2000-2001	64	32
2001-2002	131	50
2002-2003	95	41
2003-2004	92	38

³¹⁶ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.184.

³¹⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.184.

³¹⁸ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Dalaman Anadolu Lisesi Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³¹⁹ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.184.

3.1.6.3. Dalaman Tarım Meslek Lisesi Tarihçesi

Cumhuriyetin ilanının hemen ardından tarımsal yönden gelişmek için, önce eğitim öngörüsüyle 29 Mayıs 1926 tarihinde "Ziraatçı ve Tarımsal Makinist yetiştirilmesi" için 867 sayılı kanun çıkarıldı.³²⁰

Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk tarımının geliştirilmesi, Türk çiftçisinin emeğinin değerlendirilmesi ve yaşam düzeyinin yükselmesi için yoğun çabalar harcanmıştır. Çiftçiye topraklandırma, tarımda verimlilik, tarım endüstrisi, örnek devlet çiftliklerini kurma, tarımsal kooperatifçilik ve özellikle tarımsal eğitim ve öğretim gibi alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Türkiye genelinde 1960 lı yıllarda 48 ziraat okulu açılmıştır. Bu okulların içinde Dalaman DÜÇ uhdesinde Dalaman Ziraat Okulu da vardır.

Dalaman Ziraat Okulunun ilk hizmet binası, 1964 yılında Dalaman çiftliğinin işçi koğuşu amacıyla yapılan 2 katlı binası, dönemin Çiftlik Müdürü Enver Özdemir tarafından "Ziraat Okulu" olarak tahsis edildi. Daha sonraki yıllarda yine çiftlik arazisi içinde 2 katlı 8 derslik, yatakhane ve yemekhanesiyle birlikte tip bina yapıldı. Dalaman Ziraat Okulu'nun Müdürü Enver Özdemir'dir. Çiftlik müdürleri, aynı zamanda ziraat okulunu müdürlüğünü de yürütüyordu.

Devlet Üretme Çiftlikleri Türk tarımında aktif görev aldığı gibi eğitimde de üstüne düşen görevi yapıyordu. Bu okulların öğrencileri stajlarını ve tatbikatlarını çiftliklerde yaparlardı. Ayrıca ziraat fakültesi öğrencileri de çiftliklerde staj ve tatbikat yaparlardı.

Dalaman Ziraat Okulu 1970'li yıllarda Dalaman'ın en sosyal yeri idi. Dalaman Ziraat Okulu o yıllarda Dalaman'ın bütün sosyal faaliyetlerine hizmet veriyordu. O yıllarda her yıl yapılan yağlı güreşler okul futbol sahasında yapılıyordu. Yeni moda olan balo şeklindeki düğünler okulun bahçesindeki beton pist üzerinde yapılıyordu.

1974 yılında Tarım Bakanlığının aldığı bir kararla Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü uhdesindeki Türkiye genelindeki 48 Tarım Meslek Lisesinden 8 tanesi

³²⁰ Aydın, a.g.e., s.51.

eğitime devam edecek, 40 tanesinin ise lise kısmı kapatılarak orta ęđretime geçecekti.³²¹

Kapatılan Tarım Meslek Liseleri arasında Dalaman Tarım Meslek Lisesi de vardı. Bu sebeple 1974-1975 ęđretim yılında yeni ęđrenci alınmadı. 1973-1974 eğitim ęđretim yılında alınan ęđrenciler de mezun oluncaya kadar eğitim ęđretime devam ettiler. 1975 yılında Ziraat Lisesi olarak kapandı. Lise olarak son mezunu nu 1976 yılında verdi. Orta kısım için yeni ęđrenci alınmıştır.³²²

Ziraat Okulu binası, Dalaman tarihinde birçok olaylara tanık olmuştur. Sırasıyla 1974 yılında bir süre Hava Kuvvetlerince Askeri üs olarak, Kaymakamlık binası olarak sonrada Anadolu Lisesi olarak hizmet vermiştir.

Dalaman Ziraat Okulu, yatılı eğitim veren bir lise dengi okuldu. Çiftliğin bütün tesis ve makine ekipmanı onların eğitim araçları idi. Araziler tatbikat sahasıydı. Mezun olan ęđrenciler Tanım Bakanlığı, Çaykur, Ziraat Bankası ve Meteoroloji vb. benzeri kurumlara giriş yaptılar.³²³

3.1.7. İlköğretim Okulları

3.1.7.1. Çiftlik İlköğretim Okulu

Dalaman Çiftlik İlköğretim Okulu, ilk ęđretmeni Hasan Hüseyin Kuzgun Bey ile tek ęđretmen ve 3 yıllık ilkokul olarak 1928/1929 yılında eğitim ęđretime başlamıştır. Okul bugüne kadar birçok değişik yerleşim yerinde faaliyet göstermiştir.

Açılışından 1947 yılına kadar Çakallık Mektebi olarak adlandırılan okul, bugün Tigem Sinema Salonu binasının yanında 2 katlı bağdadi bir binada faaliyetini sürdürmüştür.

1947-1948 eğitim ęđretim yılından 1955-1956 yıllarına kadar ise bugünkü Cumhuriyet İlköğretim Okulunun bulunduğu yerde Karaçalı İlkokulu olarak tek katlı bağdadi bir binada faaliyetini devam ettirmiştir.³²⁴

³²¹ Aydınli, a.g.e., s.51-52.

³²² Aydınli, a.g.e., s.51-52.

³²³ Aydınli, a.g.e., s.51-52.

³²⁴ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Halen kullanılmakta olan ana bina 1955 yılında DÜÇ ve Maarif Vekâleti işbirliği ile 5 derslik, 1 müdür odası , 1 öğretmen odası ve içeriden tuvaletli olarak yapılmıştır.

Varılan mutabakata göre Maarif Vekâletinin vereceği 500.000 TL'ye karşın binanın inşa ve tüm donanımı Devlet Üretme Çiftliği tarafından karşılanacak, 1971-1972 eğitim öğretim yılında adı Çiftlik İlkokulu olarak değiştirilecektir.

1997-1998 yıllarından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilince okulun adı Dalaman Çiftlik İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir.

Zamanla artan öğrenci sayısına cevap veremeyen okul binasının önce sundurmaları daha sonra tuvaletleri sınıfa dönüştürülmüştür. Yine öğrenci sayısına cevap verilmeyince ana binaya arka cepheden önce iki sınıf ilave edilmiş, 1994-1995 yıllarında iki sınıf daha ilave edilmesine rağmen ana bina eğitim öğretim faaliyetlerinde yetersiz kalmıştır.

10 Ağustos 1999 tarihinde devlet-vatandaş işbirliği ile başlatılan iki katlı sekiz derslikli ek bina inşaatının ilk dersliği 21 Ocak 2000 tarihinde bitirilmiş ve eğitim öğretime açılmıştır.

10 Temmuz 2001 tarihinde üst kattaki dört dersliğin de yapımına başlanmış, ödenek ve dernek bütçesinin yetersizliği yüzünden üst kat inşaatı sadece sıvası yapılarak yarım kalmıştır.

Daha sonra yine veli katkısı ve ödenek desteği ile ek binanın üst katı da tamamlanarak 01.02.2003 tarihinde eğitim öğretime açılmıştır. Okul 29 personel ile 70'i ana sınıfı olmak üzere 500 öğrenciye hizmet vermektedir.³²⁵

3.1.7.2. Cumhuriyet İlköğretim Okulu

Dalaman (Karaçalı) ilçesinde ilk olarak ilkokul 1930 yılında bugünkü Çiftlik İlköğretim Okulunun güneyinde (Çakallık Mevkiinde) bir öğretmen ve bir eğitimci ile eğitim öğretime başlamıştır. 1948 yılında Karaçalı İlkokulu olarak (bugünkü Cumhuriyet İlköğretim Okulunun bulunduğu yerde okul yaptırılarak) eğitim-öğretime burada devam edilmiştir. 1956 yılında deprem felaketi nedeniyle bu okul da hasara uğramış, eğitim öğretime Çiftlik'te devam edilmiştir. Daha sonra

³²⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Çiftlik İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

1957 yılında bugünkü Çiftlik İlköğretim Okulu yaptırılıp, eğitim öğretim bu okulda sürdürülmüştür. 1968-1969 eğitim öğretim yılında faaliyete geçen Karaçalı Ortaokulu öğrencileri, 1971- 1972 eğitim öğretim yılında Dalaman Lisesine taşınmasıyla 1971 yılında Çiftlik İlköğretim Okulu, öğrenci alım sınırları ikiye ayrılmıştır. Bugünkü Cumhuriyet İlköğretim Okulu öğrenci alım sınırları oluşturulmuş, bu sınırlar içinde kalan öğrenciler, bugünkü Cumhuriyet İlköğretim Okulunda 1971-1972 eğitim öğretim yılı öğrencileri olarak 9 öğretmen ve 1 idareci ile eğitim öğretime devam etmişlerdir.

2004 yılında 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 11 sınıf öğretmeni, 8 branş öğretmeni ve 3 Yardımcı Hizmetler Sınıfı Personeli ile eğitim öğretimi sürdürmektedir. Okulun bu tarih itibarıyla 314 kız ve 295 erkek olmak üzere 609 öğrenci mevcudu vardır.

Eski bina, 2005 yılında çürük raporu verilmesiyle 2006 yılında yıktırılmıştır. Aynı sınırlar içinde yeni yaptırılan 18 derslik ve 4 odadan oluşan yeni binaya, 6 Şubat 2006 tarihinde taşınarak eğitim-öğretime burada devam edilmiştir.³²⁶

3.1.7.3. Atakent İlköğretim Okulu

Okulun tarihçesini yazarken iki ayrı okulun tarihini yazmak durumundayız. İlk olarak Bezkese İlkokulu ile 1946-1947 eğitim öğretim yılında öğretime açılan okul bugünkü SEKA Çocuk Dostları İlköğretim Okulunun yanında bulunan Bezkese köyü camisinde eğitim öğretime başlamıştır. Burada 1946-1947 eğitim öğretim yılında eğitim öğretim yaptıktan sonra, 1947-1948 eğitim öğretim yılında şu anki B blok yapılmış ve 3 derslikli okulda eğitim öğretime devam edilmiştir. 1972 yılına kadar ilkokul olarak devam edilmiştir. İkinci okul, "Bezkese Ortaokulu" 1977-1978 öğretim yılında bugünkü SEKA Çocuk Dostları İlköğretim Okulunun bulunan eski köy odasında eğitim öğretime başlanmıştır. 1980-1981 eğitim öğretim yılında öğrenci sayısının artması, okul olarak kullanılan köy odasının yetersiz kalması nedeniyle SEKA müessesesi içerisinde eski şantiye binası tamir edilmiş, düzenlenmiş ve okul binası buraya taşınmıştır. Burada 1988-1989 eğitim öğretim

³²⁶ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Cumhuriyet İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

yılı sonuna kadar tam 9 yıl eğitim öğretime devan etmiştir. Öğrenci fazlalığı nedeniyle 1984-1985 eğitim öğretim yılından 1988-1989 eğitim öğretim yılına kadar beş yıl çift eğitim öğretim yapılmıştır. 1979 yılında Bezkese köyü belediye olmuştur, 1982 yılında da Bezkese adı Atakent olarak değiştirilmiş, dolayısıyla 1982 yılında okulun adı da "Atakent Ortaokulu" olarak değiştirilmiştir. 1983 yılında Dalaman'ın ilçe olması nedeniyle okul Köyceğiz ilçesinden Dalaman ilçesine dâhil edilmiştir. Öğrenci mevcudunun sürekli artması ve okul binası olarak kullanılan SEKA şantiye binasının yetersiz kalması ve sağlıksız olması nedeniyle çözüm yolları aranmış, Atakent İlkokulu Bahçesine ortaokul binası yaptırma girişiminde bulunulmuştur.

19 Ekim 1987 tarihinde bugünkü A Blok temeli atılmış, 18 Eylül 1989 tarihinde bina tamamlanmış, 2 Ekim 1989 tarihinde yeni binaya taşınmıştır.

1997 yılında iki okul (Atakent İlkokulu-Atakent Ortaokulu) Atakent İlköğretim Okulu adıyla birleştirilerek ilköğretim okuluna dönüştürülmüştür.

Okula, 1987-1988 eğitim öğrenim yılında Akkaya İlkokulu, 1994-1995 eğitim öğretim yılında Kayadibi İlkokulu, 1997-1998 eğitim öğretim yılında Kızılkaya İlkokulu ve 1998-1999 eğitim öğretim yılında Kızılkaya Köyü Akarca Mah. İlkokulu taşınmıştır. 2001-2002 eğitim öğretim yılında Karacaağaç köyü İlköğretim Okulu taşınmıştır.³²⁷

3.1.7.4. Atatürk İlköğretim Okulu

SEKA Çocuk Dostları Derneği Genel Merkezi Yönetim Kurulu Üyeleri; Fidan Gümüş, Çiler Aldemir, Tülin Subaşı, Bedriye Özdemir, Necla Saltat, Sevgi Özalp, Semiha Akkaya, Meral Kutlumuş, Nebahat Özpır, Sabahat Alperdem, Gülşen Ambarcı'nın önderliğinde SEKA Çocuk Dostları Derneği Dalaman Şubesi Yönetim Kurulu Üyeleri Kadriye User, Muazzez Yüce, Şevkinaz Başer, İsmail Meckel, Gönül Şahin, Ferhan Köksal ve daha sonraki dernek yönetici ve üyelerin gayretleriyle SEKA Müessesesi çalışanları ve Bezkese köylülerinin katkılarıyla 6 Eylül 1974 tarihinde 5 derslikli olarak eğitim öğretime başlamıştır. Okul adını bu

³²⁷ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi *Atakent İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

dernekten almıştır. Kurucu Müdürü yılların başarılı eğitimcisi Ali Kiraz öğretmendir.

Öğrenci sayısının artmasıyla aynı derneğin öncülüğünde, yine aynı kurum ve kişilerin katkılarıyla 16 Ocak 1979 tarihinde 6 derslikli ikinci bina yaptırılmış ve eğitim öğretime açılmıştır. Karacaagaç köyü İlkokulunun kapatılmasıyla 1994-1995 öğretim yılında bu köyün öğrencileri okula taşınmıştır. 1997-1998 öğretim yılında 8 yıllık zorunlu eğitime geçildiğinde Gürköy İlkokulu da okula taşınmalı olarak katılmıştır.

Okul binasının yetersizliği nedeniyle SEKA Müessesesi içindeki eski binalarda da eğitim öğretim yapılmıştır. Daha sonra SEKA'dan satın alınan bu arsa içindeki binaların yıkılmasıyla 2000-2001 öğretim yılında çift öğretime gidilmiştir. Satın alınan 4800 m2'lik alana Okul Koruma Derneği öncülüğünde devlet vatandaş işbirliği ile 2001 yılı Nisan ayında başlanan okul inşaatı 9 Şubat 2004 tarihinde bitirilmiştir. Okul bu tarihten itibaren yeni binasında eğitim öğretime devam etmektedir.

Okulun adı Dalaman Kaymakamı Mehmet YAPICI' nın teklifiyle, 23 Şubat 2004 tarih ve 700/3611 sayılı Valilik olurlarıyla Atatürk İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir.³²⁸

3.1.7.5. Hürriyet İlköğretim Okulu

Adını, içinde bulunduğu Hürriyet Mahallesi'nden alan okul, 1979 yılında yapılmıştır. Aynı yıl eğitim öğretime açılmıştır.

Açılışında Nevzat Manav'ın müdür olarak atandığı okulda, 5 öğretmen o dönemin ilk öğretmenlerindendir. Sadece okulun tamamlanan iç yapısı ile başlayan eğitim öğretimin, çok zor koşullar altında sürmekte olduğunu fark eden öğretmen-veli işbirliği ile gece gündüz çalışarak, bugünkü Hürriyet Okulu ve bahçe düzenlenmiştir.

1996 yılına kadar 8 derslik olarak eğitim öğretimini sürdüren okulda, öğrenci sayısının artması nedeniyle, veli öğretmen işbirliği ile 8 derslikli ek binanın

³²⁸ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Atatürk İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

temeli atılmıştır. Binanın gerisi devletçe tamamlanarak, 1996 yılında eğitim öğretime kazandırılmıştır. 8 yıllık eğitim öğretimin başlamasıyla Atatürk Spor Salonunu inşa eden İkiz İnşaat tarafından, 4 derslik daha yapılarak, okula armağan edilmiştir. Böylece okulun derslik ihtiyacı tamamen giderilmiş oldu. 1979 yılında yapılan çevre duvarının eskimesi nedeniyle Dalaman'da ilk kez öğretmen veli imecesi düzenlenmiş ve bahçe duvarı tamamen yenilenmiştir. 2003 yılında yapılan bu imece çalışması tüm okullara örnek bir davranış olarak yansımıştır. 2004 yılında ise okul dış cephesi boyanmış ve görkemli bir hal almıştır. 2004-2005 eğitim öğretim yılı başında Dalaman Belediyesi tarafından hibe edilen prefabrik binanın kurulmasıyla sosyal etkinlik salonuna da kavuşan okulun önemli sorunları çözülmüş durumdadır.

Okulda, 26 yıllık dönemde, 2004-2005 eğitim öğretim yılı itibariyle 3 okul müdürü, 40 öğretmen 2 hizmetli görev yapmıştır.

2004-2005 eğitim öğretim yılında okulun, 1 okul müdürü, 19 öğretmeni, 1 memuru, 2 hizmetlisi, 370 öğrencisi, 21 dersliği, 1 çok amaçlı salonu, 7 idari işler odası, 1 ana sınıfı bulunmaktadır.³²⁹

3.1.7.6. Adile İhsan Mermerci İlköğretim Okulu

Adile ve İhsan Mermerci Kültür Zinciri halkalarından biri olan okul, 1988 yılında yapıldı. Daha önce Dalaman Lisesi bünyesinde eğitim öğretim gören orta kısım 1987-1988 eğitim öğretim yılı II. Devresinde buraya taşınmıştır. Okulun yeri TIGEM tarafından 9 dönüm olarak verilmiştir. 16 dersliği ve idari bölüm ile çok amaçlı bir salonu vardır. İki katlıdır. 1997-1998 eğitim öğretim yılında ilkokulların 8 yıla çıkmasıyla, 8 yıllık ilköğretim okuluna dönüşmüş ve bu yönde eğitim öğretimini sürdürmektedir.

2004-2005 eğitim öğretim yılı itibariyle 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 1 memur, 13 branş öğretmeni, 6 sınıf öğretmeni, 1 ana sınıfı öğretmeni, 3 hizmetli, 279 öğrenci mevcuttur.³³⁰

³²⁹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Hürriyet İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³³⁰ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Adile İhsan Mermerci İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

3.1.7.7. Karaçalı İlköğretim Okulu

Karaçalı Dalaman'ın eski adıdır. 11.09.1995 te beş derslikli ilkokul olarak açılan okula Dalaman'ın eski adını yaşatmak için bu isim verilmiştir. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçildikten sonra ikinci katı yaptırılarak, on derslikli fiziki yapıya kavuşmuştur. Şu anda 8 sınıfı, 1 ana sınıfı, 20-25 kişilik sınıf mevcutları, toplam 200 öğrencisiyle eğitim öğretime devam etmektedir.

Okul Müdürlüğünce, ev ziyaretleri yapılarak 18 imar planı uygulamasında Karaçalı İlköğretim Okulu yeri olarak ayrılan Karaçalı Mahallesi, 3489 ada, 3 parsel, 3318 pafta numaralı yerdeki hisse sahipleri olan 78 kişi ile görüşülerek, bu kişilerden tamamı 4.772 m2 olan bu yerin 3.405 m2 sini Karaçalı İlköğretim Okulu yeri olarak İl Tüzel Kişiliğine hibe etmeleri sağlanmıştır. Geri kalan hisselerin de hibe edilmesi için çalışmaları devam etmektedir.

2004-2005 öğretim yılında Marmaris Meteoroloji Müdürlüğünden çıkartılan kalorifer petekleri getirilerek "Gün Isı" şirketi sahibi Güner Canatar tarafından eksik parçalar da tamamlanarak kalorifer tesisatı yapılarak okul kaloriferli ısınmaya geçmiştir. Ayrıca devlet katkısıyla başlatılan dört adet ek derslik inşaatı yapılarak hizmete girmiştir.³³¹

3.1.7.8. Şerefler İlköğretim Okulu

Şerefler İlköğretim Okulu, 1948 yılında bugünkü köy camisi yanında açılmıştır. İlk olarak beş yıllık ilkokul düzeyinde açılan okulun 4 dersliği vardı. 1975-76 eğitim öğretim yılı başında bugünkü okul yapılmış ve eğitim öğretime açılmıştır.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim öğretime geçilmesi nedeni ile öğrenci sayısında artış olmuştur. Bu nedenle yemek salonu, ihtiyacı karşılayacak kadar sınıfı olan çok kapsamlı ek bina hizmete sunulmuştur. Karginkürü ve Kırçagedre okullarının 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri bu okula taşınarak kesintisiz eğitim öğretime devam etmektedir.

³³¹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Karaçalı İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

2004-2005 eğitim öğretim yılı itibariyle Şerefler İlköğretim Okulunda 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 13 öğretmen, 2 hizmetli, 258 öğrenci vardır.³³²

3.1.7.9. Kapukargın İlköğretim Okulu

Kapukargın İlköğretim Okulu 1946 yılında, köyün Cumabelen Mahallesi'nde, 5 yıllık ilkokul olarak yapılmış ve eğitim öğretime başlamıştır.

Uzun yıllar burada eğitim öğretim görmüş, sonra bu günkü yerinde iki blok yapılarak şimdiki yerine taşınmıştır. Öğrenci sayısının artması ve binaların yetersiz kalması nedeniyle, üçüncü bir bina yapılarak bu sıkıntı giderilmiştir.

2003 yılına kadar beş yıllık ilkokul sistemiyle eğitim öğretim yapılan okulda 2003-2004 yılı başında sekiz yıllık ilköğretime dönüştürülerek "Kapukargın İlköğretim Okulu" adını almıştır. 2003-2004 yılı itibariyle 160 öğrenci, 1 müdür, 3 branş öğretmeni ve 6 sınıf öğretmeni vardır.³³³

3.1.7.10. Çöğmen İlköğretim Okulu

Köyceğiz ve yöresinde ilk olarak açılan okul olan Çöğmen İlkokulu, 1926 yılında açılmıştır. Rodos'ta medrese eğitimi gören ve Çöğmen köyünün köklü soylarından (Yılmazlar) Mehmet Ali Hoca (Yılmaz) tarafından yeri verilen ve yapımında da yardımcı olan okulun ilk öğretmeni de Mehmet Ali Yılmaz' dır. Medrese eğitimi sırasında kendi çabası ile yeni harfleri öğrenen Mehmet Ali Yılmaz, Çöğmen İlköğretim Okulunun Cumhuriyet Dönemi ilk öğretmeni olarak, uzun yıllar çalışmıştır. Çöğmen köyünde 1978 yılında Yılmazlar soyunun özverileri ile Çöğmen Ortaokulu açılmıştır.³³⁴

1997-1998 yıllarından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim öğretime geçilince ilkokul ve ortaokul birleştirilerek Çöğmen İlköğretim Okulu adını almıştır. Öğrenci sayılarının artması nedeniyle köylü ve devlet katkısıyla yeni çok derslikli bina yapılmıştır. Bu binalarda eğitim öğretim kesintisiz devam etmektedir. Çöğmen İlköğretim Okuluna Kavacık ve Dariyeri köylerinin öğrencileri taşınmalı sistem gereğince taşınarak eğitim öğretim görmektedir.

³³² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Şerefler İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³³³ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Kapukargın İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³³⁴ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.195-196.

2004-2005 eğitim öğretim yılı itibariyle Çöğmen İlköğretim Okulunda 1 müdür, 9 öğretmen, 167 öğrenci bulunmaktadır.³³⁵

3.1.7.11. Elcik İlköğretim Okulu

Elcik köyü, Dalaman'ın en dağınık yapıya sahip bir köyüdür. Beş ana mahallesi ile çok sayıda küçük yerleşim birimleri olduğundan sekiz yıllık temel eğitim uygulaması öncesi, 4 ayrı mahallede 5 yıllık ilkokul vardı. Bunlardan en eskisi 1948 yılında eğitim öğretime açılan Elcik Merkez-Taşdibi İlkokulu'dur. Sekiz yıllık temel eğitim uygulamasıyla Elcik İlkokuluna ek derslikler yapılarak Elcik köyünün tek ilköğretim okulu olmuştur. Diğer okullardan Bahtiyar'da 1, 2 ve 3. sınıflar düzeyinde eğitim öğretim yapılmakta, Akbel ve Gökseki okulları ise, taşınmalı sistem ile Elcik İlköğretim Okuluna taşınmıştır.³³⁶

Dalaman ilçesinin dağlık kesiminde en az öğrenci sayısına sahip olan Elcik İlköğretim Okulu, 2004-2005 eğitim öğretim yılı itibari ile 1 müdür vekili, 8 öğretmen, 1 hizmetli, 152 öğrenci ile eğitim öğretime devam etmektedir.³³⁷

3.1.7.12. Gürleyik İlköğretim Okulu

Yerleşim yeri durumuna göre, aşağı ve yukarı Gürleyik diye adlandırılan köyde her iki yere ayrı ayrı 1949 yılında 5 yıllık ilkokul açılmıştır. 1998 yılında sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilince, Aşağı Gürleyik Okulu kapanmış, Yukarı Gürleyik (Mersin Pınarı) Okulu, köyün tek ilköğretim okulu olmuştur.³³⁸

Öğrenci sayısının fazla olmasından dolayı 9 derslikli ek bina yapılarak 12 sınıf, bir müdür odası, bir müdür yardımcısı odası, bir öğretmen odasına kavuşan Gürleyik İlköğretim Okulunda kesintisiz eğitim öğretim sürmektedir. Bir ailenin kalabileceği lojman bulunur. Gürleyik İlköğretim Okulunda taşınmalı olarak Narlı, Bozbel ve Taşbaşı köylerinden öğrenciler eğitim öğretim görmektedir.

³³⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Çöğmen İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³³⁶ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.296.

³³⁷ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Elcik İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³³⁸ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.297.

2004-2005 eğitim öğretim yılı itibariyle Gürleyk İlköğretim Okulunda 2 bina, 12 derslik, 1 müdür, 14 öğretmen, 1 hizmetli, 309 öğrenci (ana sınıfı dâhil) vardır.³³⁹

Dalaman ilçe merkezi dışında bulunan okulların durumu (1993-1994 eğitim öğretim yılı sonu) aşağıdaki tabloda verilmiştir.³⁴⁰

Okul Adı	Kuruluş Tarihi	Öğrenci Sayısı 1993-1994
Çöğmen İlkokulu	1926	107
Kapukargın İlkokulu	1946	117
Kayadibi İlkokulu	1947	Kapatıldı.
Karginkürü İlkokulu	1948	69
Şerefler İlkokulu	1948	121
Kızılkaya İlkokulu	1948	36
Elcik İlkokulu	1948	42
Gürleyik İlkokulu	1949	77
Gürköy İlkokulu	1960	42
Sabunlu İlkokulu	1962	45
Narlı İlkokulu	1962	56
Darıyeri İlkokulu	1962	Kapatıldı.
Kavacık İlkokulu	1963	39
Kızılkaya-Akarca İlk.	1965	21
Taşbaşı İlkokulu	1967	54
Elcik Bahdiyar İlk.	1967	57
Elcik Gökseki İlk.	1967	12
Karacağa İlkokulu	1971	Kapatıldı.
Şerefler-Kırcagedire İlk.	1972	Kapatıldı.
Bozbel İlkokulu	1972	58
Taşbaşı-Elmacık İlk.	1978	18
Çöğmen Ortaokulu	1978	48
Elcik-Akbel İlk.	1979	Kapatıldı.
Bozbel-Gökseki İlk.	1983	23
Elcik Ortaokulu	1983	48
Kapukargın-Karadere İlk.	1988	Kapatıldı.

³³⁹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Gürleyk İlköğretim Okulu Brifing Dosyası*, Dalaman 2004.

³⁴⁰ Avcı, a.g.e., s.94-95.

3.1.8. Kütüphaneler

Dalaman İlçe Halk Kütüphanesi, 31.01.1991 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde hizmete girmiş olup Dalaman Belediyesi eski hizmet binasının 2. katında 4 çalışanı ile birlikte hizmet vermektedir. İlçe Kütüphanesi, Dalaman halkının eğitim, öğretim, kültür ve bilgi dağarcığının gelişmesi için son derece lokomotif bir rol üstlenmektedir.³⁴¹

3.2. KÜLTÜR HAYATI

3.2.1. Basın Yayın

Dalaman, 1983 yılına kadar Köyceğiz ilçesine bağlı olduğu için basın ve yayın olarakta Köyceğiz’de 1969 yılında M.Özkaya’nın sahibi olduğu sorumlu yazı işleri müdürünün de A.Karahan olduğu günlük gazeteden Dalaman’da faydalanmaktaydı. Bu gazete günlük 250 adet basılmaktaydı.³⁴²

İnce Matbaası 1973 yılında kuruldu. 1984 yılına kadar "davetiye, zayi, reklam, kart vb." konuları basarak yayın hayatını sürdürdü. Bugün renkli ofset, her türlü basımı son teknoloji ile gerçekleştiren matbaanın kurucusu Ali İNCE'dir. Dalaman Postası, günlük gazete olarak 1984 yılında çıkmaya başladı.

1994 yılında açılan bir diğer matbaa ise Yöntem Matbaası’dır. Kendi adını taşıyan "Yöntem" gazetesi 1.000 civarındaki tirajıyla yörenin en çok okunan gazetesi durumundadır. Gazete Dalaman ve çevresinde dağıtılmaktadır. Yöntem Gazetesi tesislerinde, ilçemizde ofset baskı tekniğini kullanan ilk basımevidir.³⁴³

Güney Ege Gazetesi, Ortaca'da faaliyette bulunan gazetenin bir şubesi de ilçemizde bulunuyor.³⁴⁴

Radyolar, Dalaman'da Dalaman FM ve Sahil FM adı altında iki yerel radyo bulunur. Kuruluş amaçları; Yörede sosyal kültürel etkinlikler yapmak, yapanlara

³⁴¹ Avcı, a.g.e., s.93.

³⁴² *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir1973, s.205.

³⁴³ Avcı,a.g.e.,s.105.

³⁴⁴ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.299.

yardımcı olmak, bu çalışmaları radyolar aracılığı ile halka duyurmaktır. Gelir kaynakları verilen reklamlardır.³⁴⁵

3.2.2. Sinema

Dalaman'na eskiden gezgin (seyyar) sinemacılar gelir ve birkaç gün film oynatırlardı. Sonraları halkın sinemaya olan ilgisinin giderek artması sonucu DÜÇ kendi çapında yazlık sinema teşkilatı kurmuştur. Ancak halkın ihtiyacına cevap veremediğinden 1968-69 yıllarında Özgür Binlik tarafından ahşap doğrama atölyesinin yerine ikinci yazlık sinema açılmıştır. Yörede başka eğlence alanı olmadığından her iki sinema salonları akşamları tıklım tıklım dolardı. Sonraları SEKA'nın ve Belediye'nin sinema salonları hizmete girmiştir. Televizyonun çıkması ve eğlence yerlerinin çoğalmasıyla bu sinemalar kapanmış ve yerleri değişik amaçlara yönelik kullanıma açılmıştır.³⁴⁶

3.2.3. Tarihi Yerler

Dalaman'da tarihi kalıntılara rastlanır. Kapıdağı, Şerefler, Kayadibi, Çöğmen, Kavacık, Gürleyik ve Bozbel köylerinde yoğun bir şekilde bulunan tarihi kalıntıların en önemlileri kaya mezarları, kaleler, su sarnıçları, türbeler, antik şehirler, köprüler, manastırlar ve tarihi su değirmenleridir.³⁴⁷

Dalaman'da bulunan tarihi kalıntılar ve tarihi yerler.³⁴⁸

Kapıdağı: Kapıdağı içinde kalan tarihi yerler Krya, Lissai ve Lydai'dir. Krya, Tarihçi Plinus, Ptolemaios, Steph - Bynztinus ve Stadiasmus tarafından Karya, diğer bir kısmı tarafından da Likya şehri olarak gösterilmiştir. Bu değişiklik şüphesiz yine politik sebeplerden meydana gelmiştir. Krya'nın Attik Tribüt listesinde Likyalılar'dan ayrı kaydedilmiş olması da bunu göstermektedir. Fakat Taşyaka'da olması gereken kaya mezarlarının mevcudiyeti, burada Likyalıların iskânına bir işaret sayılabilir. Bu duruma göre burası da geç devirlerde, muhtemelen Perikles zamanında Likyalılara dâhil edilmiştir.

Krya'nın güneybatısında, Kargın Gölü'nün güneyinde eski Lissa'nın kalıntıları, Bent tarafından bulunmuştur. Kalıntılar duvarlardan ibaret olup, mezara

³⁴⁵ Avcı, a.g.e., s.105.

³⁴⁶ Avcı, a.g.e., s.105.

³⁴⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.436.

³⁴⁸ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.436-442

rastlanmamıştır. Burada kesme kaya üzerinde Kar'ca harflerle bir kitabe tesbit edilmiştir. Kitabeye göre, Lissa'nın güneyinde Lydai'nin kuzeyinde, Lydai'nin bir köyü olan Arymaxa'nın bulunduğu anlaşılmıştır. Bizans devrine ait olanlar da müstesna bir yapı izi kalmamıştır. Arymaxa'nın güneyinde, Fethiye körfezinin batı sahilinin en ucunda Lydai şehrinin kalıntıları, yine Bent tarafından keşfedilmiştir. Bugünkü Kapıdağı'nın güneyine rastlayan bu yerde Bizans devrine ait kalıntılar yer almaktadır. Bu sebeple bölgenin bilhassa Bizans Devri'nde önem kazanmış olduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁹

Hippokome: Çöğmen köyü İt Asarı Mevkiinde, hâkim bir tepe üzerine kurulmuştur. Hippokome şehrini Arkwright keşfetmiş, Step- Byzantin doğrulamıştır. Şehrin güneydoğu tarafındaki yalçın kayalar üzerinde altı adet kaya mezarı bulunmaktadır. Bu mezarların birinde Grekçe kitabe mevcut olup şehrin adı bu kitabelerden okunmuştur.

Hippokome "At Şehri" anlamına gelmektedir. Şehrin güneybatı eteğinde tıpkı Telmessos'da mevcut büyük kaya mezarları gibi üç mezar bulunur. Bu mezarların sağ ve solunda, şehrin tepesine çıkmak için basamaklar halinde yol vardır. Tepeyi çevreleyen bir kale ve kalenin içinde su sarnıcı, zahire ambarı olması muhtemel bina yıkıntıları görülür. Bu kısımda ayrıca Grekçe kitabeler de mevcuttur. Kaleden (şehrin bulunduğu tepeden) bakıldığı zaman doğu ve kuzey tarafta kalan Çöğmen köyünün mahalleleri kolayca görülür ki, tam kuzeybatıda Kepezbaşı denilen yerde şimdi izine rastlanmayan Roma ve Bizanslılar'dan kalma bina harabeleri bulunur. Yörede toprak işlendikçe Roma ve Bizans sikkelerine rastlamak mümkündür.

Bundan da anlıyoruz ki Hippokome, şimdiki harabelerin bulunduğu İt Asarı'ndan ibaret değil, şehrin hâkim olduğu yerlerde birtakım mahalleler mevcuttur. Şehrin Karya ve Likya arasında el değiştirdiği, Likyalılara Perikles devrinde geçtiği anlaşılmaktadır.³⁵⁰

Oktapolis: Elcik, Sabunlu ve Kızılkaya köy sınırları içinde eski bir şehrin kalıntıları tesbit edilmiştir. Ptolemaios ve Herbez tarafından şehrin ismi mezarlardaki kitabelerden okunarak Oktapolis (sekiz şehir) adını aldığı

³⁴⁹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.436-437.

³⁵⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.437-438.

saptanmıştır. Şehir içinde yer alan ve Kayadibi köyü'nün kuzeyini kaplayan yalçın kayalar üzerinde kaya mezarlarına rastlanır. Mezarlar Likya Dönemi'ne aittir. Ancak şehrin diğer kalıntılarının Roma ve Bizans zamanından kaldığı belirlenmiştir. Mezarlar sarp kayalar üzerine yapıldığından çıkmak ve yaklaşmak oldukça zordur. Kayadibi Köyü içinde de yer yer sur kalıntılarına rastlanır. Oktapolis (sekiz şehir) sınırlarını oluşturduğu kabul edilen bu surlar içinde kiler ve mesken kalıntıları vardır.³⁵¹

Delikli Kavak: Elcik - Bozbel arasında yöreye hâkim bir tepe üzerinde bulunan kaya mezarları, sur kalıntıları ve yer mezarları Oktapolis (sekiz şehir) antik kent sınırları içine girer. Tepenin güney ucunda bir adet kaya mezarına rastlanır. Önünde geniş bir düzlük ile mutfağı andıran raflar vardır. Etrafı sur ile çevrili olan tepenin üstünde de kesme taşlar, yer mezarları ve taştan yapılmış çeşitli şekiller bulunur. Tepenin güney, batı ve kuzeybatı tarafları sur kalıntıları ile kaplıdır. Ancak doğu ve kuzeydoğusundaki yalçın kayaların bulunmasından dolayı hiçbir kalıntıya rastlanmaz. Adını, yörede bulunan ve asırlara meydan okuyan bir kavaktan alan yere, Dalaman Bozbel üzerinden gidilir.³⁵²

Ardıçlı Tepe: Bozbel-Gökseki mahallesinin batısında, Çal Deresi kenarındadır. Ormanla kaplıdır. Batı ve güney tarafları oldukça sarp ve diktir. Etrafı surlarla çevrili basit bir kale görünümündedir. Oktapolis (sekiz şehir) antik kent sınırları içine girdiği kabul edilir. Ancak Selçuklular'dan kaldığı da iddia edilmektedir.

Yöreye Dalaman Bozbel üzerinden gidilir. Dalaman'a 45 km uzaklıktadır. Beyovası yolu Hisar, Gürleyik köyünün üstündedir. Birbirine bitişik evler ve her birinin kenarında yer alan kiler ve ahır ile şaraphanelerin konumu dikkat çeker. Bizanslılar'dan kalma yer, hisardan ziyade şarap imalathanesini andırmaktadır. Bugün sadece evlerin taban kalıntıları ile şarap testilerinin konulduğu çukurlar varlığını koruyabilmektedir. Yöreye Dalaman Gürleyik yolu zerinden gidilir. Ancak köy içinden kuzeye doğru 1 saat yaya olarak ulaşılır.³⁵³

³⁵¹ Avcı, *a.g.e.*, s.121-122.

³⁵² Avcı, *a.g.e.*, s. 122.

³⁵³ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.438-439.

Şerefller - Kozpınar (Kalynda): Şerefller köyünün kuzeyi ve kuzeydoğusu tamamen tarihi eserler ile doludur. Kale, kaya mezarları, surlar vb. eserlerin değişik zamanlara ait olduğu tahmin edilmektedir. Kapıdağı yöresindeki Ldai, Lissay ve Crya'nın bir uzantısı olarak kabul edilir. Önceleri Karya elinde bulunan yöre, Perikles zamanında Likyalıların eline geçmiştir.

Kaya mezarları Likya, sur ve kalenin Bizanslılar zamanından kalmıştır. Kozpınar (Klynda), eski bir ticaret yolu üzerinde mola yeri olarak tanınmış ve bugün hala güncelliğini korumaktadır.

Manastır Tepesi: Gürköy-Karaağaç arasında adı üstünde Manastır Tepesi'nin batı eteklerinde yer alır. Manastır'dan çok az bir kalıntı olduğundan gözle görülür bir yapı yoktur. Bizanslılar'dan kaldığı söylenir. Ancak adı geçen yerin güneyine (Değirmenyakası'na) 13. yüzyıl başlarında yerleşen Rumlar tarafından yapıldığı, Kurtuluş Savaşı sonrası yöreden kaçan Rumların kendi elleriyle yıktıkları tahmin edilir. Adı geçen yere Dalaman Gürköy yolundan gidilir ve köy içinden 45 dakika yaya olarak ulaşılır.³⁵⁴

Demirci Dükkânları: Gürköy Değirmenyakası Mahallesi'nin kuzeyindedir. 13. yüzyıl sonlarında Rumlar tarafından yapıлып işletilmiştir. Halk arasında Demirci Çarşısı adı verilen yerde demir parçaları, çekiç ve örs kalıntıları ile körük parçalarına rastlanır. O dönemde ovada bol bulunan karaağaçları işlemek ve kerestelerini deniz ötesi devletlere satmak amacıyla kurulduğu söylenir. Yöreye Dalaman Gürköy yolundan gidilir ve köy içinden 30 dakika yaya olarak ulaşılır. Bir rivayete göre dükkândan çıkan çekiç ve örs sesleri ile dövülen demirlerden çıkan kıvılcımlar uzak köylerden duyulur ve görülürmüş.

Gökdağ Kaya Mezarları: Gökdağ'ın güney eteklerinde bulunur. Diğer Likya kaya mezarlarına benzemesi nedeniyle Likyalılar'dan kaldığı kabul edilir. Mezarlar orman içinde kalmıştır. Birbirlerine bitişik durumda olup üç adettir.

Akköprü: Dalaman Çayı üzerine yapılan ilk köprüdür. Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 11. yüzyıl sonlarında yapıldığı tahmin edilir. Köprü o dönemde Ege ve Akdeniz Bölgeleri arasında tek köprü olmasından dolayı, çok önemlidir. Köprü'nün ön yüzünde "Latince" olarak tuğladan "Tanrı rızası için

³⁵⁴ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.439.

yapıldı" yazısı dikkat çekicidir. 50 m uzunluğunda, 30 m yüksekliğinde ve 3 m genişliğindedir. Bir kenarında ise tahliye kemeri bulunur. Taş tuğla ve karışımından yapılan köprü, hala ayakta durmayı başarmıştır. Akköprü'ye Dalaman Beyobası yolundan gidilir. Romalılar zamanında yapıldığı kabul edilir.³⁵⁵

Asma (Eski) Köprü: Dalaman Çayı üzerine yapılan ikinci köprüdür. Yapısı bakımından Asma Köprü denilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde yurt genelinde yapılan ilk köprülerdendir. 1935-1936 yılında yapılmıştır. Orta kemerin bağlantı yerinin ön yüzünde "Bu Köprü Cumhur Reisi Atatürk, Başvekil İsmet ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya zamanında yapılmıştır" yazısı mevcuttur. 3 kemerli, 15 m yüksekliğinde, 60 m uzunluğunda ve 3 m genişliğindedir.

Su Değirmenleri: Dalaman'ın değişik yerlerinde asırlara meydan okumuş su değirmenleri vardır. Büyük çoğunluğu Rumlar zamanından kalmaz. Atakent Taşlıburun, Çöğmen Aygırdibi, Elcik Taşdibi, Kavacık ve Gürleyik yöresinde değirmenler veya kalıntıları vardır.

Eski Ticaret Yolları: Eski çağda Likya'yı komşu ülkelere bağlayan yollar olduğu gibi, Likya şehirlerini de birbirine bağlayan yolların bulunduğunu Oktay Akşit'in Likya Tarihi adlı kitabında görüyoruz.

Eski çağda Likya Devleti içinde en önemli yol, Karya'yı Likya'ya bağlayan yol olduğu görülmektedir. Bu yol, Kaunos (Dalyan)' dan gelerek Kalynda (Kozpınarı), Telmessos (Fethiye), Pinara (Minare), Xanthos (Kınık), Patara (Gelemiş)' i takiben Kaş, Finike ve oradan da Elmalı' ya birer kol ile ayrılarak iki yönden Antalya' ya varmaktadır.

Ancak Akköprü' den Elcik'i takiben Çöğmen, eski Hippokome şehrinden Telandros (Arpacık - Nif) ve oradan Cadyanda (Üzümlü)'ye bağlanan ikinci bir yol vardır. Çünkü bu yol güzergâhında yol mesafe taşları tebsit edilmiştir. Görülüyor ki, Likya ve Karya'nın komşu devletlerle ulaşım bağlantısı muntazam bir şekilde olmuştur. Ülke içinde ise her yerleşim birimlerinin birbiriyle ulaşımı mevcut olup, ticarete büyük aşama kaydetmişlerdir.³⁵⁶

³⁵⁵ Avcı –Karaağaç, *a.g.e* , s.439-440.

³⁵⁶ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.440-441.

Kleopatra Hamamı: Kapıdağı'nda Kurşunlu ile Sarbala koyları arasında kalan, geniş ve temiz bir koy olan Hamam Koyu, adını Kleopatra Hamamı'ndan almıştır. Güzellik Tanrıçası Kleopatra adına yaptırılan hamamın sadece kenar duvarları kalmıştır. Giriş bölümünün sağ ve solunda iki ayrı hamam bulunur. Odalardan ilki dinlendiği ve hazırlandığı yer, ikincisi ise yıkandığı bölümdür. Güzelliğine çok düşkün olan Kleopatra, adı geçen hamamı kendi zevkine göre yaptırmış ve donatmıştır.

Kırık Camii: TIGEM içinde, denize giden asfalt yol ile havalimanı arasındaki Camıkırı yöresindedir.

Hidiv Abbas Hilmi Paşa öncesi, Osmanlı Devleti'nin "Arazi Nizamnamesi" ile ovada kurulan Camıkırı köyünün ibadet yeridir. Caminin özellikleri ise 8x8 boyutlarında, 7 metre yükseklikte ve kubbelidir. Eser, 4 köşe üzerinde sekizgen bir yapı ile yükselmiş, 200 yıllık bir camidir. Yapısı taş kireç karışımıdır. Cami 5 pencere, tek kapılı, 6 merdivenli ve bir hutbeye sahiptir. Caminin içinin tam kible tarafında taş üzerine oyma "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı vardır. Tabanları taş sıva döşemelidir. Duvar kalınlığı bir metredir. Giriş kapısının sağ ve solunda birer tane mamluk bulunur. Caminin önündeki mezartaşı yazılarında yapılan inceleme sonucu ova kesiminde yapılan ilk cami olduğunu anlaşılmaktadır. Adını bu cami ve toprağından alan Camıkırı köyü ile komşu köylerinin katkılarıyla farklı yıllarda tamir gören cami bugün hala ibadet edilebilecek durumdadır.³⁵⁷

3.2.4. Türbeler

Karginkürü Türbesi: Dalaman ilçesi bağlı Karginkürü köyünde bulunan türbe orman içinde olduğu için ulaşması zordur. Menteşe Beyliği dönemine ait olan bu türbedeyi kimin yaptırdığı ve türbede kimin yattığı bilinmemektedir.³⁵⁸

Kavaklı Dede Türbesi: Gökdağ'ın kuzey yamaçlarında bulunur. İçinde Kavaklı Dede adında bir ermişin yattığı söylenir. Hıdırellez ve diğer önemli günlerde halk tarafından ziyaret edilir. Çeşitli dertler için kurbanlar kesilir, dualar

³⁵⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.441-442.

³⁵⁸ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973,s.174.

okunur. Yöreye TİM içinden yaya olarak gidilir. Türbenin önemli bir mimari özelliği vardır.³⁵⁹

Ak Türbe: Kayadibi köyü girişinde, yol üzerinde bulunur. Eskiden göçerlere yardım eden ve tek başına yaşayan bir ermişin yattığı söylenir. Bu nedenle mezarı, halk tarafından türbeye dönüştürülmüştür. İşleri yolunda gitmeyen, amansız bir derde yakalanan, kazaya uğrayan ve hasta olanların ziyaret ettiği Ak Türbe, bakımlı ve temizdir. Türbe Dalaman'a 16 km uzaklıktadır.³⁶⁰

³⁵⁹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.439.

³⁶⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.440.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

4.1. TARIM VE HAYVANCILIK

4.1.1. Dalaman'da Tarımın Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımın üretim alanı olan toprak, mülkiyet olarak devlet askeri düzenine uygun olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı gelirler olarak bilinen dirlik sistemi ile yönetilerek, üretimi attırmak ve üretimin sürekliliğini sağlayarak buna karşılık asker ihtiyacını karşılama hedeflenmiştir. Dirlik sahipleri de toprağını düzenli ve sürekli işler, devlete vereceği vergi tutarınca silah veririrler ve asker beslerdi.³⁶¹

Osmanlı toplumunda dirlik sistemi 15.yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başladı. Bunun üzerine dirlik sistemi yerine “İltizam” denilen bir başka sistem getirildi. Osmanlı Devleti'nin idari bölünmesi yapılırken de eyaletlerin ekonomik bakımdan kendi kendine yetmesi göz önüne alınarak planlanmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren eyalet ve sancak yöneticileri görevine getirilen enderunlu paşalar Başkentten taşradaki eyalet ve sancak merkezlerine gitmeyerek, yerlerine eyaletin ve sancağın ileri gelenlerinden sözü geçen kişilere “Mütesellimlere” bırakmaya başladılar. Bu tarihten sonra şehir merkezlerinde ayan ve mütesellimin aileleri diğer ailelere daha üstün ve etkili konuma geldi. Osmalı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile 1839 tarihinde ayanlık ve mütesellimlik kaldırıldı. Bu döneme kadar Menteşe Sancağı Mütesellimler tarafından yönetiliyordu. Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde Mütesellimlik görevi yerine “Muhassıl” denilen devlet memurlarına devir etme uygulaması başlatılmıştır.³⁶²

Osmanlı Devletin'de Arazi Kanunnamesi 1858 tarihinde çıkarıldı. Arazi Kanunnamesi ile bağımsız küçük çiftliklerin oluşması amaçlanmıştır. Böylece önceden kurulmuş çiftliklerde, geniş ve verimli toprakların, birkaç kişinin eline

³⁶¹ Özata,*a.g.t.*, s.158-159.

³⁶² İlhan Tekeli, *Tarih İçinde Muğla*, Ankara 1993, s.36-42.

geçmesi ve çevreye baskı yapmasına engel olunmak istenmiştir. Ancak, Arazi Kanunnamesi de Menteşe Sancağı'nda büyük toprak sahiplerinin oluşmasına neden oldu. Bu büyük toprak sahipleri, Menteşe Sancağı'nda 1750 ile 1858 tarihleri arasında mütesellimlik yapan aileler ile uzun süre tımarlı sipahi besleyen ailelerdir.³⁶³

Yörede Dalaman, Ortaca, Beyobası, Hamit ve Dalyan gibi arazisi tarıma elverişili, verimli, geniş ve sulama imkânı olan ovalar vardı. Bu verimli tarım alanları Dalaman ve Kargı Çayı'nın suları ile sulanmaktadır.³⁶⁴

Köyceğiz Dalaman Zıraat İşletmesi:³⁶⁵ Dalaman, 20.yüzyılın başlarından itibaren Mısır yöneticisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşanın torununu Hidiv Abbas Hilmi Paşa'ya verilmiştir. Hidiv Abbas Hilmi Paşa yöreyi gezerken, Dalaman'a gelmiş ve gördüğü yeşil ovalar, Dalaman Çayı Hidiv Abbas Hilmi Paşa'ya, Mısır'ı ve Mısır'a hayat veren Nil Nehri'ni anımsatmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Dalaman Çiftliğinin işletme hakkını satın almıştır.³⁶⁶

Dalaman Çiftliğinde yapılan Çiftlik Binası, Hidiv Abbas Hilmi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çiftlik Binası Mısır'da yapılmakta olan tren istasyonu binası planı ile karıştığı düşünülerek, günümüzde idare binasının görünümü tren istasyonu binasına benzetilmektedir.

Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın elinde bulunan Dalaman'daki verimli topraklara bölgenin zengin aileleri el koymuştur.³⁶⁷

Zıraat Bankası,1939 yılında Dalaman Çiftliği içindeki yirmi beş köy halkı için, Nazilli'den kilo başına iki kuruş ödeme yaparak altı bin kilo pamuk tohumu getirmiştir. Devlet ekonomik zorluktan dolayı köylüye iki kuruş karşılığında yer satarak alınan pamuk tohumlarının bedelinin ödemesini yapmıştır. Bölgede yaşayan halkın zıraat bilgisinin eksik olması nedeniyle pamuk tohumlarının bir kısmını hayvanlara yem olarak yedirmiş ve yapılacak olan tarımsal faaliyeti zarara uğramıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, verimli Dalaman Çiftliği toprakları üzerinde zirai işletme kurarak tarım ve hayvancılık yönünden

³⁶³ Tekeli, a.g.e., s.36-42.

³⁶⁴ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H.1306,Vilayet Matbaası.

³⁶⁵ Özata,a.g.t., s.164-166.

³⁶⁶ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s.197.

³⁶⁷ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 17.Şubat.1940 Cumartesi, Sayı. 1568, s.3.

değerlendirmeyi düşünmüştür. Devlet 1939 senesinde bu çiftlik arazisine 350 bin lira değer belirlemiştir.³⁶⁸

Zıraat İşletme Kurulu, 1940 senesinin başlarında Dalaman Çiftlik arazisini satın almak için girişimlerde bulunmuştur. Dalaman Çiftliği toprakları için 360 ile 400 bin lira arasında fiyat bedeli belirlemiştir. Antalya tapu muhafızı, Çifteler ve Silifke Çiftlik Müdürleri Dalaman Çiftliğine gelerek çiftlik hakkında rapor hazırlamışlardır. Hazırlanan raporda Dalaman Çiftlik topraklarının verimli olduğunu yazmışlardır. Fakat sekiz ay su baskınına uğradığından dolayı tarım ürünleri zarar gördüğü, su baskınları önlenebilirse yılda 250-300 bin lira değerinde ürün elde edilebileceği belirtilmiştir. Bu rapor göz önüne alınarak ülkede tarımın ve hayvancılığın geliştirilmesi için Dalaman Çiftliğini 1940 senesinin sonunda Devlet İşletme Ziraat Kurumu satın almıştır.³⁶⁹

1940 Yılından sonra Devlet Zıraat İşletmesi Kurumuna geçen Dalaman Çiftliğinin verimli arazileri içinde Dalaman nahiyesine bağlı Çakallık, Söğüt köyleri bulunmaktaydı. Devlet Ziraat İşletme Kurumu, Dalaman Çiftliğini satın aldıktan sonra, bu topraklar üzerinde bulunan ve zıraatla uğraşan halkın ellerinden taralalarını almış, halka yerleşecek ve tarım yapacak arzi vermemiştir. Topraksız kalan Dalaman halkı, toprak sahibi olmak için Devlete müracaatta bulunmuşlardır.³⁷⁰

Bunun üzerine 1941 yılında Dalaman Çiftliği içerisinde bulunan, bataklık yerde kurulan, sıtma hastalığının çok olduğu ve evleri sağlıksız olan dört köy Tersakan Çayı'nın güneyine nakledilerek, köy halkına buradan tarım için arazi ve hayvanları için mera olacak yer verilmiştir.³⁷¹

Devlet Ziraat İşletme Kurumunun işletmesine geçen verimli Dalaman Çiftliği'nde Dalaman Çayı'nın oavadan geçmesi sebebi ile sulama imkânlarının yeterli olması, iklimin uygun olması sayesinde senede birkaç ürün alma imkânı vardır. Dalaman'da ekilen ürünler arpa, buğday, darı, susam ve pamuk ürünleridir. Dalaman Çiftliği'nde tarımı modern olarak geliştirmek ve çevreye modern tarımın yayılmasını sağlamak amacıyla Devlet Ziraat İşletme Kurumu tarafından uygulamalı bir ziraat okulu açılmıştır. Dalaman Devlet Ziraat İşletmesi geniş bir

³⁶⁸ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 28.Teşrin 1939 Cumartesi, Sayı. 1553, s.1

³⁶⁹ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 17.Şubat.1940 Cumartesi, Sayı. 1568, s.3.

³⁷⁰ *BCA*, 490.01/202.799.2.

³⁷¹ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 15.Mart.1941 Cumartesi, Sayı. 1621, s.1.

tarım arazisine sahiptir. Dönemin Çiftlik Müdürü İbrahim CANLAR'ın kırk elli bin dönüm toprağı işleterek yılda iki ürün alınması sağlanmıştır. Hatta kahve bile yetiştirilir hale gelmiştir. Aynı zamanda 900 tane at yetiştirilmiş bunun yanında sığır yetiştiriciliğinde de önemli gelişme göstererek hayvancılıkta önemli bir yol kat edilmiştir.³⁷²

İkinci Dünya savaşı sırasında Türkiye'de yaşanan tarım ürünü ihtiyacını karşılamak için 1941 yılında Dalaman Çiftliği'nde tarımsal üretimi arttırmak amacıyla zirai cezaevi açılması planlanmıştır. Zirai cezaevi açılması planını incelemek ve rapor etmek amacıyla umum müfettişleri ile bir mühendis Dalaman Çiftliği'ni incelemiştir.³⁷³

Bu inceleme sonucu umum müfettişleri, 1942 yılında Devlet Ziraat İşletme Kurumu bünyesinde bir açık cezaevi açılmasının uygun olacağına karar vermişlerdir. Dalaman'da açılan bu tarım açık cezaevine ilk olarak dört yüz mahkûm tarımla uğraşmak ve narenciye işlerinde çalıştırmak üzere getirilmiş, mahkûmların ihtiyaçları olan elbise ve yatak sipariş edilmiştir.³⁷⁴ Dalaman Ziraat İşletmesinde açılan Tarım Açık Cezaevindeki mahkûmların cezaevindeki düzeni ve uyması gereken kurallar dışındaki tarım alanında yapılacak çalışma ve üretim faaliyetlerini Çiftlik Müdürünün hazırlayacağı programa ve ihtiyaca göre yönetilecektir.³⁷⁵

4.1.2. Tarım Aletleri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu yıllarda genel olarak tarım alanında üretim için en önemli araç kara saban ve bunları çeken hayvanlar vasıtası ile yapıldı. Ülkede diğer alanlarda yapılan gelişime ve ilerlemeler olduğu gibi bu yenileşme hareketi tarım alanına da yasımıştır. Modern tarım anlayışıyla birlikte modern tarım aletleri kullanılmaya başlanmıştır. Tarım sektörünün de modern tekniğin imkânlarından faydalanmaya başlaması sonucunda modern tarım aletlerinin sayısı hızla arttı.³⁷⁶ Tarım üretim aleti olarak 1939 yılında halk genelde kara saban ile sürgü kullanmaktaydı. Mekezlerde ve bazı çiftliklerde pulluk

³⁷² BCA, 490.01.512.2055.2.

³⁷³ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 26.Temmuz.1941 Cumartesi, Sayı. 1640, s.1.

³⁷⁴ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 18.Nisan.1942. Cumartesi, Sayı. 1678, s.1.

³⁷⁵ BCA, 490.01.512.2055.2.

³⁷⁶ Akça, *Siyasal Sosyal...*, s. 163.

kullananlar vardı. Dalaman Çiftliğine ilk defa traktör getirilmiştir.³⁷⁷

Dalaman'da 1915 yılına ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in raporuna göre Mısır Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın çiftliğinde ilk etapta 2 traktör, dörderden sekiz kulaklı bir pulluk ile bir buhar ile çalışan tırmık, harman makinası, sekiz adet yük, iki adet binek otomobili ile dekovil hatları gibi tarım alatleri mevcuttur.³⁷⁸

Daha sonra bölgede yedisi Dalaman Çiftliğinde, iki tanesi Köyceğiz ve bir tanesi Tepearasın'da olmak üzere on tane traktör vardır. Dalaman Çiftliğinde, tarımda çalışmaya ayrılmış iki büyük ve iki küçük dört lokomobil vardı. Mengenli Çiftliğinde ziraate kullanılan büyük bir lokomobil terk edilmiş bir halde bulunmaktaydı.³⁷⁹

Türkiye'de tarım aletlerindeki sayının ve kalitesinin artmaya başladığı tarih Demokrat Partinin yönetime gelmesi olan 1950'li yıllara raslamaktadır. Bu tarihlerden itibaren modern tarım aletleri ile tarım yapılmakta idi. 1953 yılında Kaza çevresinde 60 kadar traktör mevcuttur. Tarım da moder yöntemlerin ve modern tarım altlerinin kullanılması ile zıraat üretimi artmıştır.³⁸⁰

4.1.3. Tarım Alanlar ve Tarım Ürünleri

Dalaman iklim ve toprak yapısı bakımından oldukça verimli bir yerdir.³⁸¹

Dalaman'ın tarımsal arazi miktarı 104.500 dekar, üretici sayısı 4000 kişidir. Kuru tarım alanı 56.500 dekar, sulu tarım alanı 48.000 dekar, çayır ve mera 18.300 dekadır.³⁸²

³⁷⁷ Eroğlu, a.g.e., s. 240-258.

³⁷⁸ Bayaram Akça, *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, Muğla 2010, s. 89.

³⁷⁹ Eroğlu, a.g.e., s. 240-258.

³⁸⁰ *Vatan Gazetesi*, Muğla İlavesi, 29.7.1953, s.8.

³⁸¹ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.113.

³⁸² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Arazi Kullanım Şekli

Tarla Arazisi. (2004 yılı)³⁸³

Ürün Grubu	Miktarı (Dekar)	Tarla Arazisindeki Payı (%)
Hububat	52.000	73,5
Sanayi Bitkileri	12.000	17,0
Yem Bitkileri	6580	9,2
Diğerleri	220	0,3
TOPLAM	70.800	100

İlçemizde yoğun olarak yetiştirilen tarla ürünleri alanı; buğday 48.000 dekar, pamuk 5.000 dekar ve mısır 5.650 dekardır.³⁸⁴

Bağ ve Bahçe Arazisi.³⁸⁵

Ürün Grubu	Miktarı (Dekar)	Tarla Arazisindeki Payı (%)
Zeytinlikler	15.580	49,2
Narenciye	11.080	34,4
Sebzelikler	2.958	12,2
İncir	640	1,9
Örtü Altı Sebze Yetiştir.	370	1,2
Diğer Meyvelikler	250	0,8
Bağ	100	0,3
TOPLAM	31.450	100

İlçemizin toplam nüfusunun % 60'ı tarımla uğraşmaktadır. Tarımla uğraşan aile sayısı 4.000'dir. Bunlardan 2.740'ı Ziraat Odası'na kayıtlıdır. Tarım Kredi Kooperatifine kayıtlı üye sayısı ise 602'dir. Ortaca Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Üyesi 260'dır.³⁸⁶

³⁸³ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.113.

³⁸⁴ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.114.

³⁸⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

³⁸⁶ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.114.

Tarla bitkileri (2004 yılı):³⁸⁷

Ürünün Cinsi	Ekim Alanı (Dekar)	Verim(Kg/da)	Üretim(ton)
Buğday	48.000	350	16800
Arpa	4.000	250	1000
Yulaf (85'i ot için)	3.000	100	45
Nohut	100	200	20
Kuru Fasulye	120	150	18
Fiğ (kuru ot)	1.850	400	740
Pamuk	5.000	280	1400
Ayçiçeği	2.000	380	760
Yonca (kuru ot)	120	1250	1275
Mısır (dane)	2.600	600	1560
Mısır (slaj)	2.550	3000	7650
Mısır (hasıl)	500	3000	1500
Susam	500	90	45
Sudan otu (kuru ot)	380	1000	380
Toplam			71.620

4.1.3.1. Pamukçuluk

Köyceğiz kazası ve Dalaman Çiftliğinde verimli tarım alanlarında dört yüz kır iki dönüm alana pamuk ekimi yapılmıştır. Bu ekim sonucunda 26.520 kilo pamuk üretilmiştir.³⁸⁸

Bu bölgede, 1930'lu yıllara kadar üretim maliyetlerin artması, yetiştirilmesinin, işlenmesinin zor olması ve pazarlama sorunları sebebi ile pamuk ekimi yavaş yavaş azalmaya başlanmıştır. Nihayet 1937 yılına gelindiğinde pamuk ekilmez hale gelmiştir.³⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu konuda sorunu gidermek, gerekli tedbirleri almak için bölgede inceleme yapmıştır. Mevcut hükümet 1937 yılından sonra pamuk üretimi için farklı çalışmalarda bulunmuş ve

³⁸⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.115.

³⁸⁸ 1927 Senesi Ticaret Salnâmesi.

³⁸⁹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tarım İstatistikleri 1934-1937*, Yayın No: 135, Ankara 1989, s.290.

alınacak sonuçların olumlu olması durumunda pamuk tohumunun ücretsiz halka ve üreticiye dağıtılmasını kararlaştırmıştır. Bu dönemde üretimi arttırmak için 1936-1940 yılları arasında denenmek üzere Amerikan menşeli açık koza akala pamuğu belli bir süre yerli pamukla birlikte ekilmiş ve bu uygulamada iyi sonuçlar elde edilmiştir.³⁹⁰

Devlet tarafından pamuk üretimini arttırmak için yapılan bu çalışmalar kısa sürede sonuçlarını vermiştir. Bölgede 1942 yılında bin dekarlık bir tarım alanına pamuk ekimi yapılmıştır. Köyceğiz kazası ve Dalaman Çiftliği, Muğla ilinde 1942 yılında pamuk ekilen alan bakımından en fazla ekim alanına sahiptir. Pamuk ekimi ve üretimi kazada belli dönemlerde azalmıştır. Bunun nedeni pamuğun pembe kurt yüzünden zarar görmesi nedeni ile üretim ve kalitesinin düşmesi, çığitli olarak ve fümürge edilmeden kara vasıtalarıyla ıstılah merkezlerine yapılması, deniz yoluyla yapılan sevkiyatın onbeş günde bir olması ve buralarda ambar bulunmamasıdır. Pamuk üretiminde azalmanın bir diğer sebebi Sümerbank yetkililerinin Köyceğiz ve Dalaman'a zamanında gelerek alım yapamamasından dolayı ekonomik olarak sıkışan, sabırsız davranan üreticilerin elindeki pamuğu düşük fiyata satmasıdır.³⁹¹

Türkiye'de Demokrat Parti, yönetimi ele aldıktan sonra 1950'li yılların başında pamuk ziraatine önem vermiştir. Pamuk üretimine büyük ivme kazandırmıştır. 1953 yılından itibaren pamuk ziraatı açık kozalı yüksek verimli akala türü ile sürdürülmüştür. 1956 Yılından itibaren bataklıkların kurutulması, salgın hasatlıklarla mücadelenin de etkisi ile çeltik ekimi yapılan alanlar bırakılarak, bu alanlarda pamuk ziraatı yapılmaya başlanmıştır. 1960 yılında Köyceğiz ve Dalaman'da sailond pamuğu için üretim alanı belirlenmiş, belirlenen sahadaki pamuk üreticilerine 17 mibzer (tarlaya tohum ekme aracı) 24 adet çapa makinesi verilerek çiftçilerin ekipmanlarına takviye edilmiş ve bu iş için Nazilli Zirai Araştırma İstasyonu görevlendirilmiş olup bu teknik ekip gözetiminde sailond pamuğu ekimi yapılmıştır. 1970 yılında Muğla ili içerisinde pamuk ekimi yapılan alanın %62,24'ü Köyceğiz ve Dalaman'da bulunmaktadır. Muğla'da pamuk üretiminin %66,04'ünü Köyceğiz ve Dalaman karşılamaktadır.³⁹²

³⁹⁰ Özata, *a.g.t.*, s173.

³⁹¹ Özata, *a.g.t.*, s173.

³⁹² Özata, *a.g.t.*, s.174.

4.1.3.2. Çeltikçilik

Dalaman Ovası bol suyu olması sebebi ile çeltik yatıştırılmasına uygun bir yerdir. Çeltik çok su isteyen bir bitki türü olduğu için bataklık, sulak yerlerde yetişmektedir. Dalaman nahiyesindeki Cafer Çiftliği ile Köyceğiz'deki suyu bol olan çiftliklere çeltik ekilmiştir.³⁹³

1950'li yıllarda çeltik üretimi hızlanmış, fakat daha sonra çeltik ekilen tarım arazilerinde pamuk ekilmeye başlanmıştır.³⁹⁴

Salgın hasatlıklarla mücadelenin de etkisi ile çeltik üretimi için ayrılan yirmi otuz hektarlık araziye tahliye kanalları açılarak çeltik ekiminde oluşan bataklıklar kurutulmuştur.³⁹⁵

4.1.4. Meyve -Sebze Üretim Alanları ve Ürünleri

Sebzeler (2004 yılı).³⁹⁶

Ürünün Cinsi	Ekim Alanı(da)	Verim(Kg/da)	Üretim(ton)
Hıyar (sera)	70	1.200	840
Ispanak	100	1.400	140
Karpuz	350	3.000	1050
Kavun	400	2.000	800
Lahana	10	2.000	20
Biber	80	1.500	120
Patlıcan	50	3.000	150
Soğan (kuru)	300	2.000	600
Soğan (taze)	10	2.000	80
Domates (tarla)	1000	4.000	4000
Domates (sera)	488	8.000	3904
Sarımsak	30	1.200	36
Börülce	40	1.000	40

³⁹³ Muğla'da Halk Gazetesi, 30 Mart 190 Cumartesi, Sayı.1574, s.2.

³⁹⁴ Yurt Ansiklopedisi, Cilt 8, s.5892.

³⁹⁵ Muğla'da Halk Gazetesi, 30 Mart 190 Cumartesi, Sayı.1574, s.2.

³⁹⁶ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.115.

Meyveler(2004 yılı).³⁹⁷

Ürünün Cinsi	Meyve veren ağaç sayısı	Meyve vermeyen ağaç sayısı	Kg/Ağaç	Üretim(ton)
Limon	56.250	2.765	80	4.500
Portakal	82.623	21.217	100	8.262
Mandalina	725	1.700	110	80
Greyfurt	3.863	4.472	220	850
İncir	6.700	10.310	35	234
Zeytin	243.425	37.305	25	3.894
Armut	7.970	1.240	25	199
Ayva	2.170	150	35	75,5
Elma	4.180	150	30	125
Yenidünya	810	100	30	24
Erik	2.400	560	25	60
Kayısı	1.250	200	30	37,5
Kiraz	120	480	20	2,4
Şeftali	4.050	670	20	81
Ceviz	750	500	50	37,5
Badem	3.830	400	15	57,4
Nar	5.150	6.650	25	128,7
Asma	100 Dekar		1.000	100

Üretim miktarları yukarıya çıkarılmış olup verimde düşüklüklerin yaşandığı görülmektedir. Verim düşüklüğünün birçok sebebi bulunmaktadır. İlçemiz arazisinin birçoğu sulama imkânına sahip olamayan orman içi arazilerdir. Buralarda alternatif ürün yetiştirme şansı bulunmamaktadır. Merkezde mevcut olan tarım arazileri imara açıldığı için gün geçtikçe azalmaktadır. Miras yoluyla parçalanmış alanlarda ekonomik tarım yapma imkânı gittikçe azalmaktadır. Bundan başka 2/B diye tabir edilen yerlere sahip birçok çiftçimiz bulunmaktadır. Bu yerlerin geleceği belli olmadığından çiftçi yeteri kadar yatırım yapamamaktadır.

İlçemizde 5.000 dekar alanda yetiştiriciliği yapılan pamuk, tohumluğu

³⁹⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.116.

TARİŞ tarafından karşılanmakta, bunlar Nazilli-84 ve Carmen çeşididir. Hububat tohumluğu ise TİGEM tarafından ve çiftçinin kendi yetiştirdiği tohumdan karşılanmaktadır. Genelde Cumhuriyet-75 Ziya Bey-98 çeşidi yetiştirilmektedir. Sebze yetiştiriciliğinde kullanılan tohum genelde yabancı menşeli olup fide olarak da temin yoluna gidilmektedir. Çiftçi kaliteli tohum kullanma konusunda yeterince ilgili ve bilgilidir.³⁹⁸

4.1.4.1. Zeytincilik

Liva dâhilinde 100 km'den fazla zeytinlik alan, orman sınırları içinde bulunmaktaydı. Bu zeytinliklerin ıslahı için 1913 yılında Vilayet Meclis-i Umumisi tarafından bir karar alınmıştır. Buna göre yaban zeytinlerini aşıl原因anlara bir kısım zeytinlik verilmesi ve nakdi yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak bunun uygulanmasındaki zorluklardan dolayı başarıya ulaşamamıştır.³⁹⁹

Köyceğiz ve Dalaman çevresinde on yedi bin dört yüz yirmi bir dönüm alanda zeytin ağaçları vardır.⁴⁰⁰ Köyceğiz ve Dalaman çevresindeki zeytinliklerden elde edilen ürün miktarı ise 100.000 kilodur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Köyceğiz kazası ve Dalaman nahiyesi içinde zeytin ağaçlarının sayısı çok olmasına rağmen bunların çoğu ıslah edilmemiş doğal yetişen delice zeytin türündendi. Devlet tarafından zeytin tarımını geliştirmek için halka bu tür zeytinlikler dağıtılmış ve bu ağaçların ıslah edilmesi istenmiştir. Bu amaçla 6.800 hektarlık zeytinlik ıslah etmek için halka dağıtılmıştır.⁴⁰¹

4.1.4.2. Anbari Sail Ağaçları

Marmaris kazasının Datça Yarımadası sahilinde, Muğla'nın Gökova Körfezi sahiliyle doğu sahilinde ve Köyceğiz Gölü'nün kuzey ve doğusunda umumiyetle sahile yakın yerlerde bulunan Yangı, Hamit, Toparlar, Tepearası, Dalyan, Okçular, Dalaman ve Akçataş köylerinin ovalık ve bataklık mahallerinde Alakeçi, Namnam, Elçik civarındaki Çavuş Deresi'nde, Akköprü civarındaki sulak dere içinde bulunmakta ve Fethiye Körfezi'nin kuzeyinde ormanlıklar şeklinde bulunmaktadır. Bunlar doğal yapısı bakımında söğüt ağacına benzer. Çoğunlukla dere içlerinde, su,

³⁹⁸ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s.117.

³⁹⁹ Akça, *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu...*, s. 49-50.

⁴⁰⁰ 1927 *Senesi Ticaret Salnâmesi*.

⁴⁰¹ Özata, a.g.t., s.170.

göl ve bataklık kenarında yetiştirirdi. Liva dahilinde buna müsait pek çok arazi vardır. Anberi saıl ağaçlarının tohumları ekilerek çoğaltılmasına teşebbüs edilmemiştir. Anberi saıl ağaçları, tohum ve sürgünler sayesinde doğal olarak yetişmişlerdir.⁴⁰²

Köyceğiz kazasından senevi 80-100 kantar, Fethiye kazasından 20.000 kilo, Marmaris'ten 20.000 kilo ve Muğla'dan ise 1.000 kilo sığla yağı elde edilmekte ise de günümüzde gerek ahval dolayısıyla ve gerekse diğer hususlardan dolayı ihracatı yapılamamaktadır.⁴⁰³

Dalaman nahiyesi Akçataş Mahallesi'nde bulunan ormanlık alandan 7544 kilo anberi saıl ağacı yağı, bir buçuk ton günlük ağacı buhuru üretilmiştir.⁴⁰⁴

Liva dahilinde ormanlar teşkil eden bu ağaçlardan sığla yağı üretilmekte ve pek çok kimse ticaretini yapmaktadır. Ağacın iç kısmı ile kabuğu arasındaki bölgede özsuğu bulunurdu. Bu ağaçlar umumiyetle günlük adıyla bilinirse de esasen günlük bir sanayi reçinesinden ibaret olduğuna göre bu ağaçlara fenni bir tabir olmak üzere "gayr-i saıl ağacı" demek daha uygundu. Sığla yağı koyu, donmuş bal kıvamında ve rengi ise açık kestane renginde latif bir reçineyi haviydi. Bu ağaçların kabuğuna açılan yarıktan süzülen suyu özel kaplara (tulumlara) alınarak havanın etkisinden korunurdu. Ağaçlarda suyun devran etmeye başlamasından sonra mayıs başlarında ağacın dış kabuğu üzerinde biraz derince ve hatta iç kısmından bir kısmı dahi kazılmak suretiyle dikdörtgen şeklinde yarım metre kadar uzunluğunda ve 10 santimetre genişliğinde prizma şeklinde birbirini takip eden yarıklar oluşturulurdu. Sekiz gün sonra bu yarıklardan havada esmerleşip tedricen kuruyabilen sarımtırak bir su sızmaya başlardı. Bu sızan su amalenin boynuna astığı deri tulumun içine kazınarak doldurulurdu. Bu işlem ekim başına kadar devam eder ve aynı senede 3 defa tekrar edilerek ürün elde edilirdi. Toplanan madde bir kazana doldurulup kaynatılırdı. Daha sonra sıcak iken torbalara konur ve ağaç çendereler ile sıkılırdı. Sızan sulu yağ yerde kazılmış bir sıra birbine bağlı çukurlara sevk edilirdi. Birinci çukura yağ dolduktan sonra ikinci çukura dolar ve bu suretle devam ederdi. Yağ sudan ağır olduğundan dibine çöker

⁴⁰² Akça, *Türkiye'nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla...*, s.40.

⁴⁰³ Akça, *Türkiye'nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla...*, s.40.

⁴⁰⁴ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 23 Mart 1940, Cumartesi, Sayı. 1573, s.2.

suyu ileriye aktarma olurdu. Bu suretle elde edilen sığla yağı gaz tenekelerine doldurularak pazarlara gönderilirdi. Torba içinde kalan posa, buhur namı ile satılırdı. Gayet hoş kokulu bir reçineydi. Tabiatın yalnız Menteşe Sancağı'na ve kısmen Antalya'ya hasrettiği bu sığla yağına toprak, çam gövdesi, zeytinyağı, gazyağı ve mısır unu gibi çeşitli maddeler karıştırılmak suretiyle satılması değerinin düşmesine neden olmuştu. Buna rağmen yine de sığla yağının beher kıyyesi 20'den 30 kuruşa kadar (altın para) satılmaktaydı. Bu yağlar Rodos yoluyla Londra ve Tiriste'ye sevk edilmekte olup yağın içine en fazla harici madde Rodos tüccarları tarafından katılarak kıymetten düşürülmekteydi. Bu yağın lavanta ve benzeri maddelerle Hind-i Çin'de yakılması makbül olduğundan bu şekilde kullanılırdı. Bu ağaçlar geceleri serin ve rutubetli, gündüzleri sıcak havayı ve alçak yerleri sevdiğinden havanın müsaadesine göre mahsulatın miktarı artar veya azalırdı.⁴⁰⁵

4.1.5. Koruma ve Kontrol Hizmetleri

Zirai mücadele ilaçlarının kullanımı yoğun olmakla birlikte, yapılan eğitim çalışmaları ve denetimlerin etkisi ile belirlenen ölçülere ulaştırılmıştır.

Gübre kullanımı konusunda çiftçi sürekli olarak eğitilmekte, yaprak ve toprak analizlerinin önemi anlatılmakta olup bu yönde talebin arttığı gözlemlenmiştir. İlçemizde 3 adet gübre bayii faal olarak hizmet yürütmekte olup 2002 yılı gübre satışı azotlu gübre 1.737 ton, fosforlu gübre 965 ton ve potash gübre 85 ton olarak gerçekleşmiştir. Parasal değeri 854.800.000.000 TL'dir. Ancak pamuk üreticilerinin tamamına yakını ortağı olduğu TARİŞ (Ortaca Pamuk Satış Kooperatifinden)'den gübre alımını kredili olarak yapmaktadır.

İl Müdürlüğünün Yaprak ve Toprak Analiz Laboratuvarının açılmasından bu yana analiz için toprak ve yaprak örnekleri gönderilmiştir. Ayrıca Antalya Narenciye Araştırma Enstitüsü ve İzmir Zeytincilik Araştırma Enstitüsüne de toprak ve yaprak örnekleri gönderilmiştir. Bunun dışında Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü ve özel analiz laboratuvarına örneklerin gönderilmesi hususunda yardımcı olunmuştur. Konunun önemi için çiftçi eğitim çalışmaları yapılmaktadır.

⁴⁰⁵ Akça, *Türkiye'nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla...*, s.39-40.

Mevcut üretim içerisinde, pamuk üretim maliyetinin yüksek olması nedeniyle pamuk üretiminden vazgeçilerek uygun alanlarda narenciye ve nar üretiminin arttırılması, örtü altı tarımın özendirilmesi domates üretimi dışında diğer ürünlere geçişin sağlanması, dağ köylerimizde uygun incir çeşidinin belirlenerek incir üretiminin arttırılması, yine dağ köylerimizde zeytin üretimi ve tıbbi bitkilerin üretiminin arttırılması gerekmektedir.

İlçemizde 2004 yılı itibarı ile hal bulunmamaktadır. Üretici, ürününü Ortaca ilçesinde pazarlamaktadır. İmar planında hal yerinin bulunmasına rağmen hal açılışı gerçekleştirilememiştir. Bu konuda belediye tarafından çalışma başlatılmış ancak netice alınamamıştır.⁴⁰⁶

4.1.6. Hayvancılık

İlçemizde hayvancılık çoğunlukla küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Tarım İşletmesi ve Tarım Açık Cezaevinde yapılan hayvancılık ilçe hayvancılığında önemli bir paya sahiptir. İlçemizin hayvan varlığı aşağıya çıkarılmıştır.

Sığır 4.229 adet (%29'u kültür, %47'si kültür melezi, %24'ü yerli)

Koyun 4.718 adet (%54'ü yerli, %46'sı merinostur.)

Keçi 8.496 adet (Tamamı kıl keçisidir.)

At-Katır 815 adet

Tavuk 21.769 adet (Köy tavukçuluğu şeklinde yapılmaktadır.)

İlçemizde bulunan 4.229 adet sığırın önemli bir kısmı (1.000 adedi) Tarım İşletmesi Müdürlüğü'nde bulunmaktadır. İlçemizde toplam 24.285 adet fenni kovanla arıcılık yapılmaktadır.⁴⁰⁷ Arıcılık yapan aile sayısı 350'dir.⁴⁰⁸

4.1.6.1. Kümes Hayvancılığı

Muğla'daki kümes hayvanlarının başlıcaları tavuk, horoz, hindi, kaz ve nadir olarak da ördektir. Bazı köylerde süs için tavus kuşları da bulunurdu. Kümes hayvanları içinde meşhur olan Denizli taraflarında pek yaygın iken sonradan orada

⁴⁰⁶ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.117-118.

⁴⁰⁷ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.114.

⁴⁰⁸ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.115.

yok olmaya başlayan Denizli tavuk ve horozları bilhassa Muğla çevresinde pek çoktu. Denizli horozlarının ötüşünden zevk alınırdı. Bu neslin devamı sağlanamamıştır. Bu meşhur horozların döneminde 20 liraya kadar satılmaktaydı. Tavuklar genellikle yerli olup nadiren Denizli ırkına da rastlanmaktaydı. Boyları küçük, renkleri ise çil, beyaz ve kırmızıydı. Tavuklar senelik ortalama 150 yumurta yaparlardı.⁴⁰⁹

Her köyde halk kendi ihtiyacı kadar tavuk eti ve yumurtası için tavuk beslerdi. Tavuklar açık alanda hububat ve otlarla beslenirdi. Tavuğa fazla önem verilmezdi.

Muğla livasının karşısında bulunan Ege Adaları'nda yumurta ve tavuk etine çok ihtiyaç vardı. Halk daha fazla tavuk besleyip buraya ihracat yapabiliirdi. Tavukçuluğa müsait çok yer vardı. Hatta 1910 yılında Muğla merkezde 400 tavuktan oluşacak bir tavuk şirketi kurulması için teşebbüs edildiyse de kümes için hükümetçe uygun yer gösterilemediğinden çabalar boşa gitti. Dalaman çevresinde göller, bataklıklar ve suların bulunması nedeniyle ördek yetiştirmeye müsait çok alan vardı. Ancak buralarda hiç ördek ve kaz yetiştirilmemiştir. Tavukçulukda teşvike ihtiyaç duymaktadır.⁴¹⁰

Dalaman'da tavukçuluğu geliştirmek ve yagınlaştırmak için, 1958 yılında İl Teknik Ziraat Teşkilatı, Dalaman Üretme Çiftliğinden 500 adet iyi cins tavuk civciv alarak üreticilere dağıtmıştır.⁴¹¹

Dalaman Tarım Açık Cezaevinde tavuk besiciliği yapılmaktadır. Tavuk ürünleri Cezaevi kantininde satılmaktadır. Ayrıca tavuklar pişmiş halde kendi lokantalarında halka sunulmaktadır.⁴¹²

4.1.6.2. Arıcılık

Muğla İlinde geniş çam ormanlıklarının olması bölgede arıcılığın gelişmesine sebep olmuştur. Ancak arıcılık hala eski tarz kovanlarla yapılmaktaydı. Yerli kovanlar ormanlardan kesilen çam tomruklarının içinin oyulup ön ve arka taraflarının bir kapakla kapatılması sonucu yapılıyordu. Kapakların birinin altında

⁴⁰⁹ Akça, *Türkiye'nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla...*, s.46.

⁴¹⁰ Akça, *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu...*, s.60-61.

⁴¹¹ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 16 Temmuz 1958.

⁴¹² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

arının geçebileceği kadar boşluk bırakılırdı. Her tarafı tezekli çamurla sıvanırdı. Bu nedenle kovanların hava almasına imkân yoktu. Bu kovanlar karaçam ormanları içinde, etrafı ikişer metre yüksekliğinde duvar ile çevrilmiş, güneye bakan, üzeri açık, içinde odun istifi gibi birbiri üzerine konmuş, yüzlerce kovani içeren kovanlıklar teşkil ederdi.⁴¹³

Cumhuriyet'in ilk yıllarında arıcılık oldukça yaygındı ve özellikle köylü kesimin önemli geçim kaynaklarından biri idi. Ancak, bu dönemde arıcılık çok ilkel şartlarda yapılmaya çalışılıyordu. Kovanların arıları beslemesi için onlara yıllık 16 kg'dan 60 kg'a kadar bal verilirdi. Bundan başka arılara bakım yapılmazdı.⁴¹⁴

1955 yılında, İl Teknik Ziraat Teşkilatınca bölgede arıcılığı geliştirmek ve modern şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla kurslar düzenlendi. Bu kurslara çok sayıda kursiyer katıldı ve başarılı olanlara kurs sonunda belge verildi. Böylece 1955 yılında hemen hemen Muğla'nın her köyünde arıcılık yapılmaya başlandı.⁴¹⁵ 1960' dan sonra arıcılık bölgede önemli bir geçim kaynağı durumuna geldi.⁴¹⁶

4.1.6.3. Hayvansal Ürünler

Et üretimi, ilçemiz mezbahasında kesilen hayvan sayıları ve ortalama karkas ağırlıkları ve toplam miktarları aşağıya çıkarılmıştır.⁴¹⁷

Cinsi	Miktarı(ad.)	Ort. Karkas Ağırlığı(kg)	Üretim kg
Koyun	47	29	1.363
Kuzu	2.391	14,2	33.952
Keçi	14	14	196
Oğlak	192	11,7	2.246
Sığır	72	169,8	12.225
Dana	540	198	156.902

⁴¹³ Akça, *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu...*, s.58.

⁴¹⁴ Akça, *Türkiye'nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla...*, s.42.

⁴¹⁵ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 2 Mart 1955.

⁴¹⁶ Özata, *a.g.t.*, s.186.

⁴¹⁷ Avcı -Karaağaç, *a.g.e.*,s.116.

Süt üretimi, ilçemizde günlük olarak 14.000 kg pazarlanabilir süt üretilmektedir. Bunun 8.000 kg' ı Tarım İşletmesi Müdürlüğüne aittir. İlçemizde 2004 yılında (bir kovandan ortalama 17 kg bal üretilmiş olup) toplam 425 ton bal üretilmiştir.⁴¹⁸

4.1.7. Tarım Açık Cezaevi

1938 yılında Devlet Üretme Çiftliğine işçi temin etmek amacıyla bugünkü Cafer yöresindeki binada yapılmıştır. Tarım Açık Cezaevi olarak 25.03.1942 tarihinde 200 TL sermayeyle kurulmuştur. Devlet Üretme Çiftliğinden alınan 3600 dönümlük arazi üzerine inşa edilmiştir. Çalışma programına göre etkinliklerine başlamış ve bu etkinliklerini bu gün de genişleterek sürdürmektedir. Güneyinde TİGEM, kuzeyinde MOPAK, batısında Dalaman Çayı ve doğusunda Gazi Bulvarı ile çevrilmiştir. Müdürlük sınırları içinde idari bina, hükümlü koğuşları, yemekhane, revir, okul, camii, garaj, lojmanlar ve futbol sahası bulunur. Hükümlüler değişik iş kollarında çalışmaktadır.⁴¹⁹

Tarım ve hayvancılığın ön planda olduğu müdürlükte; 360 dekar narenciye, 1.500 dekar buğday ve kalan tarım arazilerinde ise karpuz, mısır, domates, biber ve yem bitkileri üretimi yapılır. Her yıl sayıları değişen, büyük ve küçükbaş hayvan ile tavuk besiciliği yapılan Tarım Açık Cezaevinde, son teknoloji ile kesim yapılır. Bunların satıldığı kantin ile pişmiş tavuk bulunduran lokantası vardır. Kantinden dışarı, içerde üretilen tüm ürünler satılır.

Cezaevinde hükümlülerin çalıştığı ve müdürlüğe kazanç sağlayan pek çok iş kolu bulunur. Bunlar: hububat, meyvecilik, sebzecilik, yem bitkileri, hayvancılık, mandra, fırın, demircilik, briket, büz imalatı, fotoğrafçılık, ağaç işleri ve mobilyacılık, inşaat işleri, kantin, nakliye ve lokantadır. Döner sermayeli bir kuruluş olan cezaevinin 2004 yılı net karı, 372 milyar lirayı geçmiştir.⁴²⁰

⁴¹⁸ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.117.

⁴¹⁹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

⁴²⁰ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.118.

4.1.8. Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü

4.1.8.1. Tarihçesi

1905-1928 yılları arasındaki döneme "Hidiv Zamanı" denir. Çünkü Hidiv Abbas Hilmi Paşa, 23 yıllık sürecin her biriminde kişiliği, zekâsı, başarısı ve yöreye kazandırdıkları ile damgasını vurmuştur. Türk Sanayi ve Ticaret Bankasından, Çiftlik "teminat" gösterilerek Çiftliğin reorganizasyonu için alınan kredinin geri ödenmemesi sonucu özel bir yasa ile Atatürk tarafından 1928 yılında Hidiv'den alınarak "Gros" adında Fransız şirketine kiralık verilmiştir. 10 yıl boyunca şirket tarafından işletildikten sonra 1938 yılında Atatürk'ün vasiyeti doğrultusunda Ziraat Vekâletine bağlı Devlet Zirai İşletmeleri Kurumuna devredilmiştir.⁴²¹

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk tarımının temelini Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri oluşturuyordu. Bu iki kuruluş daha sonraları birleşerek Türk tarımında Devlet Üretim Çiftliklerinin nüvesini teşkil edecektir. 1930 ve 1940 lı yıllarda Türkiye Cumhuriyeti hızlı bir kalkınma seferberliği içindedir. Sanayi ve ticareti geliştirmek, ithalat ve ihracatı dengelemek, eğitim, kültür ve milli savunma hizmetlerini yerine getirmek için öncelikle tarımsal kalkınma hedef alınmıştır. Ancak savaş yorgunu ülkede köylü fakir, yeni tarımsal teknolojiye habersizdi. Ülkede buğday sıkıntısı had safhada buğdayın o dönemlerde ülkeler arası stratejik önemi daha da fazlaydı. Bu sebeple Atatürk'ün ünlü sözü "Milli ekonominin temeli ziraattır." öngörüsüyle 15.5.1937 tarih 3130 sayılı kanunla Zirai Kombinalar Teşkilatı kuruldu. Bu teşkilat ikinci dünya savaşı çıkması üzerine ordunun ihtiyacı gıdayı üretmek amacıyla yurdun muhtelif yerlerinde boş verimsiz ve islah muhtaç araziler üzerinde 14 adet çiftlik kurdu.

Devlet Ziraat İşletmeleri ise 07.01.1938 tarih 3308 sayılı kanunla Türk çiftçisine önderlik ve öğreticilik yapmak maksadıyla kuruldu. Ankara'da Gazi Çiftliği, Silifke'de Tekir Çiftliği, Yalova'da Baltacı, Tarsus'ta Diloğlu ve Dört Yol Çiftlikleri Atatürk'ün özel mülkiyetinde iken 11.06.1937 tarihli vasiyeti ile Türk milletine bağışlıyor. Bu çiftliklerin yönetimi Dalaman Çiftliği'ne dâhil olmak üzere Devlet Ziraat İşletmelerine devrediliyor.

⁴²¹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.119-120.

07.06.1949 tarih 5433 sayılı kanunla Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurularak, Zirai Kombinalar Teşkilatındaki 14 çiftlikle birlikte Devlet Ziraat İşletmelerindeki çiftliklerin tamamı kısa adı DÜÇ olan Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü altında birleşti.⁴²²

28.10.1983 tarih ve 18205 sayılı mükerrer sayılı resmi gazete de yayınlanan 955 sayılı KHK ile DÜÇ ile İnekhane ve Haralar birleştirilerek Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Halen Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴²³

4.1.8.2. Üretim Alanları

Bitkisel Üretim: (2004 yılı sonu itibarıyla, ürünler ve ekildiği miktar.)⁴²⁴

Buğday	7.300 dekar	Pamuk	2.200 dekar
Ayçiçeği	1.360 dekar	Mısır	5.200 dekar
Yonca	730 dekar	Çayır Otu	2.350 dekar
Fiğ	1.600 dekar	Narenciye	5.180 dekar
Patates(sözleşmeli)	640 dekar	Diğerleri	70 dekar

Hayvancılık, siyah beyaz (Hoistein) ırkı sığırların beslendiği işletmede süt ve damızlık üretimi yapılır. 2004 yılı sonu itibarıyla; 3.341.455 kg süt, 500 sığır, 400 buzağı, 300 damızlık boğa üretimi gerçekleşmiştir.⁴²⁵

Süs bitkileri üretimi, son yıllarda her türlü süs bitkilerinin yetiştirildiği işletmede, özellikle bahçe çiçekçiliği büyük önem taşır.⁴²⁶

4.1.8.3. Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü İdari Binası

1908 yılında Hidiv Abbas Hilmi Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1938 tarihinde 17.489 lira değerle ayniyat kayıtlarına geçirilmiştir. Fransızlara yaptırılan binanın bütün malzemeleri yurt dışından getirilmiştir. Duvarları özel yontulmuş taşlardan yapılmış, çatı kiremitleri eşkenar üçgen gibi özel olarak üretilmiştir.

⁴²² Aydın, a.g.e., s.30.

⁴²³ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.120.

⁴²⁴ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

⁴²⁵ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

⁴²⁶ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

Esasında bir gar binasıdır. Çünkü o dönemde Abbas Hilmi Paşa, Fransızlara Mısır'a bir gar, Dalaman'a bir şato (köşk) çizilmesini söyler. Adı geçen her iki plan çizilir. Ancak Mısır'a şato, Dalaman'a ise gar planı yanlışlıkla gönderilir. Farkına varılmayan bu yanlışlık doğrultusunda her iki binada inşa edilir. Binanın malzemeleri Fransa'dan gemi ile Sarsala İskeleyi'ne, oradan da at, deve ve insan sırtında Dalaman'a getirildi.⁴²⁷

Gar planında inşa edilen bugünkü idari bina, o günden bu yana çiftliğin idari binası olarak kullanılmaktadır. İki katlı olan binanın her katında yedişer odası bulunur. İdari binasının batısında bulunan ve Türkçe ismi olmayan *Lagunaria Patersonii* G. Don. adlı bitki, Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) tarafından hediye edilmiştir. Anavatanı Avusturalya'nın doğusundaki Norfolk Adası olan bu bitki, 15 metreye kadar uzayabilmektedir. Yaprakları oval biçiminde ve küçük, çiçekleri münferit eksen üzerinde teker teker dizilmiş, mor ve pembe renklidir. Görünüş ve yabancılığı açısından çevrede büyük ilgi görmüş, tohumlarından bütün sahil bölgelerinde süs bitkisi olarak yetiştirilmeye çalışılmaktadır.⁴²⁸

4.2. SANAYİ

4.2.1. Tamirhaneler ve Atölyeler

Dalaman'ın yerleşim durumuna göre Merkez Mahallesi ile Atakent'e sanayii sitesi açılmıştır. Her ikisinde taşıt onarımı kaporta ve boyası ile lastik tamirlerinin yanında yedek parça satıcılığı yapılır. Ayrıca demir, ahşap ve alüminyum doğrama atölyesi, yıkama ve yağlama servisleri, mermer ve karo üretim yerleri bulunur. Yıllar içinde Dalaman'ın nüfusu hızlı bir şekil de arttığından bu tip iş yerleri ve atölyelerin sayısı her geçen gün artmaktadır.⁴²⁹

4.2.2. Dokumacılık

Dalaman'da el sanatları ürünleri oldukça çoktur. Dokumacılık, ağaç işleme ve oymacılığı ile örgü ve nakış işleri, en önemli el sanatlarımızdır.

⁴²⁷ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.121.

⁴²⁸ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.121.

⁴²⁹ Avcı, *a.g.e.*, s.58-59.

Dokumacılık ilçenin hemen hemen her yerinde yapılmaktadır. Kilim, halı, çul, çuval, kolan ve erham en önemli dokumlardır. Bunların her türlü malzemesi dokumacı tarafından hazırlanır. Boyalar tamamıyla doğadan çeşitli yöntemlerle elde edilir. Dokumacıların ana maddesi yün ve kıldır. Bunlar kırkma, yıkama, atma, eğirme, bükme ve sarma yoluyla hazırlanır ve elde edilen boyalar ile isteğe göre boyanırdı. Böylece dokumaya hazır hale gelen bu iplerin dokunması dokuma tezgahlarında gerçekleştirilir. Tezgahın büyüğüne istar, küçüğüne döğen denir. Yün ve kılların açıldığı araca tarak, hayvandan kesen aletine kırklık adı verilirdi. İplerin eğrildiği alete kirman, büküldüğü alete ise çıkırık denir. Dokumalar geleneksel Türk motifleri ile süslenir. Çöğmen, Gürleyik, Taşbaşı ve Elcik köylerinde çul, erham, kolan ve kilim, merkez ve merkeze sınır köylerde kilim ve erham dokumacılığı yapılırdı.⁴³⁰

4.2.3. Demircilik Faaliyeti

Dalaman'da demircilik faaliyeti açık ocaklarda, çevrenin ihtiyaçlarına ve ekonomik çeşitliliğe göre demir ürünleri şekillenmiştir. Ziraatla uğraşanlara, tarlaları sürmek için pulluk ve saban demiri, ekinleri biçmek için tırpan ve orak yaparlardı. Orman ürünlerinden faydalanmak için balta, tahra (Bir tür ucu eğri budama ve kesme aletidir.) yapılırdı. Halkın o dönemde yörede meskenlerinde ve ekonomik faaliyetlerinde kullandıkları, pencere ve kapı kolları, kapı ve pencerelerin açılmasını sağlayan menteşe ve mandallar, bağlanan ipin dönmesini sağlayan pırdöndü, keski, bileme aracı, nal ve mih gibi demir ürünleri yapılmıştır. Demirci ustaları iş yerlerinde, örs, çekiç, balyoz, saç, zımba, keski ve ocak kullanarak üretim yaparlardı.⁴³¹

4.2.4. Ormancılık

Dalaman ve çevresinde bulunan ormanlardan kereste, çam kabuğu, odun, kömür ve sıgla yağı elde edilmekteydi. Elde edilen keresteler tahta, lata ve galete olarak deniz yoluyla Rodos vasıtasıyla Mısır'ın İskenderiye şehrine ihraç edilmekteydi. Kereste nakliyatı, yüksek bölgelerinden Dalaman Çayı'na atılarak

⁴³⁰ Avcı, a.g.e., s.59-60.

⁴³¹ Özata, a.g.t, s.188-189

işçiler tarafından çekilir, Sarısu İskelesi'ne indirilirdi. Buradan gemilere yükletilerek ihraç edilirdi. Bu taşıma işlemi üç ay sürerdi.⁴³²

Dalama'a 7 Nisan 1967 yılında orman ürünlerinin işlemek ve kâğıt üretmek için 1.600.000 metrekaarelik bir alanda SEKA Genel Müdürlüğüne bağlı bir kâğıt fabrikası kuruldu.⁴³³

Dalaman iklim ve toprak yapısı bakımından her türlü bitkinin yetişmesine elverişlidir. Yüzölçümünün 44.859 hektarlık bölümü ormanlık alandır. Bu alanda genellikle Akdeniz ikliminde görülen bitkilerin %95'i yetişmektedir. Dalaman'ın konumu bakımından bitki örtüsü üç bölüme ayrılır.⁴³⁴

Birinci Bölüm; Dalaman Ovası ve deniz kıyısıdır. Bu bölümün %60'ında ziraat yapılır. Hububat, narenciye, sebze (sera) ve endüstri bitkileri ile günlük (sığıla), ılgın ve hayıt ormanları en önemli bitki örtüsüdür. Günlük ağacı bir iki bölgede sınırlı alanda yetişmektedir. Bu ağaç türünün kök, tohum, yaprak, kabuk ve reçinesinden ilaç ve kozmetik alanında yararlanılmaktadır. Hürriyet Mahallesi'nin batısında, Altıntaş Mahallesi'nin batı ve doğusunda bol miktarda bulunan günlük ormanları, Dalaman Orman İşletme Müdürlüğüne koruma altına alınmıştır. Bataklıkların kurutulmasında önemli bir yeri olan okaliptüs (sulfata) ovanın hemen hemen her yerinde görülür. 1989 yılında hükümet binasının temelini atılmasıyla yörede bol miktarda bulunan okaliptüsler tamamen kesilmiştir. Hükümet binasının yapıldığı alan, daha önceki yıllarda, halk tarafından piknik yeri olarak kullanılmıştır.

Diğer bitki türleri ise özellikle deniz ve su kenarlarında yetişen hayıt, ılgın, karaçalı, kargı, söğüt, saz ve mevsimlik otsu bitkilerdir. Bu bitki türleri, özellikle Tersakan ve Dalaman Çayı kenarı ile deniz kıyıları ve Kapukargın köyünün dağlık kesimlerinde kümelenmiştir. Bataklık ve işlenmeyen topraklarda ise saz, kamış, karaçalı ve otsu bitkiler varlıklarını korumaktadır.

İkinci Bölüm: Deniz seviyesinden 700 m yükseklikteki alandır. Burada tipik Akdeniz bitkisi dediğimiz maki topluluğu bulunur. Kuraklığa karşı hayli dayanıklı olan bu bitki topluluğu, yaz boyunca yeşilliğini korur. Kapıdağı, Kapukargın ve Şerefler sınırları içinde kalan bölümün tamamı maki ile doludur. Pınar, delice zeytin, defne, tesbi, keçi boynuzu, mersin, geven, bitlikesme, püren,

⁴³² Eroğlu, a.g.e., s. 246-247.

⁴³³ *Muğla İl Yıllığı* 1973, İzmir 1973, s.305.

⁴³⁴ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s.98.

böğürtlen ve ahlat bu yörenin en önemli bitkileridir. Sulak yerlerde söğüt, çınar, selvi, boya ve karaağaç bulunur. Ancak kerestesinin değerli olması yüzünden nesli hızla tükenen karaağaç, Dalaman Orman Müdürlüğünce koruma altına alınmıştır. İşlenebilir topraklarda görülen zeytin, armut, badem, üzüm ve sebze çeşitleri diğer bitkilerdir. Genellikle kızlan yapısına sahip ikinci bölümde yöre halkının büyük ölçüde geçim kaynağı olan kuzu göbeği (göbek), mantar (çıntar), kızlan ve adaçayı, zakkum, kekik ve çalba, şifalı bitkilerdir.⁴³⁵

Üçüncü Bölüm: 700 metreden yüksek yerlerdir. Bu bölümde kerestesi çok kıymetli olan kara ve akçam, sedir (küyner), andız, ardıç, meşe, çınar, sandal ve palamut gibi ağaçlar vardır. Kereste işleme, içinde avlanma, yanan ve ormansız alanlara fidan dikimi, yöre halkının önemli geçim kaynağıdır. Bin metreden yüksek olan dağ başlarında önemli bir bitki yoktur. Buralarda soğuğa ve kara dayanıklı dağ çayı, kırtıl, kiriş ve çalba gibi otsu bitkiler bulunur.

Son yıllarda kanser ve bazı hastalıklara iyi geldiği söylenen zakkum (ayağacı), Dalaman'ın her yerinde görülmektedir. Özellikle Gürleyik Çaldere, Çöğmen Aygır ve Çullu Dereleri, Dariyeri Akçay ile Şerefler Tersakan arasında bol miktarda bulunur.

1989 yılına kadar Köyceğiz Orman İşletmesi tarafından korunan ve işletilen ormanlarımız, aynı yıl bakanlar kurulunun 89/14386 sayılı kararlarıyla açılan Dalaman Orman İşletme Müdürlüğüne devredilmiştir. İşletmeye bağlı Dalaman, Ortaca, Bahtiyar ve Çaldere Bölge Şeflikleri ile Ağaçlandırma ve Depo Şeflikleri bulunur. Dalaman ilçesinde Tersakan ve Bülüçlü mevkisinde iki ayrı orman deposu vardır. Nuribaba, Sülüklü ve Aygır Tepesi'nde yangın gözetleme kuleleri mevcuttur. Ortaca sınırları içindeki Aşı Koyu işletmeye bağlı tek orman içi dinlenme yeridir.⁴³⁶

4.2.5. SEKA Dalaman Müessesesi -MOPAK Kâğıt-Karton Sanayii A.Ş.

Dalaman projesi, Ege ve Güney Anadolu'nun karaçam/kızılçam ormanlarını değerlendirerek sülfat selülozu ve kaliteli yazı tabı kâğıdı ve çeşitli cins karton üretmek; ayrıca Güney ve Güney Batı yörelerinin pamuk çiğitlerini değerlendirerek viskoz selülozu imal etmek amacıyla hazırlanmış bir projedir. Aynı zamanda

⁴³⁵ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s.98-99.

⁴³⁶ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s.99-100.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının en büyük projelerinden birisiydi. Başlangıçta yılda 30.000 ton sülfat selülozu, 33.000 ton yazı tabı kâğıdı, 33.000 ton karton ve ambalajlık kâğıt ve 15.000 ton viskoz selülozu üretecek kapasitede planlanmış, ancak daha sonra sülfat selülozu üretim kapasitesi yılda 70.000 tona, yazı tabı kâğıdı üretim kapasitesi 36.000 tona ve ambalaj kâğıdı ve karton üretim kapasitesi yılda 41.000 tona yükseltilmişti.

Dalaman tesislerinin kuruluş yeri seçiminde de çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Dalaman'da seçilen yer devlet çiftliklerinin bir bölümünü de içine alıyordu. Devlet Üretme Çiftliği yöneticileri, fabrikanın narenciye ürününe zarar vermeyeceği yolunda Ziraat Fakültesinden rapor istemişler ve hazırlanan rapora kükürtdioksit gazının zarar verebileceğine ilişkin bir dipnot düşülmesi karşısında direnç göstermişlerdir. SEKA yetkililerinin, Dalaman'daki fabrikanın İzmit'deki gibi doğrudan sülfürle çalışmayacağını söylemeleri ve sülfat metodunda geri kazanmanın yüksek olduğunu ileri sürmeleri üzerine Ankara Hıfzıssıhha Enstitüsünden getirtilen bir elemanın yaptığı ölçümler sonucu İzmit'teki ölçüm değerlerinin düşük çıkması ve Dalaman tesisinin daha da az kükürtdioksit çıkaracağını anlaşılmaması üzerine, Devlet Üretme Çiftliği yöneticilerinin engeli aşılabılmıştır.

Proje, 2 Mart 1967 tarihinde imzalanan bir ön sözleşme ile CELPAC firması tarafından temsil edilen bir Fransız İtalyan grubuna ihale edilmiş; asıl sözleşme, 15 Mayıs 1967 tarihinde imzalanması gerekirken iki ay kadar bir gecikmeyle 8 Ağustos 1967 tarihinde imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre, yurtdışında yapılacak makine ve teçhizatla bunların montaj bedeli toplam 267 milyon lirayı bulacaktı ve tesisler 23 Temmuz 1970 tarihinde deneme üretimine başlayacaklardı.⁴³⁷

Projenin dış finansmanı için 14.000.000 doları Avrupa Yatırım Bankasından, 12.000.000 doları Fransa, 2.000.000 doları da İtalya'dan olmak üzere toplam 28.000.000 dolarlık dış kredi sağlanmıştı.⁴³⁸

⁴³⁷ Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, *SEKA Tarihi- Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmir, 1996, s.251.

⁴³⁸ Kocabaşoğlu ve Diğerleri, *a.g.e.*, s.251.

Projenin iç ve dış toplam yatırım tutarı başlangıçta yaklaşık 350 milyon TL olarak hesaplanmışken, daha sonraki kapasite artırımları vb. nedenlerle 1972 yılı sonuna kadar tesis için 1.037 milyon TL yatırım yapılmıştır.

1.600.000 metrekare alana kurulan Dalaman tesisinin temeli, 23 Ağustos 1967 tarihinde düzenlenen bir törenle dönemin başbakanı Süleyman DEMİREL tarafından atıldı. Bu arada SEKA Yönetim Kurulunun 7 Nisan 1967 tarihli toplantısında aldığı 171 sayılı kararla Müessese, 440 sayılı kanunun 11 maddesi uyarınca resmen kurulmuş oldu. Yazı tabı kâğıdı tesisinde 19 Ekim 1971, sülfat selülozu tesisinde ise 21 Ocak 1972 tarihlerinde üretime başlandı. Dalaman tesisleri 1970 ve 1980'li yıllarda çeşitli genişleme ve ilavelerle daha da büyüdü. Müessesenin 5.8 milyon lira keşif bedelli sosyal tesisleri 1966 yılı sonlarında, 4 milyon lira keşif bedelli idare binaları 1968 Martında, 103 milyon lira keşif bedelli işletme binaları ise 1968 yılı ortalarında ihale edildi.

Dalaman Müessesesinin üç kişiden oluşan ilk Yönetim Komitesi 2 Şubat 1968 tarihinde SEKA Yönetim Kurulunca belirlendi. Buna göre, başkanlığa Müessese Müdürü Haşmet UYAR, üyeliklere ise Muhasebeci Yusuf KURTULUŞ ve Etüd Proje Şefi B. Ali GÜVEN getirildi. Kurulmakta olan Müessese ile ilgili idari ve teknik hizmetler, 1968 yılı sonunu kadar, geçici olarak İzmit'ten yürütüldü ve lojman inşaatlarının bitmesi üzerine Müessese personeli, 1969 yılı ocağında Dalaman'daki sürekli işyerlerine taşındı.

Müessesenin 1967 yılı sonu itibariyle, 10'u memur, 10'u teknik personel ve 7'si işçi olmak üzere toplam 27 çalışanı vardı. Çalışanların sayısı 1968 yılı sonunda, 25'i memur, 28'i teknik yevmiyeli personel ve 130'u işçi olmak üzere 183'e yükselmişti.⁴³⁹

SEKA Dalaman Müessesesi olarak 1967 yılında temeli atılan Özelleştirme Yüksek Kurulunun 18 Ocak 2001 tarih ve 2001/4 sayılı ve 1971 yılında kâğıt üretimine başlayan fabrika T.C. Başbakanlık kararına istinaden T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ile MOPAK Kâğıt-Karton Sanayi A.Ş. arasında imzalanan Varlık Satış sözleşmesi gereği 30 Mart 2001 tarihinde ilgili firmaya devredilmiştir.

⁴³⁹ Kocabaşoğlu ve Diğerleri, *a.g.e.*,s.252.

16 Nisan 2001 tarihinde ilgili şirket tarafından revizyon çalışmaları başlatılmış ve 12 Mayıs 2001'de tesiste tekrar üretime geçilmiştir. Daha önce SEKA Kâğıt Fabrikasında kadrolu olarak çalışmış, bu fabrikadan emekli olmuş ya da fabrikanın taşeron kadrolarında görev yapan kişilere öncelik tanımak şartıyla Dalaman ve yöresinde 314 kişi istihdam edilmektedir.⁴⁴⁰

MOPAK Dalaman Fabrikasının 2004 yılı üretimi;

1-Selüloz üretimi

2-Kâğıt üretimi

3-Karton üretimi

4-Kuşe kâğıt üretimi

5-Eski kâğıt ve selüloz açma

6-Klor alkali üretimi

7-Kireç fırını ve kostifikasyon

8-Enerji üretimi

70.000 ton/yıl sülfat selülozu 57.286 ton/yıl 1. Hamur ve kuşe 14.433 ton/yıl karton 12.371 ton/yıl kuşe kâğıt 30.000 ton/yıl atık kâğıt hamuru 6.200 ton/yıl kimyasal madde 30.000 ton/yıl kostik soda 12.370.649 kwh⁴⁴¹

4.2.6. Dalaman'da Diğer Fabrikalar

İlçe merkezinin değişik yerlerinde zeytinyağı fabrikaları, değirmenler, sanayi çarşısı, elektrik, elektronik bakım ve onarım servisleri mevcuttur. Dalaman Çayı üzerinde Haskum, Astaş, Kayalılar ve Muslular kum ocakları vardır. Bunlar Dalaman ve çevre yerleşim birimlerinin kum ve çakıl ihtiyaçlarını gidermektedir.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.122.

⁴⁴¹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

⁴⁴² Avcı, *a.g.e.*, s.59.

4.3. MADENCİLİK

4.3.1. Dalaman'da Madencilik ve Çıkarılan Yerler

Dalaman, Köyceğiz ve Fethiye ile birlikte yurdumuzun en zengin krom madeni yataklarının bulunduğu yöredir. Yıllık krom madeni üretiminin %60'ı buralardan gerçekleşir. Gürleyik ve Narlı köy sınırları içinde zengin ve işler durumda önemli ocaklar bulunur.⁴⁴³

Andızlık: Gürleyik'e 11 km uzaklıktadır. Köyün kuzey batısına düşer. Yörede işler durumda 7 ocak vardır. Etibank tarafından işletilmiştir.

Çal Uludömen: Yörenin en zengin krom madeni yatağıdır. Etibank tarafından işletilir. Gürleyik'e 25 km uzaklıktadır. Çal Dağı'nın kuzeyine düşer. Yörede MTA tarafından araştırma da yapıldı.

Harmancık: Muğla il sınırları içinde tenörü en yüksek krom madeni çıkarılan yerdir. Kalite derecesi 50-58 arasında değişir. Özel şirketler tarafından işletilir. Gürleyik'e 9 km uzaklıkta olup köyün güneyindedir.

Dikmen: Yörenin en eski maden ocağıdır. Bir rivayete göre, burada ilk madeni Ali Paşa isminde biri bulmuş, çıkarmış olduğu madenleri develeri ile Köyceğiz'e taşımıştır. Ocak bugün özel şirket tarafından işletilmektedir.

İşler durumdaki ocakların tek sorumlusu Etibank'tır. Merkezi Fethiye Göcek'tedir. Geniş bir alana yayılan Etibanka ait maden yükleme iskelesi, Maden-iş Sendikası, lojmanlar ve sağlık ocağı bulunur. Ocaklardan çıkarılan madenler karayolu ile Göcek iskelesine getirilir. Burada yıkama, eleme ve seçme işleri yapıldıktan sonra deniz yolu ile ilgili yerlere gönderilir. Yörede madencilik, eskiden beri insanların en büyük geçim kaynağı olmuştur. Eskiden bölgede maden işleten Yaşar Arı, Fransız, Anadolu-Maden, Türk Maden ve Dalaman-Maden özel şirketler, faaliyetlerini uzun zaman sürdürmüşlerdir. Bunlardan Anadolu-Maden 1977, Türk-Maden 1978, Dalaman-Maden 1961 yılında kapanmıştır. Ancak 1995 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çıkardığı özelleştirme yasasına göre, Etibanka ait bazı maden ocaklarının işletilmesi özel şirketlere bırakılmıştır.⁴⁴⁴

⁴⁴³ Avcı, *a.g.e.*, s.65.

⁴⁴⁴ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*,s.123.

4.3.2. Krom

Dalaman çevresinde en fazla çıkarılan yer altı kaynağı krom madenidir. Dalaman'da önemli krom madeni ocakları bulunmaktadır. Bu krom maden ocaklarından yıllık 10 bin ton maden çıkarılmakta ve çıkarılan bu madenler bu bölgede işlenmediği için ihracat yapılmaktadır. Çıkarılan bu madenlerden, maden idaresince yüz bin kuruş vergi elde edilmiştir.⁴⁴⁵

Dalaman'da 1927 ve 1928 yıllarında çıkarılan maden ocakları ve maden işletme imtiyaz sahipleri.⁴⁴⁶

Kazası	Nahiyesi	Karyesi	İmtiyaz Tarihi	Müdde-i sene	Eshabin Esamisi
Köyceğiz	Dalaman	Elcik ve Kızılyaka	11 Temmuz 336	60	İngiltere Devlet tebasından Mösyö Stanley Parterson
Köyceğiz	Dalaman	Elcik ve Kızılyaka	11 Temmuz 336	60	İngiltere Devlet tebasından Mösyö Stanley Parterson
Köyceğiz	Dalaman	Elcik ve Kızılyaka	11 Temmuz 336	60	İngiltere Devlet tebasından Mösyö Stanley Parterson
Köyceğiz		Bezkeze	11 Temmuz 336	60	İngiltere Devlet tebasından Mösyö Stanley Parterson

Dalaman'da krom madeni ocaklarını işletenler yabancı uyruklu kişilerdi.⁴⁴⁷

Dalaman çevresinde; Kerte ve Gürleyik köylerinde, Muğla ilinde Fethiye ilçesinden sonra krom çıkarılan ikinci önemli yerdir. Dalaman çevresinde krom madeni arama izni ilk 1887 yılında Köyceğiz ilçesinde oturan Ali Rıza Paşa'ya verildi. Ali Rıza Paşa Dalaman'da bulunan krom maden ocaklarını 1926 yılına kadar işletmiştir.⁴⁴⁸

18 Ocak 1931 yılında Dalaman, Köyceğiz ve Fethiye, Bezkeze ve Kargıfoça dâhilindeki krom madeni işletme imtiyazları 11/7/336 tarihli fermanlarla İngiliz tebaasından Ci Vondelin, Sosile, Kent, Donalt Paterson uhdelerine ihale kılınmış olan 6 kıta krom madeninin yüz hisse itibarı ile elli hissesi 48 sehim itibar olunarak adı geçenlerin uhdelerinde bulunan 12 sehminin maadin nizamnamesinin muaddel beşinci maddesi gereğince İstanbul Paterson namına ferağına izin verilerek bu

⁴⁴⁵ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H.1311, Vilayet Matbaası.

⁴⁴⁶ *1927-1928 Devlet Salnâmesi*.

⁴⁴⁷ Özata, a.g.t., s.193-198

⁴⁴⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 8, s.5901.

yerlerdeki krom madenini işletme hakkı bu şahsa bırakılmıştır.⁴⁴⁹

1937 yılında Büyükkaraağaç ve Ortaca Ekşiliyurt köylerindeki krom madenleri aramak üzere Cemal Hünel adına 2 yıllığına verilen meri belgesi ihaleye talip olunmadığından iptal edilmiştir.⁴⁵⁰

1939 yılı itibarı ile zengin krom madenlerine sahip yörede dördü Kızılkaya köyünde ve biri Bezkese köyünde toplam beş imtiyazlı ve bir de ihalesi hazırlanmakta olan altı krom madeni vardır.⁴⁵¹

4.5.1940 tarih ve 100 sayılı CHP teftiş raporuna göre yörede %58 cevheri haiz olan krom dağları bulunmaktadır.⁴⁵²

1940 yılında Karaağaç ve Kızıldere mevkinde krom madenleri Türk Krom A.Ş. tarafından işlenmeye başlamıştır. Yakında Osmaniye Manganez madeni işlenmeye başlanması için hazırlıklar yapılmıştır.⁴⁵³ Krom madenlerini işleten yabancılar zaman zaman Türk işçilere de ihtiyaç duymuşlardır. Mesela, Bay Stanley Paterson Köyceğiz'deki krom madenlerinde bir operatöre ihtiyacı olduğundan gazeteye ilan vermiştir.⁴⁵⁴

1941 yılında Köyceğiz kazasına bağlı Kargıcak ve Kazandere mevkilerinde bulunan, imtiyazı 11 Temmuz 1336 tarihli fermanlarla Stanley Paterson uhdesinde bulunan iki kıta krom madeni imtiyazları icra vekilleri heyetinin 18.10.1941 tarihli 2116746 sayılı kararnamesiyle feshedilmiştir.⁴⁵⁵

1953 yılında Köyceğiz ve Dalaman'ın zengin krom yataklarında 5 firma işletme yapmaktadır.⁴⁵⁶

1969 yılı Köyceğiz ve Dalaman'da 19 köyde krom üretilmekte ve Muğla ilindeki krom üretiminin %85,8'ini Köyceğiz ve Dalaman karşılamaktadır.⁴⁵⁷

1970 yılı Muğla ili toplam krom üretiminin %90,9'unu Köyceğiz ve Dalaman'dan karşılamaktadır.⁴⁵⁸

⁴⁴⁹ BCA, 030 18 01 17 3 6.

⁴⁵⁰ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 11. Teşrin 1939 Cumartesi, Sayı. 1555, s.1.

⁴⁵¹ Eroğlu, a.g.e., s.247.

⁴⁵² BCA, 490.1.512.2055.2.

⁴⁵³ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 27.Nisan.1940 Cumartesi, Sayı. 1578, s.1.

⁴⁵⁴ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 30.İkinciteşrin.1940 Cumartesi, Sayı. 1607, s.3.

⁴⁵⁵ *Muğla'da Halk Gazetesi*, 27.İlk kanun.1941 Cumartesi, Sayı. 1662, s.1.

⁴⁵⁶ *Vatan Gazetesi*, Muğla İlavesi,29.7.1953,s.11.

⁴⁵⁷ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s.330.

⁴⁵⁸ *Muğla İl Yıllığı 1973*, İzmir 1973, s.305.

4.3.3. Manganez

Kromdan sonra en fazla çıkarılan maden manganezdır. 1927 yılında Elcik ve Kızılkaya köylerindeki manganez madeni Almanya vatandaşı Mösyö Goldberg tarafından işletilmektedirken, 14 Ağustos 1927 tarih ve 8824/231 numaralı tezkire ile manganez madenini işletme hakkı Cenubî Anadolu Ma'adin Türk Anonim Şirketine devredilmiştir.⁴⁵⁹

1929 yılında Dalaman nahiyesinin Kızılkaya köyünde bulunan manganez madeni Almanya Devleti tebeasından Mösyö M. Hanri Goltberg tarafından işletilmektedirken 24/11/1929 tarih ve 64/31948 numaralı tezkire ile manganez madenini işletme hakkı Cenubî Anadolu Madenleri Türk Anonim Şirketine devredilmiştir.⁴⁶⁰

1930 yılında Elcik köyünde bulunan manganez madeninin işletilmesi için Hasip Nesim Bey'in almış olduğu ruhsatname hukukundan on hissesi 18/10/1930 tarih ve 22680/67 numaralı tezkire ile Hüsniye Hanım'a devredilmiştir.⁴⁶¹

4.4. TİCARET

4.4.1. Ticaretin Gelişimi

Dalaman tarım, endüstri, yeraltı zenginlikleri ve inşaat sektörü açısından oldukça zengindir. Bu nedenle ticarete o doğrultuda gelişmiştir.⁴⁶²

Haftanın salı günleri Merkez Mahallesi'ne, perşembe günleri ise SEKA karşısına halk pazarı kurulur. Yöre üreticileri ile esnaflar ürünlerini ve mallarını pazarlar. Diğer köylerde ise halk, genellikle cuma günleri alışverişlerini yaparlar. Çünkü o gün hem cuma namazını kılmak hem de alışveriş yapmak için köy merkezine gelirler. Bu durumdan yararlanan bazı esnaf ve tüccarlar, günlük olarak köylere giderlerdi.⁴⁶³

Dalaman'dan yurdumuzun her yöresine ticaret yapılır. Bu nedenle ticaret, son yıllarda yöre halkının önemli geçim kaynağı olmuştur. Taşımlar Dalaman'daki

⁴⁵⁹ BCA, 030 18 01 025 48 7.

⁴⁶⁰ BCA, 030 18 01 6 58 7.

⁴⁶¹ BCA, 030 18 01 14 70 3.

⁴⁶² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Brifing Dosyası-1998*, Dalaman 1998.

⁴⁶³ Avcı , a.g.e., s.61.

taşıma kooperatifi ile tüccarın özel araçları tarafından gerçekleştirilir. Yöreden en fazla pamuk, susam, zeytin, bal, narenciye, hububat, turfanda sebze, süt ve süt mamulleri, MOPAK ürünleri ile maden ticareti yapılır. Pamuk TARİŞ'e, zeytin fabrikaya, sebze Ortaca Sebze ve Meyve Haline, MOPAK mamulleri anlaşma gereği yerlere, maden yurt dışına ve bal ile narenciye yurt içi toptancılara gönderilirdi. Bu ürünlerin alım ve satımı ilgili kurum ve kuruluşlar ile yöreye gelen tüccarlarca gerçekleştirildi. Son yıllarda ilçede dış ticaret, yavaş yavaş kendini göstermiştir. SEKA ham maddeleri, krom madeni ve tarım ürünlerinin Göcek İskelesi'nden deniz yolu ile ticareti yapılır. Bunlardan tarım ürünleri, MOPAK mamülleri ve krom madeni yurt içi ve dışına satılır. MOPAK'a ait bazı alet ve makinalar yurt dışından alınır. Dalaman ve yöresinde bulunan esnafların %50'si İzmir, %15'i İstanbul, %35'i Denizli ve Antalya'dan toptan alış veriş yaparlar.⁴⁶⁴

4.4.2. Pazarlar

Dalaman iki ayrı yerleşim yerinden oluştuğu için, çok eskiden beri Bezkese ve Karaçalı'ya ayrı ayrı semt pazarları kurulurdu. Bugünde bu düzen aynı devam etmektedir. Dalaman Merkez ve Karaçalı Mahalle sınırında kurulan pazar, daha önceleri salı günleri düzenlenirdi. 2004 yılında Dalaman Belediye Meclisinin aldığı kararla, Dalaman semt pazarı perşembe günü kurulmaya başladı. Pazar sebze ve giyim üzerine kurulur. Pazarda merkez ve köy halkından kişiler, yetiştirdiği meyve ve sebzeler ile beslediği hayvan ve hayvansal ürünlerini satma fırsatı bulurlar. 500 pazarcı kapasiteli Dalaman semt pazar yeri eski sanayinin kalkmasıyla genişletilmiş ve daha çok pazarcıya yer açılmıştır. Atakent, Bezkese ve Altıntaş Mahalle halkı için salı günü Bezkese Camii yanına pazar kurulmaktadır.⁴⁶⁵

4.4.3. Bankalar

Dalaman'da 2004 yıllarında 4 banka şubesi hizmet vermektedir. Bunlar Ziraat Bankası, Halk Bankası, İş Bankası ve Yapı Kredi Bankalarıdır. Ancak yörede daha önceleri hizmet veren Ticaret Bankası, 1993 yılında kapanmıştır.

⁴⁶⁴ Avcı , *a.g.e.*, s.61.

⁴⁶⁵ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.126.

Bankaların hepsi Merkez Mahallesi Atatürk Caddesi üzerindedir. Havalimanında bankaların birer hizmet büroları bulunmaktadır.⁴⁶⁶

4.4.4. Alışveriş Yerleri

Çok geniş bir alana kurulan Dalaman'ın dokuz mahallesinin her birinde pek çok bakkal ve kiraathane bulunur.

Genelde cadde ve sokaklar üzerinde kurulan diğer alışveriş merkezleri, hem halka hem de yolculara hizmet verirler. Endüstri dalında hizmet veren tüm esnaflar, Merkez Mahallesi'nin doğusundaki Sanayi Sitesinde toplanmıştır. Diğer esnaflar ise çoğunlukla Gazi Bulvarı ile Atatürk Caddesi üzerinde hizmet vermektedirler.

Her mahallede, günlük ekmek ve un mamülleri çıkaran fırınlar mevcuttur. Atatürk Caddesi pazar yeri civarında günlük taze sebze bulabileceğiniz manavlar ile Dalko balık satış reyonu bulunur. Giyim, kırtasiye, inşaat, tuhafiyeye, kasap, emlak, sarraf, ayakkabı, mobilya ve beyaz eşya dükkânları gibi alışveriş merkezlerinin bulunduğu Dalaman'a her geçen gün yeni yeni işyerleri açılmaktadır.⁴⁶⁷

4.5. EKONOMİ İLE İLGİLİ KURULUŞLAR VE KOOPERATİFLER

4.5.1. Esnaf ve Sanatkârlar Odası

1972 yılında faaliyete başlayan oda 7 yönetim, 3 denetleme kurulu üyesinden oluşur. Amacı esnaf ve sanatkârların birleşmesi ve kaynaşmasıdır. 1350 üyesi vardır. Ancak 750'den fazlası faal durumdadır. Gelir kaynağı üye aidatlarıdır.

Esnafalara fiyat tarifesi vermek, sağlık karnelerini çıkartmak ve vizelemek, Bağ-Kur ilişkilerine öncülük yapmak, çıraklık eğitim kanunu kapsamı içine giren meslek dallarında çalışanların bu kuruma kayıt işlerini yapmak ve alınan belgeleri onaylamak gibi görevleri vardır. Kayıtlı üyelerin %98'i ilçe sınırları içindedir.

Üyelerin iş, makina, eşya, araç ve gereçleri gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan Esnaf ve Sanatkârlar Kooperatifi, 1977 yılında hizmete açılmıştır. Kooperatif, üyelerin düşük faizli ve uzun vadeli kredi verme işlerini yürütür.

⁴⁶⁶ Avcı, a.g.e., s.88.

⁴⁶⁷ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s. 126.

Kredilerin ödenmesi ve korunması görevi ise, Türkiye Halk Bankası tarafından yapılır. Kooperatifin Cumhuriyet İlköğretim Okulu arkasında kendine ait binası bulunmaktadır.⁴⁶⁸

Esnaf ve Sanatkârlar Odası'nda 2004 yılına kadar görev yapmış oda başkanları: Erdiç MUKYEN (İlk Başkan), Yılmaz GÖKÖZ, Bayram KOR, Niyazi YILMAZ, Kerim USLU, Tahsin KARAKUŞ, Necati ŞAŞMAZ, Recep DÜDÜKÇÜ, Mehmet AKSOY ve Ayhan ARIKAN' dır.

Yeni sanayi sitesinde 180 işyeri bulunmaktadır. Yeni sanayi tesisi Mart 2004 yılında faaliyete başlamıştır. Merkez Mahallesi sınırları içerisinde belediye tarafından yapıp esnaflara satılmıştır.⁴⁶⁹

4.5.2. Dalaman Ziraat Odası

Dalaman'da 1984 yılında kurulmuş ve 1985 yılında faaliyete geçmiştir. Ziraat Odaları Birliğine bağlıdır. Tüm ilçe çiftçilerini temsil eder. Çiftçilerin ürünlerini daha iyi yetiştirmesinde ve bunları en iyi şekilde değerlendirmede öncülük eder. Bunun için gerek danışmanlık hizmeti gerekse arazideki çiftçilere yardımcı olmak gibi çalışmalar yapar. Ziraat Odasının Yönetim Kurulu bir başkan ve üyeden oluşur. Yönetim kurulu her hafta toplanarak odanın faaliyetlerini yürütür.

Ziraat Odası döner sermaye ile çalışır. Geliri çiftçilerin üye aidatları ve hizmet karşılığı alınan ücretlerdir. Üye sayısı 2.765'dir. Tarımsal faaliyette bulunan çiftçi ürününü pazarlamak için Ziraat Odasından çiftçilik belgesi alması gerekir. Ayrıca tarımsal faaliyette bulunan TİM, Açık Cezaevi ve Orman İşletme Müdürlüğü Ziraat Odasından belge alması gerekmektedir.⁴⁷⁰

4.5.3. S.S. Dalaman Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi

Kooperatif, ortaklarına Türk Halk Bankası aracılığıyla, esnaflarına kredi talebine kefalet ederek, kredi almasına yardımcı olur.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.124-125.

⁴⁶⁹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.124-125.

⁴⁷⁰ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.125.

⁴⁷¹ Avcı –Karaağaç, *a.g.e.*, s.128.

Esnafların kaza ve hastalıklarına karşı hazır bulunan kooperatif ambulansı, mazot karşılığı hizmete hazır beklemektedir. Fethiye Lokman Hekim Esnaf Hastanesi'nde üye esnaflarımızın tedavileri için %30 indirim yapmaktadır.

Kooperatif, bir başkan, bir başkan vekili, bir muharras üye, dört üye ve beş memurdan oluşur. Kooperatife Dalaman ilçe sınırları içinde çalışan tüm esnaf ve sanatkârlar üyedir.⁴⁷²

4.5.4. Tarım Kredi Kooperatifi

1973 yılında açılmıştır. Çiftçilere ziraat alet ve makinalar, zirai ilaç ve gübre ile düşük faizli kredi verir. Ziraatla uğraşan herkes kooperatife üyedir.⁴⁷³

4.5.5. Tariş

Merkezi İzmir'de bulunan ve 124 adet Tarım Satış Kooperatifleri ile yaklaşık 110 bin üyesi bulunan bir birliktir. 1960 yılında Ortaca'da şubesi açılmıştır. Köyceğiz, Ortaca ve Dalaman yöresindeki üreticilere cevap verir. Şubenin sadece pamuk üzerinde çalışması vardır. Üreticilerin bilinçlendirilmesi, ürünün değerlendirilmesi, para ve ilaç yardımlarının alınması ve desteklenmesi gibi görevleri üstlenmiştir.⁴⁷⁴

4.5.6. Çiftçi Mallarını Koruma Başkanlığı

Dalaman Belediyesi'ne bağlı bir kuruluştur. Belediye sınırları içindeki çiftçilerin mallarını, ürünlerini ve arazilerini korumakla görevlidir. Her beş yılda bir belediye encümeninin seçtiği 5 kişi yönetimi oluşturur. Kurumda görevli olanların maaşları ve ihtiyaçları kurumca karşılanır. Kurumun arazi görevlilerine halk arasında ceştimen denir. Belediye sınırları içindeki tüm çiftçiler kuruma üye olup her ay düzenli aidat öderler. Kurum, çalışma, plan ve program açısından İlçe Tarım Müdürlüğüne bağlıdır.⁴⁷⁵

⁴⁷² Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.129.

⁴⁷³ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.129.

⁴⁷⁴ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.129.

⁴⁷⁵ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.129.

4.5.7. Şoförler ve Otomobilciler Odası

1978 yılında kuruldu. Amacı, esnaflar ile bunların yanında çalışanların müşterek gereksinimlerini karşılamak, mesleki etkinliklerini kolaylaştırmak ve geliştirmek olan kamu kurumu niteliğinde tüzel kişiliğe sahip meslek kuruluşudur.

Halen 740 kayıtlı üyesi vardır. Bunların 164'ü ticari taksi, 89'u minübüs, 181'i nakliyecisi, 295'i şoför, 6'sı traktör nakliyecisi ve 4 otobüs ile biri kepçe nakliyecisidir. Mayıs 1991 tarihine kadar dernek olarak çalışan kurum, aynı yıl oda statüsüne geçmiştir. 23 Mayıs 1994 tarihinde odaya bağlı trafik tescil ve kayıt bürosu açılmıştır. Odaya ait iki adet kurtarıcı bulunmakta ve yörede taşıt enkazı ile özel işyerlerinde yük taşımacılığı yaparak, odaya gelir sağlamaktadır.⁴⁷⁶

4.5.8. S.S. 31 No'lu Dalaman Taksi Kooperatifi

Daha önceleri taksi birliği olarak faaliyetine başladı. Ancak nüfusun artması ve havaalanının hizmete girmesiyle hareketlenen yolcu trafiği nedeniyle 1989 yılında S.S. 31 Nolu Dalaman Taksi Kooperatifi olarak kurumsallaşmıştır. 150'yi geçen kayıtlı üyesi vardır. Her üyenin bir taksisi bulunur. Şehir içi ile havaalanına yolcu getirme ve buraya gelenleri istedikleri yere götürme gibi taşımacılık yaparlar. Dünyanın farklı ülkelerinden, yurdumuzu gezmek için gelen turistlerin taşımacılığını yapmaktadır.

Kooperatife dönüşmesi sırasında 134 taksi ile hizmete başlamış ancak yörede turizmin canlanması, ilçe nüfusunun artması ve talebin fazla olması gibi durumlardan dolayı, üye sayısı 179'a çıkarılmıştır. İş disiplini ve takibi amacıyla belediye denetimi altında çalışan kooperatif Dalaman'da tek kooperatiftir. Dalaman Havalimanında ve ilçe merkezinde 24 saat hizmet vermektedir.⁴⁷⁷

Kooperatif Başkanları

-Mehmet ÇALIŞ (İlk)

-Nazmin YILMAZ

Şimdiki Yönetim:

Başkan, Mehmet KARATAŞ

⁴⁷⁶ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.129.

⁴⁷⁷ Avcı –Karaağaç, a.g.e.,s.130.

- Nevzat AZDEMİR

Yönetim Kurulu, İdris KARABAŞ, Nazmi YILMAZ, Hüseyin HEYBELİ, Hasan ORHAN, Hüseyin ÇITAK, Rasih AYTEKİN'dir.

4.5.9. 32 Nolu Minibüsçüler ve Otobüsçüler Kooperatifi

1986 yılında kuruldu. İlk kurucuları Metin ÖZKAN, Şahap ÇİFTÇİ, Tevik ALTIN, Ramazan AYDIN, Hidayet ÇETİN ve Durmuş MAZLUM'dur. 1986 yılından bu yana Metin ÖZKAN, Ramazan YAVAŞ, Mehmet BİLİR, Ethem İLHAN, Mehmet İLHAN, Kerem DENLİ başkanlığında hizmet veren kooperatif çalışmaya devam etmektedir.⁴⁷⁸

4.5.10. Kamyonetçiler Birliği

1993 yılında kuruldu. Muğla Ticaret Odasına bağlıdır. Şehir içi taşımacılık yapar. Merkezi pazaryerindedir. 25 kayıtlı üyesi vardır. Kamyonet ve dengi araçlarla her türlü taşımacılık yapılır.⁴⁷⁹

4.5.11. S.S. Dalaman Taşıyıcılar Kooperatifi

1972 yılında kuruldu. 100'e yakın kayıtlı üyesi vardır. Merkezi Ortaca, şubesi Dalaman-SEKA karşısındadır. Üyeler Ortaca ve Dalaman nüfusuna kayıtlıdır. Kooperatifin Ortaca-Dalaman karayolu üzerinde petrol istasyonu bulunur. SEKA, TİM, Tariş sebze halleri ile alım satım için yöreye gelen tüccarların en çok yük aldıkları yerlerdir. İlçede aynı görevi yapan Ula ve Fethiye Taşıyıcılar kooperatiflerinin şubeleride vardır.⁴⁸⁰

4.6. YÜRÜTÜLMEKTE OLAN ÇALIŞMALAR VE PROJELER

4.6.1. Muğla-Dalaman Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi Projesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm yatırımlarının geliştirilmesi,

⁴⁷⁸ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.131.

⁴⁷⁹ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.131.

⁴⁸⁰ Avcı –Karaağaç, a.g.e., s.131.

işletmelerin teşvik edilmesi ve denetlenmesi çalışmalarını 2635 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ve bu kanunun yürütülmesine ilişkin yönetmelikler kapsamında yönlendirmekte ve geliştirmektedir.

6 Ocak 2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 12007/8328 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ilçemizde Tersakan ayı ve Dalaman ayı arasındaki alan Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi ilan edilmiştir.⁴⁸¹

Proje Dalaman Belediyesi Mücavir Alanı sınırları içerisinde olup yaklaşık 30.000 hektarlık alanı kapsamaktadır. Proje sınırları içerisinde TİGEM'e ait 3500 hektarlık arazi, havalimanı, tarım açık cezaevi ve kâğıt fabrikası bulunmaktadır. Proje içerisinde am ve sığla ormanları mevcuttur. Projenin alt merkezleri olarak, Sağlık Kenti, Kanal Kent ve Golf Turizmi, Agrokent ve Klima Kent olarak planlanmıştır. Projeye ilişkin olarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca gerekli çalışmalar yürütülmekte olup, gerçekleşmesi halinde Dalaman ilçesinin turizm potansiyelinde artış yaşanacaktır.⁴⁸²

4.6.2. Dalaman Akköprü Barajı ve HES İnaatı

Dalaman Akköprü barajı ve HES İnaatı 23.06.1995 tarihinde NTF İnaat Tic. Ltd. şirketi'ne ihale edilmiştir. İhale bedeli 1995 yılı fiyatlarıyla 11.073.730.000.000'dur. 10 Mayıs 1996 tarihinde işe başlamıştır. Dalaman Akköprü Barajı ve HES Tesisleri, Muğla iline bağlı Köyceğiz ilçesinin 24 km doğusunda Dalaman ayı zerindedir. Dalaman Akköprü Barajı ve HES, sulama, enerji ve taşkından koruma amaçlıdır.

14.192 hektar arazi sulanacaktır. Aşağı Dalaman Ovası taşkın zararlarından korunacak ve inşaa edilecek 115 MW gücündeki hidroelektrik santralda yılda 343 GWH enerji üretecektir. Sarıgerme'de yeni yapılacak olan 4 adet tatil köyü inşaatı, taşkın sahası ilan edilen Fevziye, Yeşilyurt, Karadonlar, Mergenli, Akıncı, Dikmekavak ve Osmaniye gibi yerleşim yerlerindeki yapılaşma izinleri bu barajın bitimini beklemektedir. 2004 yılı sonu itibarıyla barajın %55.5'lik bölümü tamamlanmıştır. Barajın 2005 yılı deneği yaklaşık 27 trilyon liradır. Buna göre

⁴⁸¹ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

⁴⁸² Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

işin bitiş tarihi 19.06.2012 olarak planlanmıştır.⁴⁸³

4.6.3. Aşağı Dalaman Baraj Çalışmaları

Dalaman Çayı güneybatı Anadolu'nun en önemli su kaynaklarından. Dalaman Enerji Projesi halen inşaatı DSİ tarafından sürdürülen Dalaman Akköprü Barajı ile nehrin ovaya açıldığı alan arasında yer almaktadır. Bu proje art arda 5 adet baraj ve santralden oluşmaktadır. Proje üzerindeki çalışmalar 1995 yılında başlamıştır. Jeolojik etütler ve fizibilite çalışmaları tamamlanarak 1996 yılında Enerji Bakanlığına sunulmuş, ilgili kuruluşların ve Bakanlığın olumlu görüşlerine takiben Bakanlık ile Bereket Enerji A.Ş. arasında 16.07.1996 tarihinde sözleşme imzalanmıştır. Daha sonra ÇED Raporu hazırlanarak ilgili kuruluşların onayından geçirilmiş bu arada TEAŞ, TEDAŞ ve DSİ ile ayrı ayrı sözleşmeler imzalanarak inşaat 1998 yılında başlamıştır.

Proje tamamlandığında yılda toplam 1.741 milyon KWH enerji üretilcek olup toplam nominal güç 31.2 Mw'tır. Tribün güçleri 35 Mw'tır. Projenin fizibilitede belirlenen yatırım tutarı 58 milyon dolardır. Şu ana kadar 20.5 milyon dolar dış kredi olmak üzere tüm finansman ihtiyacı tamamen karşılanmıştır. Proje kapsamında bulunan 5 adet barajdan her birinde 3 adet türbin jeneratör grubu vardır. İlk santral fiilen 1999 yılının son aylarında üretime başlamıştır. Proje kapsamındaki 6 santralden 5'i tamamlanmış olup, 6. santral önümüzdeki aylar içerisinde üretime başlayacaktır. 6. Santral yapımı ile kurulan gücün 45 MW ve yıllık üretimin 250 milyon KWH'a çıkartılma çalışmaları ilgili şirket tarafından Narlı (Gökyar) şantiye çalışmaları başlamış olup 6 ay içerisinde bitirilmesi planlanmaktadır.⁴⁸⁴

4.6.4. Göcek Tüneli Çalışmaları

Dalaman-Fethiye karayolu üzerinde bulunan Göcek rampaları olarak bilinen mevkiye Mayıs 2002 yılında yap işlet devret modeli ile ihale edilen Göcek tüneli, yapımına Ocak 2004 yılında başlamıştır. Tünel giriş ve çıkış portalları bitirilmiş, tünelin delme işlemi 2005 yılı içerisinde tamalanmıştır. Göcek tüneli, 9 Eylül 2006

⁴⁸³ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

⁴⁸⁴ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

tarihinde açılmıştır.⁴⁸⁵

4.7. TURİZM

Doğa, deniz ve tarih şehri olan Dalaman, ancak havalimanının hizmete girmesiyle birlikte turizm ile tanışmıştır. Eskiden beri Kapıdağı Yarımadası'nda bulunan birbirinden güzel koylara "Mavi Yolculuğun" uğrak yerleri olmuştur. Fakat bu durumun Dalaman ile hiçbir ilgisi yoktur. Aslında Dalaman, turizm bakımından el değmemiş bir yer olarak tanımlanabilir. Çünkü eşsiz doğal güzelliği, koyları, gezilip görülmeyi bekleyen tarihi zenginlikleri, serin yaylaları, el sanatları, gelenek ve görenekleri ile şifalı otları, bugüne kadar fazla tanıtılmamıştır.

Dalaman Havalimanının açılması ile turizm alanında önemli adımlar atılmıştır. İlçe içinde ekonomik hareketlilik başlamıştır. Bunların en önemlileri turistik konaklama tesislerinin açılması, Sarıgerme yolunun yapılması, bazı koylara kara ulaşımının sağlanması, yörede turizme yönelik alış veriş yerlerinin hizmete girmesi, dağ turizminin yoğunluk kazanmasıdır. Turizm Dalaman halkı için önemli bir geçim kaynağı haline gelmiştir. Ancak yörede turizmin canlanması için mevcut hizmetler henüz yeterli görülmemektedir. Bu nedenle yıllarca tarım ve hayvancılıkla uğraşan yöre halkının, turizm yönünden bilinçlendirilmesi ve bu yönde yatırımların yapılması gerekmektedir.⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Avcı-Karaağaç, a.g.e., s.139-141.

⁴⁸⁶ Avcı, a.g.e., s.131.

SONUÇ

Dalaman ve yöresinde ilk kez yerleşenler Likyalılardır. MÖ 7. yüzyılda Fethiye ve Teke yarımadasına yerleşen Likyalılar, batıda Dalaman (Indus) Çayı'na kadar uzanmışlardır. Aynı dönemde Dalyan (Kaunos) ve Kapıdağı'na(Crya) kadar uzanan Karyalılar ile Likyalılar uzun süre iç içe yaşamışlardır. Persler, MÖ 545 yılında buraları hâkimiyetleri altına alarak MÖ 4. yüzyılda Büyük İskender'in yöreyi istilasına kadar hüküm sürmüşlerdir. Daha sonraları sırası ile uzun yıllar Romalıların elinde kalan Likyalılar sonra Bizanslıların himayesine girmiş ve 1284 yılında da Menteşe Beyliği'nce buraları ele geçirilmiştir. Menteşe Beyliği'nin eline geçmesiyle birlikte Dalaman ve yöresine hızlı bir Türk Göçü başlamıştır. Göçer olarak yaşayan Türkler özellikle ovanın kenar kesimlerinde ve dağlık alanlarda kışlaklar kurmuş, yaz mevsimlerinde de tekrar iç kesimlerde bulunan yaylalara çıkarak yaşamışlardır.

Osmanlı Padişahı III. Selim zamanda validesi Mihrişah Sultan'a verilmiş, 1820 yılında Vakıflar İdaresine devredilmiş, 1836'da Muğla Derebeyi Hacı Ali vereseleri tarafından alınmış, 1905 yılı öncesine kadar Devlete (Hazineye) ait araziler, yörede yaşayan feodal ağalar tarafından işlenmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır Valiliği sırasında oğlunun Suriye Valiliğine getirilmemesi sonucu Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmış, Osmanlı yönetimi ile anlaşma imzalayarak Dalaman Çiftliğine sahip çıkmıştır. Paşa ve eşinin vasiyeti üzerine adı geçen çiftlik, torunları Abbas Hilmi Paşa'ya hediye edilmiştir.

1905-1928 yılları arasındaki döneme "Hidiv zamanı" denir. Hidiv Abbas Hilmi Paşa, 23 yıllık yöreye kazandırdıkları ile damgasını vurmuştur.

Dalaman çevresini İtalyanlar işgal etti. Ancak İtalyanlar ile Dalaman çevresinde ciddi çatışmalar olmadı. Mili Mücadele yıllarında Aydın cephesine silah, cephane ve asker göndererek canla başla çalışan halk bir de Dalaman sahillerini silahla korumak zorunda kalır. Kıyıların savunmasız olduğu düşüncesiyle harekete geçen Etniki Eteryacı Rum korsanlar Dalaman Ovası'nı talan ve yağma için Kapukargın sahillerinden Çakallık'a sızmak isterler. Fakat Bezkes'e'nin ve Ortaca'nın yardımcılarıyla bu hainler de öldürülerek bu tehlike bertaraf edilmiştir. Bütün bu faaliyetler esnasında Muğla'daki İtalyan İşgal

Komutanlığı, Yunan işgallerine karşı Aydın'daki Kuvâ-yı Milliye hareketine destek veren Muğla ve çevre ilçelerdeki Kuvâ-yı Milliye'nin bağımsızlık faaliyetlerine karışmamıştır. Bunun sebebi ise İtilaf Devletlerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyanlara karşı takındıkları tutumdur. İtalyanlar daha yumuşak işgal politikası uygulamıştır. II. İnönü Savaşı'ndan sonra İtalya Anadolu'yu boşaltmaya başlamıştır. Bunu üzerine İtalya yine kendi isteği ile Muğla-Dalaman çevresi boşalttı.

Dalaman çevresi Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli siyasi, askeri, ticari, ulaşım ve kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapamamıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Dalaman'ın dış bağlantısı Muğla-Aydın kara yolu yapılmıncaya kadar, deniz yoluyla Ege Adaları üzerinden sağlanmıştır.

Bu özelliği nedeniyle Dalaman'ın nüfusunda artış Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında fazla bir artış olmamış, sabit kalmıştır. 1923 yılına kadar Dalaman ve çevresinde az sayıda Rum nüfusu mevcuttu. Lozan Antlaşması gereğince Rumların Yunanistan'a gönderilmesi üzerine bunların yerine Balkanlardan Anadolu'ya göç eden muhacirlerin bir kısmı iskân edildi.

Siyasi açıdan ise; Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti' nin ilk yıllarında hareketli bir siyasi ortama sahne olmadı.

Nüfustaki bu durağanlık eğitim ve kültürel faaliyetlerine de yansımıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde geleneksel eğitim kurumları olan medreseler vasıtasıyla eğitim yapılırken, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu medreseler kapatıldı ve yerine çağdaş eğitim kurumları açıldı. Ancak bu okullaşma oranı nüfusla bağlı olarak fazla bir gelişme göstermedi. Halkın eğitim açısından ise 1930'lara kadar en önemli eğitim kurumu Türk Ocağı iken 1933'den sonra bunun yerini Halkevi aldı. Halkevi hem şehir merkezinde hem de köylerde önemli kültürel faaliyetlerde bulunarak, hem Atatürk İlke ve İnkılapları' nın daha iyi benimsenmesini hem de halkın bilgilendirilmesini sağladı.

Dalaman'ın en önemli geçim kaynağı, verimli tarım alanlarının olaması tahıl üretimi, narenciye, zeytincilik ve pamukçuluktur. Tarımın yanında Dalaman'ın zengin yeraltı kaynakları bulunmaktaydı. Başta krom ve manganez madenleri gelmektedir. Osmanlı döneminden itibaren sahip olduğu ormanlar

itibarı ile büyük öneme sahiptir. Dünyada çok az sayıda bulunan günlük ağaçlarının yanı sıra ak ve kızılçam, meşe, gürgen, pıyrnar ve emsali her çeşit ağaç ile maki türü ağaçlar bulunmaktadır.

Son zamanlarda Muğla'da, Dalaman gelişme gösteren önemli bir yerleşim alanı haline gelmiştir. Bunun nedenleri arasında tarım için uygun alanların olması, Dalaman çevresinin kalkınma projesi için seçilmiş olması, SEKA Kâğıt Fabrikasının kuruluşu, havalimanının yapılması ve uluslararası havalimanı olamasıdır. Buralara iş bulmak için çevre ilçe ve illerden insanlar göç etmiştir.

Günümüzde Dalaman sosyal, kültürel, ulaştırma, ticaret, turizm ve ekonomik faaliyetler alanında gelişmekte olan, buna bağlı nüfus ve yerleşme bakımından talep gören bir yerleşim yeri haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları – Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *1940 Genel Nüfus Sayımı*, 20 Ekim 1940, s. 497.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *1945 Genel Nüfus Sayımı*, 21 Ekim 1945, s. 471.

Belediyeler Yıllığı, Ankara 1949,s.660.

Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938.

Cumhuriyetin 80.Yılında Muğla, Muğla 2003.

Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.

Devlet Salnamesi 1925- 1926, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926.

Devlet Salnamesi 1926- 1927, Matbaa-i Amire, İstanbul 1927.

Devlet Salnamesi 127- 1928

1927 Senesi Ticaret Salnâmesi.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

1933 Belediyeler Yıllığı.

1949 Belediyeler Yıllığı.

1956 Belediyeler Yıllığı.

İslam Ansiklopedisi, Cilt:1, Türkiye Diyanet Vakfı, s.25-26.

Milli Kütüphane Arşivi

Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi, *Briefing Dosyası-1998*,Dalaman 1998.

Muğla İl Yıllığı 1967, Ankara 1968.

Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973.

Salname-i Vilayet-i Aydın 1306 Vilayet Matbaası

Salname-i Vilayet-i Aydın 1311 Vilayet Matbaası

Salname-i Vilayet-i Aydın 1314 Vilayet Matbaası

Salname-i Vilayet-i Aydın 1315 Vilayet Matbaası

Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Vilayet Matbaası

Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5847-5975.

B. Süreli Yayınlar

Demokrat Menteşe Gazetesi

Milli Birlik Gazetesi

Muğla'da Halk Gazetesi

Vatan Gazetesi

C. Kitaplar Ve Makaleler

AKÇA, Bayram, “1923-1952 Yılları Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950-1951’de Muğla’ya Gelen Bulgar Muhacirleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XVIII, Mart 2002, Sayı:52, s. 259.

AKÇA, Bayram, (Kasım, 2001), “Lozan Barış Anlaşması’ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt. XVII, Sayı.51.

AKÇA, Bayram, *Menteşe (Muğla) Sancağı’nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey’in Raporu)*, MELSA Kültür Hizmetleri, Muğla, 2010.

AKÇA, Bayram, “Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe’nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri” ,*Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Muğla 2000, s. 26-27.

AKÇA, Bayram, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

AKÇA, Bayram, *Türkiye’nin Sıhhi -İçtimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı*, MELSA Kültür Hizmetleri, Muğla, 2012.

ALBAYRAK, Mustafa, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri, 17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920*, Ankara, 1998.

ARI, Kemal, (Haziran 1960), “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, yıl.16, Sayı.176.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2 (1914-1995)*, Alkım Yayınevi, İstanbul, (t.y.).

- AVCI, Bayram, *Tarih-Doğa-Deniz Diyarı Dalaman*, Yöntem Matbaacılık, Dalaman, 1995.
- AVCI, Bayram –KARAAĞAÇ, Günür, *Çal Dağından Akadenize Dalaman*, Anıl Ofset- Tipo Matbaacılık, Muğla, 2005.
- AYDINLI, İbrahim, *Devran-ı Dalaman Dalaman'ın 150 yıllık Tarihi*, Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla, 2021.
- AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984.
- BAYKARA TAŞKAYA, Arzu, *Köyceğiz Kazası Menteşe Sancağı'na Bağlı Köyceğiz Kazası 1836 ve 1844 (Nüfus ve Ekonomi Yapısı)*, Bursa 2015.
- ÇADIRCI, Musa; “*Tanzimat Devrinde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*”, 150.Yılında Tanzimat, Ankara, 1992.
- ÇELEBİ, Mevlüt, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara 2002.
- ÇOLAK, Melek, *Muğla'da Eğitim (1923-1950)*, Muğla 2001.
- EMECEN, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001.
- EROĞLU, Zekai, *Muğla Tarihi*, Marifet Basımevi, İzmir, 1939.
- ERTÜRK, Vefki; “*Türkiye'de Belediye Tarihçesi*”, İdare, Yıl:17, Sayı:182, Ankara, Eylül-Ekim 1946.
- GÖKBEL, Asaf, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın 1964.
- GÜNGÖR, Erol, *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.
- KARAAĞAÇ, Günür, *Kaunos'dan Köyceğiz'e*, Birol Matbaası, Ankara, 2006.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur ve Diğerleri, *SEKA Tarihi- Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmir, 1996.
- TEKEL, İlhan, *Tarih İçinde Muğla*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993.
- TÜRKEŞ, Ünal, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, Yelken Matbası, İstanbul, 1973.
- UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul,1993.
- UYKUCU, Ekrem, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi (Coğrafya ve Sosyal Yapı)*, İstanbul,1983.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara,1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, İstanbul'un Fethinden Kanuni'nin Ölümüne Kadar*, Cilt. II, Ankara, 1988.

YAZICI, Nesimi; “*Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumları*”, 150.Yılında Tanzimat, Ankara, 1992.

D. Yüksek Lisans Tezleri

BAYKARA, Tuncer, *XIX. Yy'da Aydın Eyaleti*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Tarih Böl. Mezuniyet Tezi, 1965- 1966, İstanbul, 1966.

ÖZATA, Mürsel, *Köyceğiz'in Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)* (Yüksek Lisans Tezi) Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla,2004.

YAZICI, Muhammed, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, Aydın, İzmir, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılımı*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla,2002.

YILMAZ, Eda, *Lykia-Karia Sınırında Bir Yerleşim: Hippokome(Dalaman/Çöğmen)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2021.

EKLER

Ek No: 1- 1983-2004 Yılları Arasında Dalaman'da Görev Yapan Kaymakamlar⁴⁸⁷

Adı Soyadı	Başlayış	Ayrılış
Remzi GÜRSU -Köyceğiz Kaymakamı	1983 Vekâleten atandı.	1984
Salih Coşkun SARMAN	13.04.1984	09.09.1988
Abdülkadir KARATAŞ (Vekil)	21.08.1986	26.12.1988
Ahmet SARAÇ (Vekil)	12.02.1987	01.09.1987
Atilla DİNÇER	14.10.1988	30.08.1992
Ali Kamil BAŞIHOŞ	01.09.1992	16.09.1996
M. Kemal ÇOKAKOĞLU	24.09.1996	07.08.1998
Ahmet AKMAN (Vekil)	02.04.1997	13.12.1997
Adnan GÜRSOY	16.09.1998	06.01.1999
Ahmet AKMAN (Vekil)	07.01.1999	15.09.1999
M. Suphi KÜSBECİ	16.09.1999	04.09.2002
Mehmet YAPICI	07.09.2002	04.10.2006

⁴⁸⁷ Muğla İli Dalaman Kaymakamlığı Arşivi.

Ek No-2: 1967-2004 Yılları Arasında Dalaman’da Görev Yapan Belediye Başkanları(Belde Belediye Başkanları ve İlçe Belediye Başkanları)⁴⁸⁸

Adı Soyadı	Başlayış-Ayrılış	Siyasi Partisi
Hakkı EGE	1967-1972	Bağımsız
Ömer Musa SİVA (Karaçalı)	1973-1977 1977-1980	Cumhuriyet Halk Partisi
Hasan Nasır KOYUNCU (Bezkeş)	1979-1980	Adalet Partisi
Binali RÜZGAR	1980-1982	Askeri
Savran POYRAZ	1982-1984	Askeri
Tuncer SİVRİ	1984-1989	Anavatan Partisi
Ömer Musa SİVA	1989-1991	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
Erdoğan KARAKUŞ	1991-1992	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
İsmet ÇETİN	1992-1992	Cumhuriyet Halk Partisi
Süleyman CAMUZCUOĞLU	1992-1994	Doğru Yol Partisi
Şevket DURMUŞ	1994-2004	Anavatan Partisi
Beyhan KORKUT	2004-2009	Adalet ve Kalkınma Partisi

⁴⁸⁸ Dalaman Belediye Başkanlığı Arşivi.